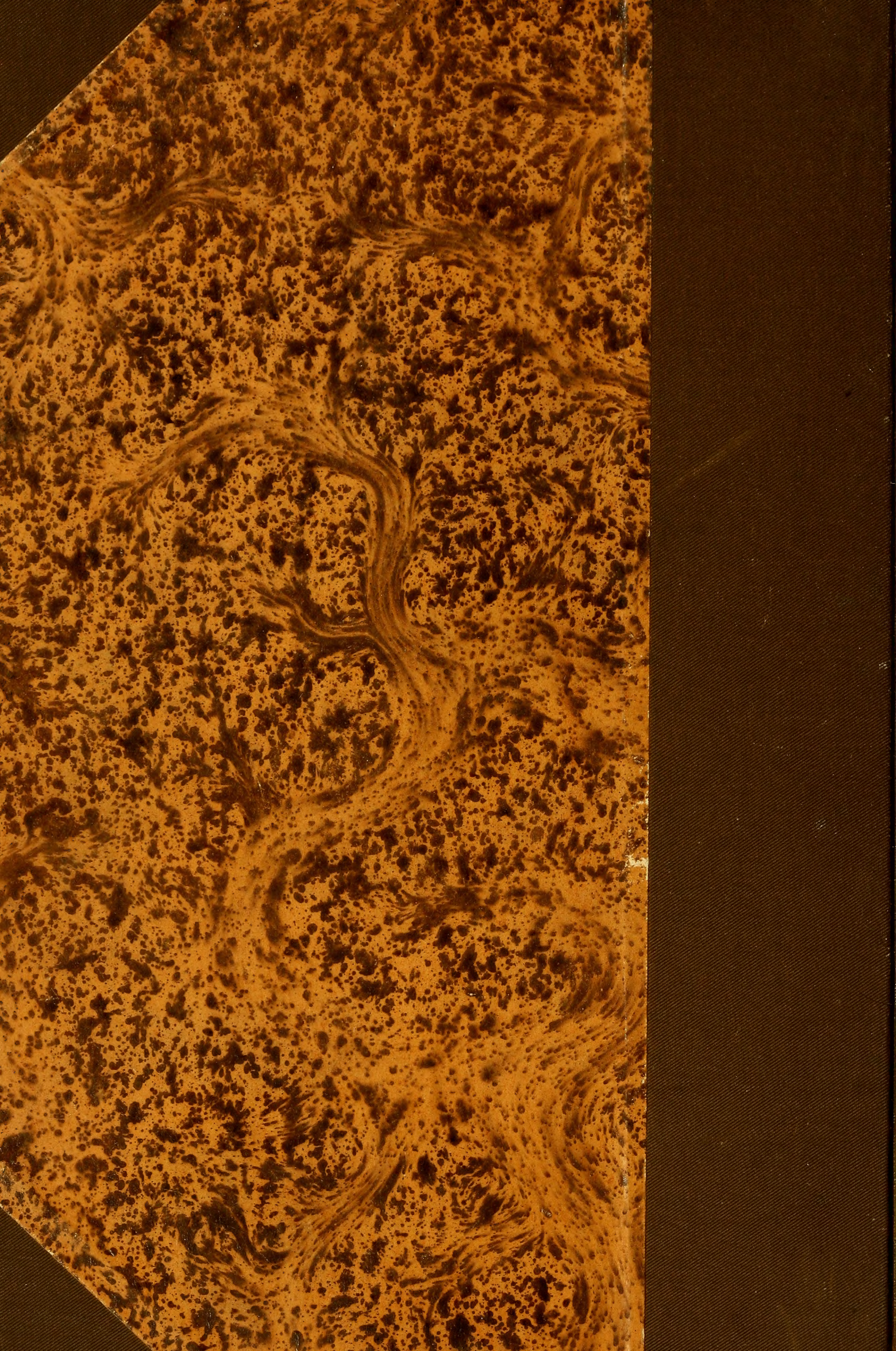
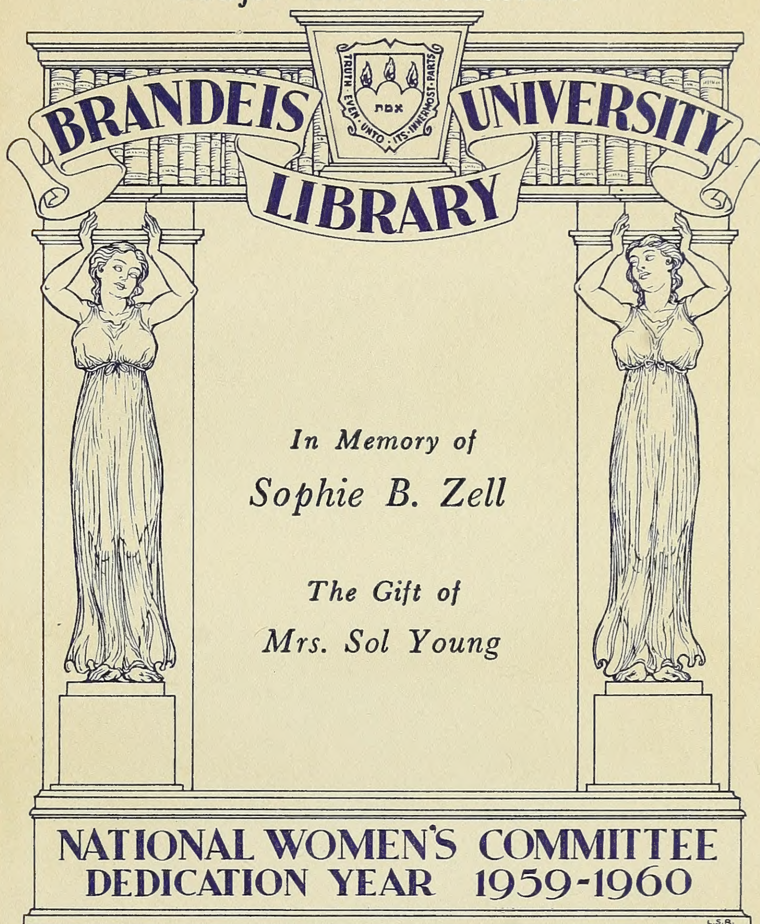

Yeshuʿah ben Joseph, ha-Levi, of

Halikhot ʿolam

ספר הליכות עולם

שחבר הנבון רבי ישועה הלוי
זצ"ל׳

עוד יש בזה החבור ספר מבוא התלמוד לרבי שמואל
הנגיד זצ"ל׳

נדפס פה ויניציאה העיר הגדולה׳ המהוללה׳ אשר תחת
ממשלת השררה יר"ה בשנת שה לפ"ק תגדל
ותנשא מלכותם׳ אמן׳

פתח דברי ותחלת אמרי וראשית בכורי שבחות ליי׳ וקדש הלולי׳ לשמו׳ אשר
יצר את האדם בצלמו והתקין לו ממנו בנין מפואר בגו בכורו ישראל אשר
בו יתפאר להיות לו לעם סגלה מכל העמים ׳ ואומה קדושה מכל לאומים ׳ ויקח אלהים
את האדם ישר״ל ראשית תבואתו וצאן מרעיתו וישימהו בגן עדן התורה לעבדה ולשמרה ׳
ולאכול מעץ הדעת למען דעת כי יי׳ הוא האלהים ׳ מקור מים חיים אשר לא יכזבו מימיו ׳
נותן לפתאים ערמה ׳ וחכמה את חכמיו ׳ ורצה המקום לזכות את ישר״ל להיות טהורים
ומזוקקי׳ לפיכך הרבה להם תורה ומצות חקים ומשפטי׳ צדיקי׳ צדיק יי׳ צדקות אהב לאמר
לאוהביו זה הדרך לכו בה ׳ כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו ׳ התורה והמצוה
אשר קבל אדון הנביאים מפי האל וילמדה את בני ישראל ׳ התורה בכתב והביאור על
פה תפוחי זהב במשכיות כסף נחפה ׳ ומסר להם כללים וסימנים שרשים וסנסנים להבין
משפטי התורה ודיניה ולהשכיל מצפוניה הן הן הי״ג מדות עמודי׳ ויתדות לתורה הנסוכה ׳
ואין לו להקב״ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה ׳ ומאז קיימו וקבלו היהודים
עליהם ועל זרעם דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים זכור ימות עולם בינו
שנות דור דורים רבותינו חכמי התלמוד מה מאד חקרו ודרשו
וכמה חדושים חדשו צללו במים אדירים והעמיקו וכמה
דקדוקים דקדקו הם עשו לתורה אזנים ואלמלא
הם לא מצאנו בה ידים
ורגלים ׳

גאתשן תשל"ס

ואני הצעיר באלפי ישועה בן רבי יוסף הלוי ז"ל

אשר מארץ תלמ"יסן · כל ימי גדלתי בין החכמים והיה אמונת עתי חוסן ישועות · על ברכי החכמים יולדתי · ובין ספריהם טופחתי · לדבריהם הקשבתי · ואזני לקולם הטתי · הרבה יגעתי · ואם מעט מצאתי · חלקי יי' אמרתי · שבתי בבית יי' כל הימים · ושוקד על דלתות החכמים · שומרי בית גנזי חדרי ושלחן התלמוד ערוך לפני · זה השלחן אשר לפני יי' · ויהי בשנת חמשת אלפים ורנ"ז ליצירה חרה אף יי' בעמו וישלח בם משלחת מלאכי רעים זעם ועברה ותלהט אותם אש מתלקחת או דכו במדוכה · ויצאתי אני מתוך ההפכה · ועזבתי בית מדרשי ד' אמות של הלכה ובאתי ארץ קאשטילייא להמלט על נפשי כמעט רגע ושעה · כי מלאה הארץ ההיא רעה · לא נמלט בה הר ובקעה · יאמר השם די לצרות עמו ישראל כי לקחו כפלי' בסאסאה · ופקד יי' את הארץ ונעתר להם ורפאה · ולי אני עבדו יעשה חסד להניח לי מרגזי ומעצבי ושבתי בשלום אל בית אבי ואל חדר תורתי היכל יי' בנוי לתלפיות כימי עולם וכשנים קדמוניות ·

וכאשר התעו אותי אלהי' מבית אבי ומארץ מולדתי טלטלני הזמן עיר טוליטולה והנה שם לעומתי איש חמודות מאנשי המעלה והמדות בקי במשניות כנתינתם מסיני ראוי לומ' עליו זה סיני הוא הנשיא דון וידא"ל בן לביא · ויהי מרחוק ובטרם אקרב אליו ותדבק נפשו בנפשי ולבבו עם לבבי וירץ לקראתי וינהגני בכבוד לביתו ויעש עמי חסד ואמת כן יעשה יי' עמו ותהי שלימה משכורתו ובמצותו חברתי זה הספר · הנותן אמרי שפר · כי הקשה אלי לשאול לחבר לו מאמר יכלול דרכי התלמוד באופן שיוכל עמוד כי הספרים שחוברו בזה אינם מספיקים ואפילו לראשי פרקים · ואני סרבתי בו על ככה להיותי בלתי ראוי לזאת המלאכה ומכיר אני בעצמי שאין זה מקומי כי נער אנכי ולא שמשתי ת"ח כל צרכי ולא ידעתי דבר ולחבר ספרים ובכל זאת לא הרפני ויפצר בי ויקח אותי בדברים ולפי שאין מסרבים לגדול יותר מדאי · הוצרכתי להפיק רצונו ואף על פי שאיני כדאי · גם ראיתי בדבר תועלתי ומלאכת שמים מלאכתי ובניתי לו אלו החרוזים בתחלת הספר לאות ולסימן ·

שיר של יתד ושתי תנועות׳ ויתד ושתי תנועות׳ ויתד ותנועה אחת׳ על משקל שיר קערת כסף׳

צבי עופר קחה היום תשורה   לך ספר בדרכי ה׳ גמרא
אשר חבר לך חבר כגבר   לך אזר חלציו ב׳ גבורה׳
אני היום ילידתיו גם עשיתיו   והדרכתיו עלי דרך ישרה׳
וממעין ישועה הוא מקורו   ועץ חיים מקורו הוא הערה׳
מקור רוחי וראש אוני וכחי   ומבטחי ביוצר כל לעזרה׳
להורות בו מבוא תלמוד ודרכו   במשאו ומתנו ביושרה׳
בקושיותיו ופירוקיו וחקיו   תני הכי וחסורי מחסרא׳
ומהלכים דרכים בו ערוכים   בדת משנה ובריתא וספרא׳
וחק מדות מקובלות מסיני   בבנין אב וגם קולא וחומרא׳
ובכל מדה ערוכה בו במדה   ובמשקל ושליש עם משורה׳
והוא יתד והוא עמוד לתלמוד   והוא פנה למשנה הסדורה׳
לתועלתי הכינותיו אבל לא   יהא עליו שמי נזכר ונקרא׳
למען כי יהא שגור עלי פי   ובלבבי שמירה עם זכירה׳
וזה כספי וזה תורי זהבי   וזה סחרי ומה לי עוד סחורה׳
וזה לחמי בעת ארעב ומימי   בעת אצמא וגם לכסות בקרה׳
ואם אזכה ויועיל לאחרים   זכותי רב ומה נאוה עטרה׳
והנה הוא למנה לחברים   ואת ראשם ולו משפט בכורה׳
לחום לחמו ומטעמו וטעמו   ושומו על לבבך בשמירה׳
ואז תשכיל ובמשפט תכלכל   נתיבותיו ותופע לך נהרה׳
גאלותי גאל וקחה הליכות   לעולם לך בדרכי ה גמרא׳

סליק׳

אמר המחבר הנה נא יצאתי בעקבי הרועים · לרעות בגנים · וללקוט שושנים · פרי מגדים · גרדים עם כפרים · מפי סופרים ומפי ספרים · מפי מורי החכם המובהק רבי יעקב הכהן נר״ו אשכנזי אשר הוציאני לאויר העולם והביאני לחיי עולם ועל פי ספר כריתות שחבר רבי שמשון וזולתו מהמחברים בזה הענין · רבי המנין · ומעוטי הבנין · לא יש בהם דבר מספיק · ולא רצון מפיק · והם ז״ל חברו לנפשות׳ כפי רוחב שכלם וגודל דעתם והקפתם בתלמוד ובקיאות׳ ועם היותו מארץ מדה ארוך היה לפניהם כשלחן ערוך ובזמנינו זה הדל והרזה נתמעט ההרגל ואבד הבקיאות וכל היודע כלל מהתלמוד הוא אצלו למופת ולאות ורפה העיון והשקידה · אין כל בלתי מצות אנשים מלומדה · ולכן נערתי אני הצעיר חצני במצות הנעלה י״א ובינותי בספרים ודקדקתי בהלכות על פי התוספות · אמרות יי׳ אמרות צרופות · מימיהם אני שותה מעין המתגבר ועל פיהם אני מדבר להורו׳ דרכי התלמוד והנהגותיו ולנהגו על פי מדותיו · והנני כתלמיד המעתיק מה ששומע מרבו · ולא עשיתי דבר להתגדר בו · ואני כורע ומשתחוה עד שיתפקקו כל החוליות לפני כל מי שימצא בחבורי זה הקטן שגגות או טעיות שידינני לכף זכות ויתקן הטעות ויתארהו במחוגה כי המהירות מביא לידי טעות ושגגה כי חברתיו ואני נער גולה ונודד ממקומי ואיך יעמוד בי טעמי · מצורף חסרוני בכאן מהפירושים והגמרות ובלתי ספרים הידים אסורות והלבבות בלתי מיושבות והמחשבות מעורבבות · ואף גם זאת עשיתי כל אשר השגה ידי והאלהים עמדי יורני מתורתו נפלאות ויצילני משגיאות · וקראתי שם הספר הזה הליכות עולם לו · להיות מורה דרכי ההלכות והליכותיהן בכל חוקותיו ומשפטיהן · ואמרו ז״ל אל תקרי הליכות אלא הלכות · כל השונה בהן מובטח לו שהוא בן העולם הבא עולם שכולו ארוך תכלית האריכות · מצורף כי עשיתיו ואני הולך ונודד בעולם מחדר לחדר ומאולם לאולם · אולי השם יראה בגלותי והיה לי הליכות עולם מקום קרבני ומנחתי לסלחן אשמי וכפרת חטאתי אמן ·

וחלקתי הספר לחמשה שערים מפנינים יקרים ·

השער הראשון יודיע סדור המשנה והתלמוד על תיקונם ותוכן חבורם ומכוונם ·
השער השני יבאר דרכי התלמוד והנהגותיו בשטותיו וסוגיותיו ·
השער השלישי ידריך המשנה על נתיבותיה ואורחות עקבותיה ·
השער הרביעי הוא ההולך קדמת המדות שרשי התורה והיסודות ·
השער החמישי יורה דרכי פסקי הלכות שמודות בכל וערוכות ·

השער הראשון חלקתיו לשלשה פרקים · הזהב מעליהם מריקים ·

הפרק הראשון בכיצד סדר משנה בראשונה · ואיך ניתנה ליכתב באחרונה · וסדר חבורה ומה כיון בו רבי ברוחו הנכונה · וכן חבור התלמוד וסדורו לרב אשי ורבינא ·

הפרק השני בזכרון שמות החכמים לדורותם למשפחותם לבית אבותם ומי הוא רב ומי הוא תלמיד על פי מעלתם וסדר קבלתם איש מפי איש בדרך קצור כי בענין הפשוט דבר שפתים אך למחסור ·

הפרק השלישי בכנויי החכמים שלא נקבו בשמות כדי שנהיה בקיאין בהם ובשמותיהם לידע מי הם כדי להקשות מדבריהם לדבריהם או לפסוק הלכה כמותם נגד החולקים עליהם׃

א **הפרק הראשון** אמר רבי יוחנן לא כרת הקב״ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל׃ דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרישׁ לקיש כתיב כתוב לך את הדברים׃ וכתיב כי על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן בכתב׃ והטעם משום דדברים שבכתב איכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסרות ויתירות וקרי ולא כתיב ודכוותייהו ואי אמרת להו על פה בצרי להו׃ ודברים שבעל פה פירוש למה שבכתב הן וכשאין נאמרין אלא בעל פה אי אפשר לעמוד עליהן אלא מפי מלמד שיבאר לו הפירוש׃ ואלו היה נכתב בספר ובדיו אפשר לספק בו שלא יבין הלשון על בוריו׃ ומימות משה רבינו ע״ה אשר קבל תורה מסיני פה אל פה ועד רבינו הקדוש לא נכתב ספר בתורה שבעל פה׃ וזאת לפנים בישראל התעודה והתורה היו החכמים מקבלים איש מפי איש ולומדי׳ המשנה על פה כאשר נמסרה אלא שהיו התלמידים עושין סמנין למשנתן וכותבין אותם מפני השכחה המצויה בדברים והיו מסתירין אותם וקורין להם מגלת סתרים׃ והיה הדבר נוהג כן עד עמוד כהן לאורים ותומים משרת לאלהיו בחכמה וביראת חטא הוא רבינו הקדוש אדון השלמים׃ וראה כי אזלת יד החכמה׃ והצרות תכופות דוחפות החכמים לקצוי האדמה ושמדות מתחדשות בכל שנה ושנה ותידל עד מאד תורה שבעל פה׃ אין פוצה פה מתוך שעבוד יוונים [redacted] שהיו גוזרים לבטלם מדברי אלהים חיים עד זמן רבי שנתן לו המקום חן בעיני אנטונינוס ונחו מצרה וימצא חן וחסד וכבוד בעיניו והרביץ ברכי׳ לתורה ועמד הוא ובית דינו בהסכמת החכמים שהיו בזמנו לחבר ספר בקבלה הנתונה בסיני׃ וסמכו על מקרא שכתוב עת לעשות ליי׳׃ וקרא וקבץ בעלי השמועה והקבלה שהיו אז בדורו ונאספו שמה כל החכמים משפטי ה׳ יורו׃ והיה כל אחד אומר שמועתו מפי הקבלה איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום הוא הנעלה׃ וכתב רבינו הקדוש כל הדברים המקובלים והמוסכמים ואשר נפלה בהם מחלוקת בין החכמי׳ איש איש על מקומו לכולם יקרא בשמו׃ וחבר מהכל ספר משנה התורה בלשון קצרה ושפה ברורה והיה ספר משנה התורה הזה מיוסד על חמשה עמודים חזקים ומקובץ מחמשה חלקים כאשר כתב המאור הגדול החכם השלם רבינו משה בר״מ מיימון בהקדמת זרעים לפירוש המשנה שלו׃

החלק הראשון פירושים מקובלים מפי משה מפי הגבורה ויש להם רמז בכתב ואיפשר להוציאם בדרך סברא׃ וזה אין מחלוקת בו אבל כשיאמר האחד כך קבלתי אין להשיב עליו להכזיבו׃

החלק השני דינים שנאמ׳ בהם הלכה למשה מסיני ולא נלמדו לא מסברא ולא ממדה כגון רצועות שחורו׳ ואחד עשר יום שבין נדה לנדה והרבה כיוצא בהן׃ וגם באלו אין חולק עליהם׃

החלק

החלק השלישי דינים שהוציאום על דרך סברא והקש ושאר למודים ונפלה בם מחלוקת בין חכמים רבים ויחידים כאשר תמצא בכל התלמוד שהם חוקרים על טעם הסברא שהוא גורם מחלוקת בין החולקי' והטענות אשר הם מחזיקים באומרם בכל דבר' במאי קא מפלגי מר סבר ומר סבר והמאור הגדול האריך בזה בהקדמת זרעים הנזכרת יעויין שם'

החלק הרביעי הם הגזרות שתיקנו החכמים בכל דור ודור כדי לעשות סייג לתורה ולגדור והוא ציווי הש"י ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי ולפעמים תפול בהם המחלוקת בין החכמים שזה גוזר כך מפני כך וזה לא יסכים עמו על כך'

החלק החמישי הם ההנהגות והתקנות שהנהיגו הנביאים והחכמי' אם באיסור והתר אם בדיני ממונות כאמרם משה תקן להם לישראל' וכן יהושע ועזרא וזולתן הלא הם על ספר המשנה הם כתובות' וכן תקן הלל וכן תקן רבן יוחנן בן זכאי וכאלה רבות יש' אלו הן חלקי הדינים שכלל רבינו הקדוש בחבורו ועשה מהכל ששה סדרי' זכר לדבר והיה אמונת' עתיך' חוסן' ישועות' חכמת' ודעת' יראת יי' היא אוצרו' ואלו הן' זרעים' מועד' נשים' נזיקין' טהרות' קדשים' והסימן זמ"ן נק"ט' וכל סדר חלק למסכתות' והחלקים' וכל מסכתא לפרקים'

ב **הסדר** הראשון' במצות המחוייבות בזרעים ומסכיותיו י"א' ברכות' פאה' דמאי' תרומה' שביעית' כלאים' מעשר ראשון' מעשר שני' ערלה' חלה' בכורים'

הסדר השני בזמני השנה ובמועדים ומסכיותיו י"ב' שבת' עירובין' פסחים' שקלים' יומא' סוכה' ביצה' ר"ה' תעניות' מגלה' מועד קטן' חגיגה'

הסדר השלישי' בדיני הנשים ומסכיותיו שבעה' יבמות' קדושין' כתובות' גיטין' נדרים' נזיר' סוטה'

הסדר הרביעי' בדיני ממונות ובמשפטי' שבין אדם לחבירו ומסכיותיו שמונה' המסכתא הראשונה נחלקת לשלשה ונקראות בבות' קמא' מציעא' בתרא' סנהדרין' מכות' שבועות' עדויות' הוריות' עבודה זרה' אבות'

הסדר החמישי' בדיני הקרבנות ומסכיותיו י"א' זבחים' חולין' מנחות' בכורות' ערכין' תמורה' מעילה' כריתות' תמיד' מדות' קנים'

הסדר הששי' בדיני טומאה וטהרה ומסכיותיו י"ב' כלים' אהלות' נגעים' פרה' טהרות' מקואות' נדה' מכשירין' זבין' טבול יום' ידים' עוקצים'

ג **אלו** הן שש סדרי משנה שחבר רבינו הקדוש על נכונה' ויש טעם על כל מסכתא ומסכתא למה נשנית לאחר שלפניה כמו שמספר התלמוד בהרבה מקומות וכמו שכתב המאור הגדול בפתיחת זרעים הנזכר' והיו דברי רבי במשנה מעטי הכמות ורבי האיכות וקוצר מלין מבלי אריכות אין בו מלה לבטלה' ולא ענין ללא ענין ולא דבר ללא דבר' והיה הכל מבואר לו לרוחב שכלו אך לבאים אחריו עמקי דבריו מי ירד לסוף דעתו

ד ומי יבא עד תכונתו · לפיכך ראה אחד מתלמידיו לחבר ספר לגלות ומלאת דברי רבו
ולבאר אותיותיו אלה בקרבו · והיא התוספתא ועניינה תוספת על המשנה וגלוי טעמה ·
וכן חברו רבי חייא ורבי אושעיא ברייתות אשר מדברי רבם נשמטות · והוא שמם ברייתה
חוץ ממדרשו של רבי׳ הקדוש וכל הבא אחרי החבורה הנכבדת ההיא לא שם לבו ומאודו
אלא להתבונן בדברי המשנה כל איש ואיש כפי חכמתו והשגת ידו עד שהגיע הזמן לרבינא
ה ורב אשי סוף האמוראים האחרונים והתבודד רב אשי וראה בעצתו הנכונה לעשות ככל
אשר עשו הראשונים · ואסף לכל הסברות והדקדוקים ודלה מים מבורות עמוקים וכלל
הכל בחכמתו ונפש רחבה אשר אתו וחבר הגם׳ אגדה דשמעתא סברא · וכיון בו ד׳ דברים
יקרים · הראשון לפרש כל טעמי המשנה כלליה ופרטיה וכל המשא ומתן שנפל עליה ·
וטענת כל מפרש על חברו מאשר היו לפניו ובדורו · השני פסק דין על דעת אחד
מהחולקים הנושאים והנותני׳ תנאים ואמוראים · השלישי גזרות ותקנות שנעשו מאחרי
רבינו הקדוש עד זה המחבר חיילים יגבר · הרביעי דרשות ואגדות נושאים מטוב מוסרים
ומדות · ואין ראוי לחשוב בהם שתועלתם מעוטה · אבל הם רבי התועלות כוללים חידות
ו נפלאות ממעלה למטה · ועשה רב אשי מהתלמוד שתי נוסחאות מהדורה קמא ומהדורה
בתרא · אחת ארוכה ואחת קצרה כדרך כל מחבר שמחבר וחוזר ומתקן חבורו מאריכו
ומקצרו ונחתם התלמוד · עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע זולתי רבנן סבוראי שעמדו
אחרינו הוסיפו בו קצת תוספת כאשר מקובל מפי הגאונים כגון בריש קדושין ופריך רב
אחאי והיה זה מקבלתם ומסברתם ·

ז
הפרק השני

אלו הן דורות חכמי המשנה ·

הדור הראשון שמעון הצדיק ואנשי דורו ·
הדור השני אנטיגנוס איש סוכו ורבי אלעזר בן חרסום ואנשי דורם ·
הדור השלישי יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלם ואנשי דורם ·
הדור הרביעי יוחנן בן מתתיה ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי ·
הדור החמישי חוני המעגל ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח וזולתם ·
הדור הששי עקביה בן מהללאל ושמעיה ואבטליון ·
הדור השביעי שמאי והלל ורבי יהודה בן בתירא ונחוניא בן הקנה ואנשי דורם ·
הדור השמיני רבן גמליאל הזקן ונחום הלבלר וזולתם ·
הדור התשיעי רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול וזולתם ·
הדור העשירי רבן יוחנן בן זכאי ורבי אליעזר בן יעקב וחכמי דורם ·
הדור האחד עשר ר׳ אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ורבי אלעזר בן ערך ואנשי דורם ·
הדור השנים עשר רבי טרפון ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה והרבה זולתם ·
הדור השלשה עשר רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבן שמעון וחכמי דורם ·
הדור הארבעה עשר רבי יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש ורבי ישמעאל בנו של רבי יוסי
הגלילי וזולתם הרבה והם סוף התנאים ·

ואלו

ח ואלו הן חכמי התלמוד לדורותם ׳
הדור הראשון רבי חייא ורבי אושעיא ולוי ובר קפרא ורבים זולתם׳
הדור השני רבי יוחנן וריש לקיש וחכמי דורם ׳
הדור השלישי רב הונא ורב יהודה ורב נחמן ורב אסי ועולא ואנשי דורם ׳
הדור הרביעי רב חסדא ורבה בר נחמני ורב יוסף ורב ששת וזולתם ׳
הדור החמישי אביי ורבא וזולתם הרבה ׳
הדור הששי רב פפא ורב פפי ורב הונא בריה דרבי יהושע ורב יימר ורב זביד ואנשי דורם
הדור השביעי רב כהנא ורפרם בר פפא ואמימר ומר זוטרא ורב אשי ורבינא והם סוף
הוראה ׳ וסימניך עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם ׳ מקדשי סימן לרב אשי ׳
אבינה סימן לרבינא ׳ לאחריתם אחרית האמוראים ׳ ומהם ובהם נסתם ונחתם התלמוד ׳
ט אחריהם עמדו רבנן סבוראי ואלה שמותם רב אחא ורב גביהה ורב אחדבוי והרבה זולתם ׳
י ואחרי רבנן סבוראי עמדו הגאונים גאוני עולם רב יהודה גאון ורבי נתנאל ורבי האיי ואחרים
הרבה ואחריהם בכל דור ודור חכמים נבונים וידועים זצ״ל ׳ ושלשלת הקאלה מהתנאים
והאמוראים איש מפי איש הלא היא כתובה על ספר הישר להרמ״בם בפתיחת חבורו הגדול׳

יא הפרק השלישי

בכינויי החכמים אשר לא נקבו בשמות אחרים אומרים רבי
מאיר ׳ וי״א רבי נתן ׳ והעלו להם אלו השמות משום מעשה
שהיה בסוף הוריות שבקשו לזלזל ולעקור כבודו של רשב״ג נשיא ישראל וקנסינהו דלא
לימרו שמעתתא משמייהו ׳ ואסיקו לרבי מאיר אחרים ׳ ולרבי נתן י״א ׳ והיה קשה למודי
החכם גרות על זה הכלל קושיא נצחת שהרי נמצא בהרבה מקומות דתני אחרים ור׳מאיר
גבי הדדי בבריתא אחת בברכות פרק שלשה שאכלו גבי איזהו עם הארץ דפליגי אחרים
ורבי מאיר וכן במקומות אחרים ׳ אחר כך מצאתי בבריתות שאומר שכשהיה ר״מ אומר
דבריו בשם אלישע בן אבויה אשר בשם אחר יכונה אז היו אומרים עליו אחרים אומרים
יב והתוספות כתבו הך אחרים אין זה ר״מ ׳ והכי נמי איכא טובא י״א שאינו רבי נתן ׳ כל מקום
שאתה מוצא משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא מוכח פ״ק דערובין
יג שהוא רבי מאיר אשר שמש את שניהם בישיבה ׳ פ״ק דסנהדרין כל היכא דאיכא הדנין
לפני חכמים הם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניה ׳ רבותינו שבארץ
ישראל רבי אחא ׳ רבותינו שבבבל רב ושמואל ׳ למדין לפני חכמים לוי ׳ מרבי דייני גולה
קרנא ׳ דייני ארץ ישראל רבי אמי ורבי אסי ׳ דייני דסורא רב הונא ורבי יצחק ׳דייני דפום
בדיתא רב פפא בר שמואל ׳ דייני דנהרדעא רב אחא בר מניומי׳ סבי דסורא רב הונא ורב
חסדא ׳ סבי דפום בדיתא עינא ואבימי בני רחבה ׳ אמוראי דפום בדיתא רבה ורב יוסף ׳
אמוראי דנהרדעא רב חמא ׳ אמרי בבי רב ׳ רב המנונא ׳ אמרי במערבא רבי ירמיה ׳ אמרו
עליו במערבא רבי חנינא ׳ שלחו מתם רבי אליעזר ׳ סיני הוא רב יוסף עוקר הרים רבה
חברו ׳ ונקראו כן לפי שרב יוסף היה בקי במשניות כנתינתם מסיני ׳ ורבה היה חריף
ומפולפל ׳ קטינא חריף שקי ׳ הוא רבי זירא ׳ ונקרא כן לפי שהיה בודק את עצמו בכבשן
של אש אי שלטא ביה אור של גהינם ׳ יומא חד יהבו ביה רבנן עינייהו ואיחריכו שקידה
ומהאי טעמא אסיקו ליה האי שמא ׳ וקטינא לפי שרב זירא איש קצר היה כדאית׳ במציעא

פרק השוכר ׳ רבא חבירו של אביי באל״ף בלא דגשות הבי״ת ורבה חברו של רב יוסף כתוב בה״א בדגשות הבי״ת ׳ והוא רבו של אביי ושל רבא ושם אביי נחמני כידוע בהרבה מקומות בתלמוד ונקרא אביי לפי שהיה שם אבי רבו נחמני והוא רבה בר נחמני המפורסם בתלמו׳ ומפני כבוד אביו שלא לקרותו בשמו ואפי׳ לאדם אחר ששמו כשמו החליף לו שמו וקראו בזה הכינוי אביי רמז ששמו כשם אביו ׳ ויא׳ להפך דעיקר שמו אביי הוה ועל שם שגדלו רבה בר נחמני בתוך ביתו ולמדו תורה שהיה יתום השיאו את שמו נחמני על שם אביו וכן פרש״י בגיטין ׳ רבה בר אחוה דרבי חייא דאיהו בר אחתיה דרבי חייא כדאיתא פרקא קמא דפסחים ועיקר שמו אבא ותלמידיו קורין לו רב ׳ ורבי חייא קורא לו בר פחתי כלומר בן נשיא מלשון האחשדרפנים והפחות ׳ והוא היה קורא לר׳ חייא חביבי כלומר יקירי ואוהבי או דודי תרגום דודו את אבוהי והבליעו אותיות אף למסור כמנהגם בקצור ׳ שמואל היו קורין לו אריוך על שם שהלכה כמותו בדיני ׳ ואריוך מלך היה ודינא דמלכותא דינא ׳ אי נמי משום דכתיב אריוך מלך אלסר כלומר שמואל היה מלך בכולהו מילי לא באיסור דלית הלכתא כוותיה כמו שאני עתיד לזכור בע״ה וכן היו קורין לו שבור מלכא ׳ ושמואל הוה רגיל לקרוא לרב יהודה תלמידו שיננא ׳ בכתובות פרק נערה וכן בהרבה מקומות ׳ ור״ל שיננה חכם מחודד ׳ כל רב יהודה סתם הוא רב יהודה בריה דרב יחזקאל ׳ וכל רבה סתם הוא רבה בר נחמני ׳ ורב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יצחק לדעת רש״י בגיטין פרק כל הגט ׳ ולדעת התוספות הוא רב נחמן בר יעקב ׳ והרוצה לעמוד על עיקר ראיותיהן בזה יעיין שם בתוספות ׳ וכאן אין מקום להאריך ׳ רב הונא הוא תלמידו של שמואל כמפורסם בהרבה מקומות בתלמוד ׳ ויש רב הונא אחר שהיה רבו כדמשמע פרקא קמא דחולין בעא מיניה שמואל מרב הונא מנין למתעסק בקדשים שהוא פסול וכן במקומות אחרים ׳ קהלא קדישא הם רבי שמעון בן מנסיא ורבי יוסי בן משולם שהיו משלימים יומתם שליש בתורה שליש בתפלה שליש במלאכה ׳ בנן של קדושין ׳ הוא רבי מנחם בר סימון ואמאי קרו ליה בנן של קדושין דלא הוה מסתכל אפילו בצורתה דזוזי כדאיתא בעבודה זרה ׳ כל היכא דאיכא תני רב ספרא משום חד דבי רבי חד המיוחד בבניו ומאי ניהו רבן גמליאל ׳ רבי יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש שחבר המשנה ואיכא אחרינא רבי יהודה נשיאה ואמורא הוה כדמוכח בעבודה זרה פרק אין מעמידין ׳ אמרו ז״ל גדול מרב רבי ׳ וגדול מר׳ רבן ׳ וגדול מרבן שמו ׳ כמו שמעון הצדיק שמעיה ואבטליון שנקראו כן מרוב מעלתם כדרך הנביאים שאין מכנין אותם ׳ כל רב ומר מבבל ׳ וכל רבי מארץ ישראל ׳ לפי שבארץ ישראל היו סומכין לדון דיני קנסות וקורין אותו רבי דכתיב עד האלהים יבא דבר שניהם ׳ ואין אלהים אלא מומחה ומוסמך כדאיתא בסנהדרין וזהו שתמצא בתלמוד בהרבה מקומות רב זירא ורבי זירא ומפרשים בכתובות שקודם שעלה לארץ ישראל היו קורין לו רב זירא ולאחר שעלה ונסמך נקרא רבי זירא ולא מצינו בחכמי המשנה מי שנקרא רב ומר ׳ רב מרי בר רחל בת שמואל היתה ונשבית ונשאה גוי ונתגייר ושמיה איסור גיורא ורב מארי הורתו שלא בקדושה היתה ומחמת כבודו יחסוהו על שם אמו ׳

יד **סתם** מתניתין רבי מאיר ׳ סתם תוספתא רבי נחמיא ׳ סתם ספרא רבי יהודה ׳ סתם ספרי רבי ישמעאל ׳ וכולהו אליבא דרבי עקיבא משום דכולהו תלמידייהו

תלמידייהו הוו וסתמה דרבי הוה רגיל למסתם אדעתייהו דהני ׳ אבל זימנין דקים ליה לתלמודא שיש משניות נסתמות על דעת אחרים כדאמרינן במגלה זו דברי רבי מנחם ברבי יוסי סתמתאה וכיוצא בו במקומות אחרים ׳ כל רבי יהושע סתם האמור במשנה הוא רבי יהושע בן חנניה ׳ רבי אליעזר סתם הוא רבי אליעזר בן הורקנוס ׳ רבי יהודה סתם הוא רבי יהודה בן אלעאי ׳ רבי שמעון סתם הוא רבי שמעון בן יוחאי ׳ יוחנן כהן גדול הוא יוחנן בן מתתיה שהיה בימי חשמונאי ובניו ׳ רבי יהושע בן קרחה בנו של רבי עקיבא היה ונקרא כן לפי שר׳ עקיבא קרח היה כמו שאמר עליו רבי אלעזר בן עזריה כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ׳ כל מעשה בחסיד אחד הוא רבי יהודה בר אלעאי רבי מאיר הוא רבי נהוראי שהיה מאיר ומזהיר פני חכמים בהלכה ושמו רבי נחמיא כדאיתא בערובין פ״ק ׳ כל רבי אלעזר סתם האמור בתלמוד הוא רבי אלעזר בן פרת ׳

השער השני בדרכי התלמוד ׳ וחלקתיו לשני פרקים

הפרק הראשון בהוראת המלות והלשונות אשר בסוגיות הגמ׳ שונות ׳

הפרק השני ברגילות קושיות על נכונה ומשאו ומתנו באמונה ומוצאיו ומובאיו וכל עניניו דבר דבור על אופניו ׳

הפרק הראשון

כל מתיבי ורמינהי ומתקיף והוינן לשון קושיא הם אלא שהם טו
מתחלפים בענין דלשון תיובתא שייך כשהמקשה משיב על
האמורא מכח משנה או ברייתא כי האמורא אין לו כח לחלוק על התנא ומצינו לשון
תיובתא על התנא מן הפסוקי׳ בע״ז פ״ק אין מעמידין במחלוקת רבי אלעזר ורבנן ׳ מתיבי
ויאמר משה גם אתה תתן בידינו וגו׳ וכן במקומות אחרים ׳ ולשון רמיה כשמקשה ומשליך יו
משניות וברייתות הסותרות זו לזו וכן שייך האי לישנא כשמקשה פסוקים זה על זה רמו
קראי אהדדי בהרבה מקומות ׳ ולשון התקפתא שייך כשמקשה ומשיג האמורא את חברו יז
מכח פלפול וסברא בעלמא ולא מכח משנה וברייתא וכן הוא ענין פריך ומגדף הנמצא יח
בהרבה מקומות כגון פריך רב אחאי בפר׳ החולץ ומגדף בה רבי אבהו פרק אין מעמידין
ומפני שינוי וזרות הלשון שלא נמצא כן בחבור האמוראים רבינא ורב אשי יש מי שאומר
דהנך רבנן ׳ רב אחאי ורבי אבהו לאו אמוראי נינהו אלא מדרבנן סבוראי הן שהוסיפו קצת
תוספות בתלמוד כגון בתחלת קדושין שכל הגמ׳ עד כסף מנ״ל מדברים שהוסיפו הוא וכמו
שהזכרתי בפר׳ ראשון מהשער שעבר בס״ד ׳ ומצינו מתקיף שאינו מקשה לשום אדם אלא יט
לעצמו שהוא תמה בעצמו על דבר משנה ויודע שהוא אמת אלא שמתמה לדעת טעמא
כגון בריש המפקיד ׳ מתקיף לה רמי בר חמא הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו׳
ופרש״י ז״ל מתקיף לה רמי אמתני׳ קא מתמה והא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו׳
והדין עמו לפר׳ כן שהרי לא דבר אמורא לפניו ׳ ועל כרחין המשנה אמת ׳ ומי׳ הבריתות
רוצה לישב השיטה כשאר מתקיף דעלמא ואומר דרמי מקשה על לשון התלמוד דעביד

התם צריכות׳ אי תנא בהמה הוה אמינא בהמה הוא דמקנה לא כפילא וכו׳ כלומר הבעלים לא מקנו ליה לשומר כפל וכו׳ · אם כן תלי טעמא בקנין ועל זה מתקיף והא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואמתני׳ גופא לא קשה דהוה אמינא טעם׳ דמתני׳ דקתני נמצא הגנב משלם למי שהפקדון אצלו דלא תלו בקנין אלא בתקנת חכמים הוא כמו ההיא דלעיל השוכר את הפועל ולקט בנו אחריו · ועוד האריך וזהו מכוון דבריו בקצרה · ולשון הויה היא סוגית התלמוד ומשא ומתן בדברי המשנה כדאמרינן בעלמא הויא דאביי ורבא הוי בה רבי אבהו הוי בה רבי יוחנן והוינן בה · והרבה כיוצא בהן ·

כל היכא דאתמר והתנן והתניא קושיא היא ולפרוכי קאתי ופעמים תמצא והתנן והתניא סיוע · וההפרש שיש ביניהם שאותו שהוא קושיא כתיב בלא אל״ף ובתמיה קרינן ליה · ואותו שהוא סיוע כתיב באל״ף ובניחותא קרינן ליה · וכן אומר רש״י בפ״ק דק״מ והא תניא בניחותא גרסינן ליה וכן בהרבה מקומות · וה״ק והא תניא והא לך סיוע וסעד מדתניא וכו׳ ופעמים תמצא תנן בלא ה״א ובלא א׳ קושיא וזה כשמקשה ממשנה שאנו עומדים בה ותמצא זה בהרבה מקומות אין מספר · כל קס״ד שבתלמוד הוא לגלות היסוד שעליו בנה המקשה קושייתו וקס״ד ר״ל דעת המקשה ובמסקנא לא קאי הכי · וזה תמצא בריש פסחי׳ קס״ד מאן דאמר נגהי נגהי ממש ואסיקנא כ״ע אור אורתא הוא וכן בריש ברכות קס״ד בני אדם היינו עניים וכו׳ ומסיק בני אדם לאו היינו עניים ודכוותייהו בכמה דוכתין וקרוב לזה הוא וסברוה במציעא פרק ט״ו מציאות וכן בהרבה מקומות · ור״ל וסברוה בני הישיבה שהקשו ושאמרו דבר זה · ורוב וסברוה שבתלמוד לא קאי הכי במסקנא אלא שבקצת מקומות יש וסברוה דהכי קאי פ״ק דבתרא סברוה מאי מחיצה גודא וכו׳ ומסקנא נמי עומד כך ודכוותה טובא ·

וכל דקרי לה אמאי קארי לה · לשון קושיא הוא ועניינו לתת התלות סברא למקשה שאין הקושיא פשוטה כל כך כאשר נראית · וה״ק ודקרי לה אמאי קרי לה ואותו שהקשה קושיא זו מה עלתה על רוחו להקשות וכי לא ידע ולא ראה שאין הקושיא כלום · וכן פרש״י בכתובות פרק אלו נערות · וכל זה יתכן שהוא דברי בעל הגמרא רוצה לומר מסדר התלמוד · ויש מי שאומר שהוא מתוספת רבנן סבוראי כאשר כתבתי בזולת זה ·

כל אבעיא להו הם החכמים בני הישיבה שהיו נושאים ונותנים באותה הלכה ויצאה זו השאלה מביניהם ·

כל היכא דאיכא במאי קא מיפלגי· להודיעך העיקר על מה שנחלקו אותן החכמים בו שאחד מקיימו ואחד מבטלו ומאותותיו נחלקו בתולדותיו עד שאמרו זה אסור וזה מותר זה טהור וזה טמא זה פטור וזה חייב· ולשון במאי קא מיפלגי ר״ל באי זו סברא פליגי · והיכא דאיכא מאי בינייהו איכא בינייהו · בא להודיע הנפקותא שיש בין שני הטעמים לענין הדין כי הא דריש גיטין מאי טעמא אמר רבה לפי שאין בקיאין לשמה ורבא אמר לפי שאין עדים מצויים לקיימו ואמרינן מאי בינייהו איכא בינייהו וכו׳ וה״ק בין למ״ד הכי ובין למ״ד הכי הדין שוה לשניהם · אם כן מאי בינייהו ומה להו לאיפלוגי בטעמא אם לא שיש הפרש בדין בין האי טעמא להאי טעמא ומהדר איכא

בינייהו

בינייהו וכו׳ ׳ והתלמוד מלא מזה על כל גדותיו׳

כל׳ תסתיים ׳ בא להוכיח הא דלא ידעינן עד השתא מאן אמר הא ומאן אמר הא אלא חד אמר וחד אמר אמרי ולא מסיימי וקאמר תסתיים דפלוני הוא דאמר הא מכח מימרא אחרת נמצאת לאחד מהם׳

כל׳ לימא כתנאי ׳ ר״ל מי לימא דהני תנאי פליגי במלתיה דהך אמורא או בפלוגתייהו דהנך אמוראי ודחיקא ליה מילתא שיאמר האמורא דבר סתם דלא ככ״ע שאם לפסוק הלכה לימא בהדייא הלכה כפלוני׳ ומדקאמ׳ למילתיה סתם או פליגי סתם משמע אליבא דכולי עלמא הוא ומשום הכי קא מתמה ואומר לימא כתנאי כלומר ומר דאמר כפלוני ומר דאמר כפלוני ואתי כל חד וחד דלא ככ״ע ומה שיש לדקדק בשיטה זו אכתבנו בפרק הבא בע״ה׳

כל׳ מאי הוי עלה ׳ קושטא דמילתא ומסקנא דהלכתא קא בעי דעד השתא לא פסיקא לן הלכתא כמאן והק״ סוף סוף מאי הוי עלה דהלכתא׳

כל׳ היכא דאיכא איני והא וכו׳ ׳ קושיא הוא ובתמיה קרינן ליה והק׳ איני וכי כך הוא והא אמר פלוני וכו׳ ואיני לשון אין שהוא ענין כן בלשון התלמוד כנ״ל׳ ויש מפרשים בענין אחר ולא סליק לן׳

כל׳ לא צריכא ׳ הכי פי׳ לא נצרכה הא דפלוני אלא לכה״ג כי הא דחולין לא צריכא אלא ששחט לפנינו שנים וגו׳ וכן טובא אין מספר׳ והתלמוד קצר בלשונו והשמיט אלא ומ״מ הוי כאלו אומר לא צריכא אלא וכו׳ כמו שנמצא במקומות שאומרים בהדיא לא נצרכה וכו׳ בע״ז פק׳ ׳ אמר רבי אלעזר ואם בנה שכרו מותר פשיטא וכו׳ לא נצרכה אלא לע״ז עצמה וכו׳ וראיתי מי שמפרש ומחלק הלשון ואומר לא כלומ׳ לאו פשיטא הוא צריכא וכו׳ ואין אנו מפרשין כך ׳ והפירוש הראשון הוא שטת רוב האשכנזים׳

כל׳ ואמרי לה ׳ לישנא אחרינא הוא כמו אמר אביי ואיתימא רב פפא ודכוותיה טובא ר״ל אמר פלוני ואיכא מאן דאמר דלאו פלוני אמרה אלא פלוני׳

כל׳ היכא דאיתמר אמר פלוני ואמרי לה כדי ׳ ר״ל איכא מ״ד להא מילתא בלא גברי אלא סתמא קאמר להוכדי לשון חנם כמו לא שדי איניש זוזי בכדי וכן כדי נסבא וזה תמצא בפרק הרואה אמר עולא ואמרי לה כדי וכן בהרבה מקומות׳

כל׳ היכא דאיכא תנינא להא דת״ר ׳ הפי׳ שנינו במשנה סיוע וסעד להא דת״ר בבריתא ונפקא מינה שאותה בריתא עיקר והלכה כמותה אחר שיש לה סמך מן המשנה כי הא דפ׳ אין מעמידין על משנת ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו גוי וישרא׳ רואהו וכו׳ ׳ תנינא להא דתנו רבנן יושב ישראל בצד חצרו של גוי וגוי חולב ומביא לו׳ וכן פיר׳ רבי נתן בעל הערוך ׳ הא דאמרי׳ בכמה דוכתין גזרי׳ הא אטו הא ר״ל גזרינן היתר׳ אטו אסורא כלומר כי היכי דלא ליתו למשרי איסור דאי שרית להו הא אמרי מה לי הא מה לי הא והיינו דוקא בדברים המתדמי׳ ומיחלף להו לאינשי למשרי האי כי האי כי ההוא דפ׳ כל שעה גבי סריקין המצויירי׳ אמר להם בייתוס לחכמי׳ מהו שיעשנה בדפוס ויקבענה כיון ׳ כלומר מיד אמרו לו יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין כלומר אע״פ שמן הדין סריקי בייתוס מותרי׳ מ״מ גוזרינן עליה כדי שלא יטעו ויאמרו מה לי סריקי בייתוס

מה לי שאר סריקין ובהרבה מקומות בתלמוד מביא זה המאמר למשל יאמרו כל הסריקין אסורין וכו׳ אבל בדברים שאינם מתדמים ולא מיחלפי להו לאנשי לא גזרינן כדאמרי׳ פ״ק דפסחי׳ שמן בשמן מיחלף עניבה בקשירה לא מיחלף ודבר זה מסור לחכמי׳ לידע הדומה או הבלתי דומה׳ והא דאמרי׳ בהרבה מקומות גזירה לגזירה לא גזרינן ה״ט דכתיב ושמרתם את משמרתי ודרשי׳ עשו משמרת למשמרתי ולא משמרת למשמר׳ משמרתי וזימני׳ דגזרינן גזירה לגזירה היכא דתליא הא בהא ואי לא הא לא קימא הא וכן כתבו התוספות בפר׳ אלו דברים גבי הבדלה גוי שהדליק מגוי אין מברכין עליו ואמרי׳ עלה גוי שני משום גוי ראשון וגוי ראשון משום עמוד ראשון וכולה חדא גזירה היא שאסרו חכמי׳ כל מה שביד הגוי דאי לאו הא לא קיימה הא׳

כל תנן התם ממסכתא אחרת ויש תנן התם מהפרק עצמו פ״ק דפסחים׳ תנן התם אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש וכו׳ וכתב שם רש״י ואע״ג דבפרקין הוא׳ ויש נסחאות דלא גרסינן תנן התם אלא תנן גרידה׳

כל מנ״ל או מנא הני מילי שייך בדברים שיש להם עיקר מן התורה אבל בדברים שאין להם עיקר מן התורה אומר מאי קראה וזה מורגל במסכתות ומדרשות פוק ותשכח וכן אמר הרמ״בן בהשגותיו לספר המצות׳ וכן דקדקו התוספות ביומא גבי הני ה׳ עינויים כנגד מי דממאי דקאמר כנגד מי ולא קאמר מנלן משמע דרחיצה וסיכה לאו מן התורה הם אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא׳

כל היכא דאיכא עובדא הוה ברבי פלוני ורבי פלוני בי רבי פלוני ה״פ עובדא הוה בי רבי פלוני ואותו פלוני הלך למדרשו של פלוני לעיין שניהם בדבר׳ וכן פרש״י ז״ל בקידושין פ״ב גבי עובדא הוה בי רב חסדא ורב חסדא בי רב הונא ופשטיה מהא וכו׳

כל היכא דאיכא אמר רבי פלוני כגון אמר רב יהודה אמר שמואל רבו היה ושמעה ממנו׳ וכל היכא דאיכא אמר רבי פלוני משום רבי פלוני כגון אמר רבי יוחנן משום רש״ בן יוחאי לא שמעה ממנו אבל שמעה מאחר שקבלה ממנו׳ וכן כתב רש״י בחולין׳ ומוכח לה מהא דאמרינן התם אמר רב אשי משמיה דרבא וכו׳ וע״כ רב אשי לא שמעה מרבא דרב אשי לא ראה רבא מעולם׳ כדאמרינן בקדושין יום שמת רבא נולד רב אשי לקיים מה שנאמר וזרח השמש ובא השמש והרמ״בם בפתיחת חבורו הגדול כתב דרב אשי קבל מרבא ונראה שאין גורס יום שמת רבא נולד רב אשי אלא עד שלא מת רבא נולד רב אשי כמו שיש נסחאות בספרים ור״ל עד שלא הספיק רבא ליפטר מן העולם כבר נולד רב אשי והיה ראוי למלאת מקומו לקיים מה שנאמר וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של רבא זרחה שמשו של רב אשי דומיא דעד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל דאמרי׳ התם בקידושין כנ״ל לדעת הרמ״בם ז״ל׳

הא דאמרינן בכמה דוכתין הורה פלוני הלכה למעשה׳ ה״פ הורה פלוני הלכה לעשות בה מעשה וזה שכבר תמצא הלכה ואין מורין כן כלומ׳ לעשות מעשה וכגון דנפקא מיניה חורבא והכי אמרי׳ בבתרא פ׳ אין נוחלין אמר ליה רב אסי לרבי יוחנן כי אמר לן מר הלכה מהו למעבד בה מעשה א״ל לא עד דאמינא לכו הלכה למעשה׳

הא

הא דאתמר בכמה דוכתין תני תנא קמיה דרבא · תני תנא קמיה דרבי יוחנן · וכן הרבה בתלמוד ר״ל תנא בכאן אמורא ע״ש שקיבל האי מתניתא מרבו ובא וספרה שהברייתות לא היו שגורות בפי הכל כמו שנודע וכדאמרי׳ בעלמ׳ פלוני אתא ואייתי מתניתא בידיה וכן הוא תני לה והוא אמר לה בהרבה מקומות כלומר הוא קבלה מרבו והוא פרשה מסברתו וכן פרש״י ז״ל פ״ק דחולין · כל תאנא ותאני עלה היא התוספתא שנתוספה על המשנה כאשר כתבתי בפרק הראשון מהשער הראשון · וכל תניא ות״ר ברייתא היא ·

כל היכא דאיכא פלוני ופלוני · דאמרי תרוייהו · בידוע שהוא בר פלוגתיה בכל מקום ובדבר ההוא הושוו כגון רב ושמואל דאמרי תרוייהו וכן רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו וכן הרבה ·

כל היכא דאמרי׳ הא דפלוני לא בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר ה״פ לאו בפי׳ אמרה ממש להא מילתא אלא מכלל דבריו שאמר במקום אחר שמעי׳ לה׳ ומה שיש לדקדק בשיטה זו אכתבנו בפ״ב בס״ד ·

כל היכא דאמרי׳ מעשה לסתור׳ היינו כשמביא במשנה מעשה שנראה הפך דבריו מקשה התלמוד ואומר מעשה לסתור בתמיה כלומר וכי יש לך אדם שמביא מעשה לסתור דבריו ·

כל היכא דאיכא ליפלוג וליתני בדידה׳ ה״פ הא דמהדר תנא למצוא חלוקה בדבר ולא אשכח אלא בדרך אחרת לפלוג ולתני בדידה כלומר לפי דרכו זה הוה מצי לעשות חלוקה ואמאי שבקיה לאורחיה לדלג מענין לענין · ועוד אוסיף לקח טוב בזה בעה״ ·

הא דאשכחנא בכמה מקומות מתיב פלוני לסיועי לפלוני · כי הא דבתרא פרק חזקת הבתים מתיב רבא לסיועי לרבה וכו׳ פירש רשב״ם ז״ל דכלשון הזה אמרה בבית המדרש תניא כוותיה דרבא ותיובתא לאביי והדין עמו לפרש כן שהספר אינו אומר בכל מקום זולתי מתיב פלוני גרידא ·

פעמים התלמוד מקשה ואומר תרתי ר״ל דסתרן אהדדי כגון ההיא דכיצד הרגל הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אין צריך להעלות לו שכר והשוכר בית מראובן מעלה שכר לשמעון ומקשי׳ תרתי וכו׳ כלומר היכי תני תרי מילי דסתרן וקשיין אהדדי ודכוותא טובא · ויש מקומות דלא סתרן אבל נגען ובחד מנייהו סגי כי ההיא דפ״ק דקידושין אין ייעוד אלא מדעת ואין ייעוד אלא בגדול ומקשי׳ תרתי כלומר תרוייהו חדא מילתא נינהו ותרתי למה לי · וכן בסוכה פרק הישן עד שיאור ויעלה עמוד השחר תרתי אלא אימא וכו׳ ·

הא דאמרינן בהרבה מקומות בתלמוד תני פלוני בשאר ספרי דבי רב · היינו ספר וידבר מושלחו מן המחנה עד סוף הספר כולהו מקרו שאר ספרי דבי רב וספרי דרב גופיה היינו תורת כהנים ·

כל מיהא ברייתא · כגון תפשוט מהא וכיוצא בו וכל מהכא שמעתא ·

כל היכא דאיכא גמירי · רוצה לומר מסורת בידינו ממשה בסיני וכן הלכתא גמירי לה ·

דבר תורה בתלמוד משמש בשני פני' דבר תורה ממש כמו דבר תורה מעות קונות· דבר תורה ארוכה בת ישראל אוכלת בתרומה · ומשמע הלכה למשה מסיני פק' דעירובין דבר תורה מקפיד עליו חוצץ וכן פרש"י ז"ל שם ·

סתם מחלוקת בכוליה תלמודא · היינו מחלוקת חכמים ובמקומות יחידים לשון חלוקה בבבא מציעא מחלוקת בששניהם אדוקים בתורף ופר"שי מחלוקת האי יחלוקו דקאמר ר"ש דמשמע חולקין בשוה וכו' ·

כל היכא דאמרינן מאי קמ"ל תנינא · ר"ל מאי חדושא אשמעי' האי אמורא' מתני' היא וכי מתני' אתא לאשמועינן ויש בזה כללים אכתבם בפ' הבא בעה' ·

מה שאומר בהרבה מקומות בתלמוד לימא הני תנאי כהני תנאי · ר"ל מי נימא דפלוגתא דהני תנאי כפלוגתא דהני תנאי ודחיקא ליה מילתא לתלמודא שיבא מחלוקת אחד בעצמו בב' מקומות ובתרי לישני · ועוד מי שסדר המשנה והברייתא הוה ליה למיתנינהו גבי הדדי ולימא פלוני ופלוני אומרי' כך ·

כל היכא דאמרי' תנן סתמא דלא כפלוני · דחיקא ליה מילתא לתלמודא דתני משנה סתמא דלא כבע"י · והק' לימא תנן סתמא דלא כפלוני ואתיא מתני' דלא כבע"י · ומה שיש לדקדק בשיטה זו אכתבנו בעה' ·

הא דאמרי' בכוליה תלמודא יתיב פלוני קמיה דפלוני ויתיב וקאמ' לא אמרי' הכי אלא במקום שחולק עליו או שהיה הוא האומר · אבל אם לא אמר איהו כלום ולא נחלק עליו בכלום לא אמרינן הכי · כן כתב הרשב"א ז"ל בחידושיו מססכת יבמות ·

כל היכא דאמרי' רב ורבי יוחנן ורבי חנינא ורבי חביבא מתנו בכל סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן · ומעייל רבי יונתן הפ' רב ורבי יוחנן ורבי חנינא ורבי חביבא מתנו כלומר הך שמעתתא שאומר בסמוך והשתא פסיק תלמודא למילתייהו וקאמר בכל סדר מועד כל כי האי זוגא שמחליפין רבי יוחנן ומכניסין רבי יונתן וכן פירשו התוספות בשבת בפרק במה בהמה ·

כל היכא דאיתמר ברבי כמו ר"ש ברבי וכיוצא בו לשון גדולה וחשיבות הוא וכן פר"שי ז"ל בקידושין גבי יודן ברבי יודן היה שמו וגדול בדורו וכל היכא דקרי ברבי לשון חכמה וחריפות הוא עכ' ·

כל היכא דאמרינן רבנן דבי רבי ר"ל התלמידים בני הישיבה · וכל היכא דאיתמר בי רב לאו רב ממש אלא בית המדרש הוא והכי מפרשי' בקדושין ·

כל היכא דאמרי הלכה כפלוני · דרשי' לה בפרקא וכל היכא דאמרי' מנהג כפלוני לא דרשינן ליה בפרקא · ר"ל בפרקא ברבים אבל כי אתו לקמן יחידים מורינן להו והיכא דאמרי' נהגו אפילו אורויי נמי לא מורינן · אבל אי עבדי לא מחינן בהו וכל זה תמצא בערובין פרק הדר · אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי אליעזר בן יעקב· ורב הונא אמר מנהג כרבי אליעזר בן יעקב · ורבי יוחנן אמר נהגו העם כרבי אליעזר בן יעקב וכן בהרבה מקומות ופירושם בפרק תעניות ·

כל

כל היכא דאמר תנא תונא׳ ר״ל תנא תנא דידן סייעתא לדידי וכן פרש״י בריש מציעא׳

כלל זה בעירובין כל מקום ששנינו כדי לאכול בו או כדי לאכול בהם אינו אלא כדי לאכול בו בליפתן כאדם שטובל ואוכל דהיינו שיעור מועט׳ אבל מקום ששנינו כדי לאכול הימנו או כדי לאכול מהם אינו אלא מהן עצמן שתי סעודות ואין אכילת דבר אחר עמהם׳ לשון רבינו גרשום בפי׳ ערובין שלו בפרק בכל מערבין׳

כל היכא דאמרי׳ להודיעך כחו דפלוני׳ כמו להודיעך כחו דרבי יהודה להודיעך כחו דרבי יוסי וכיוצא בהן בכולית תלמודא ר״ל כחו וחדושו של המתיר משום דרבותא וחדושא דהיתירא עדיף טפי לאשמועינן כדאמרינן בעלמא כחא דהיתרא עדיף ליה שהמתיר סומך על שמועתו מה שאין כן האוסר שכל אדם יכול להחמיר ומשום הכי אשמועינן בכל דוכתא כח המתיר כלומ׳ ותנא דקתני הכי לאו דוקא דבאופן אחר הוה ליה למיתני אלא לאשמועינן חדושא ומיהו מאי דקתני לאו דוקא ויש בזה דרכי׳ אכתבם בפרק הבא בעזרת השם׳

כל מהו דתימא׳ לא נשאר כן והק׳ אי לאו הכי הא׳ כן וכך קמ״ל דלא׳ ויש מהד׳ שכך האמת בפרקא קמא דנדרים מהד׳ פיו ולבו שוים בעינן קמ״ל ולפי האמת פיו ולבו שוים בעינן׳ והכריתות מישבו כפי השיטה והק׳ מהד׳ אנן לפי האמת בעינן פיו ולבו שוים והכא לא הוי פיו ולבו שוים קא משמע לן דהוי פיו ולבו שוים וכן אחרים מתישבים על זה הדרך׳

כל פטורים דשבת פטור אבל אסור לבד מתלת דר״ל פטור ומותר ואלו הן׳ צבי שנכנס לבית וכו׳ ואידך הצד נחש בשבת׳ ואידך המפיס מורסא בשבת אם להוציא ליחה פטור׳

סתם אלמא שבתלמוד הוא כמו ש״מ ויש אלמא שהוא כמו למה בגיטין פ״ק א״ה בעל נמי אלמא תניא וכו׳ ואחרי׳ לשם ובהרבה מקומות וכן פרש״י ז״ל בברכות גבי א״ה אפילו טבעה ספינתו בים נמי׳ וכ״ת ה״נ אלמא אמר רב זביד וכו׳׳

לשון אלמלא המורגל בתלמוד משמש בשני פנים יש אלמלא שהוא כמו אלו כמו אלמלא נגדוה לחנניה מישאל ועזריה שהוא כמו אלו נגדוה ואומר ר״ת בתוספות מגילה שבמקום שהוא כמו אלולא כתוב אלמלא באל״ף ובמקום שהוא כמו אלו כתוב אלמלי יוד בסוף׳

כביכול בלשונם ז״ל בהרבה מקומות׳ ר״ל התורה שניתנה בכ״ב אותיות יכולה לומר דבר זה אבל לנו א״א לאומרו׳ א״נ כ״ב נוטריקון כתוב בתורה כענין אומרם בהרבה מקומות אלמלא מקרא כתוב אין הפה יכולה לאמרו וכן ראיתי בתוספות מגלה וזה הלשון משתמשין בו הרבה בהגדות בדברים שאינם דרך כבוד כלפי מעלה כמו כי חזק הוא ממנו כביכול כלפי מעלה אמרו וכן הרבה כיוצא בו׳

כל היכא דאמרינן אין המקרא יוצא מידי פשוטו אין הכוונה אלא שלא יוציאוהו מפשוטו לגמרי והוא לשונם אין מקרא יוצא מידי פשוטו ולא אמרו אין מקרא אלא כפשוטו אבל יש לו פשוטו עם מדרשו ואינו יוצא מידי כל אחד מהם אבל יסבול

הכתוב את הכל ויהיו שניהם אמת לשון הרמב״ן ז״ל בהשגותיו לספר המצוות׳

והא דאמרינן בכמה מקומות תיקון סופרים הוא זה׳ אין הכוונה חלילה שהוסיפו או שהותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת אלא ענין תיקון סופרים הוא שהם דקדקו ומצאו לפי ענין כל אחד ואחד מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנראה ממה שנכתב בספר אלא צד כוונה אחרת ולא היה לו לכתוב כן לא כן כמו ואברהם עודנו עומד וי״י עודנו עומד היה לו לומר אלא שכינה הכתוב ולא קראום תיקון סופרים אלא שהם דקדקו ופירשו שהם כינויים׳ לשון הרשב״א ז״ל׳

כל היכא דאמרי׳ בו ביום אמרו יום שמינו לרבי אלעזר בן עזריה הוא כמו שנזכר בברכות פרק תפלת השחר׳

כל היכא דאיכא כי סליק ר׳ פלוני ר״ל מבבל לארץ ישראל וכי אתא ר׳ פלוני מארץ ישראל לבבל כמו האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא וממערבא ר״ל ארץ ישראל שהיא במערבא של בבל וכן דסלקין לעילא דנחתין לתתא בבא בתרא׳

כל היכא דאמרי׳ גופא לחדש דבר וזו שיטת התלמוד בכל מקום שמביא מימרא או ברייתא אגב גררא והדר בעי לחדושי בה מידי לפרושי או לאקשויי עלה מהדר לה זימנא אחרינא ואומ׳ גופא כלומר מעיקרא אגב גררא הוא והכא גופא ועיקרא׳ והוה תמה לי בפר׳ אלו טרפות גבי אמר רבא ריאה דאיגלידא כאהינא סומקא וכו׳ דאמרי׳ גופא אמר רבא וכו׳ ולא קא מחדשינן בה מידי ואין זו שיטת התלמוד בכל מקום שוב ראיתי בפי׳ הר״ן להלכות שאומר בלשון הזה׳ הא דאמרי׳ גופא ואף על גב דלא קא מחדשינן בה מידי משום דאיידי דקא בעי לאיתויי הנך מימרי דרבא כולהו הדר איתי נמי הא׳ ויש מקומות שהתלמוד מקצר ואינו אומר גופא כמו שכתבו התוספות פרק כל הנשבעין גבי ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו ויצא כו׳ לפי גירסת רבינו חננאל דלא גריס אמר רב יהודה ראוהו שהטמין כלים כו׳ דתיהוי מילתא באנפיה נפשה אלא דאמר רב יהודה וכו׳ ואגב גררא דמתניתין נקטא ואחר שהביא הך מילתא דרבי יהודה חזר התלמוד ופירש ואמר לא אמרן אלא בבעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו וכו׳ וכתבו שם התוספות דמן הראוי אחר שהביא המימרא אגב גררא היה לו לחזור ולומר גופא אמר רב יהודה וכו׳ ולמימר עלה לא אמרן כו׳ כשיטת התלמוד בכל מקום אלא שיש מקומות שהתלמוד מקצר ומטעם זה ניחא לי פ״ק דכתובות דפריך ומי איכא הוראה לאיסור׳ ומשני אין דתניא חוט השדרה שנפסק ברובו דברי רבי׳ רבי יעקב אומר אפילו נקב׳ הורה רבי כרבי יעקב אמר רב הונא אין הלכה כרבי יעקב׳ ומורי נר״ו תירץ בכאן לפי שי״ל למקשה שמקשה ומי איכא הוראה לאיסור דאם ההוראה היא בטעמי׳ מספיקי׳ למה לא יהיה ההוראה לאיסור ולזה כשהקשה ומי איכא הוראה לאיסור א״ל אין והא תנן וכו׳ ר״ל וכשנותן טעם אמאי לא יהיה הוראה וה״ש והתנן הורתה בה״ו וכו׳ ואי נמי כי הא דתניא ר״ל לא זו בלבד אמרו אלא אף בלתי טעמא יש הוראה לאיסור כי הא דתניא וכו׳ ואמר רב הונא וכו׳ ונר׳ שאין הלכה כמותו וכשהוא מורה אינו מורה בטעם מספיק וע״כ הוראה מיקרי ע״כ׳ ולא היה צריך לאיתויי הך דרב הונא כלל כי מן הברייתא לחוד יש ראיה דאיכא הוראה לאיסור׳ אלא דא״ל דלחדש דבר בברייתא קא מיירי בדרך גופא ובדין הוא דה״ל למימר גופא חוט השדרה וכו׳ ולמימר עלה הך דרב

הונא

הונא אלא שקצר התלמוד ועתיד אני לפרש הך סוגיא בשיטה אחרת בפרק הבא בעה׳ ׳

כל היכא דאמרי׳ מילתא אגב אורחיה קמ״ל הכי פי׳ לפי דרכו שרצה ללמדנו זה הדבר נתן סימן לדבריו דמתוך אותו סימן אנו למדין עוד דבר אחר כי הא דריש ברכות דקתני משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתם ולא קתני בהדיא משעת צאת הכוכבים לאשמועינן מילתא אגב ארחיה דכפרא לא מיעכבא וכן כל כהנך ׳

הא דאמר רבי בכל דוכתא דברי תורה מדברי קבלה לא ילפי׳ ׳ ר״ל דברי תורה תורת משה קרויה תורה לפי שניתנה לדורות ׳ ושל נביאים לא מיקרי אלא דברי קבלה׳ שקבלו מרוח הקדש כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה ומה שיש להוסיף בשיטה זו אכתבנו בפרק הבא בעה״ ׳

פרק שני

שיטת התלמו׳ לעולם בסוגיא אחד הוא מקשה אחד כאש׳ תראה בעלי התוספות והחידושים משתדלים בכל מקום לישא וליתן בדברי המקשה מדידיה לדידיה וזה מפני שהרב המקש׳ הוא אחד ולא שנים וזו פנה תלמודית מפורסמת ונגלית אין הרהור בה ׳ ואולם לפעמי׳ דוחקי׳ לומר בעל הגמ׳ הוא זה ולא המקשה הראשון וזה מתוך דוחק גדול שאין לנטות ימין ושמאל ׳

דרך התלמוד כשמקשה מברייתא מתקן לה ברישא והדר פריך מינה ואף על פי שהיה יכול להקשות ממ׳ וטעמ׳ כי היכי דלא לימא משבשת׳ היא ולא מתני׳ רבי חייא ורבי אושעיא ואמרי׳ בעלמא כל ברייתא דלא מתני בי רבי חייא ורבי אושעיא משבשתא היא ולא מותבי׳ בה בי מדרשא ולא מפרקי׳ מינה כי הא דפרק היה קורא גבי רב משי ידיה וקרי ק״ש ומנח תפילי׳ ומצלי׳ מתיבי וכו׳ עד הא גופא קשיא וכו׳ הא לא קשיא וכו׳ עד ממ׳ קשיא כלומר זו שאתה מקשה אינה קושיא מכל מקו׳ קשיא לרב וכל הא לא קשיא שבתלמוד כך פירושה אם אין קושיא אחרת אלא זו זו אינה קושיא הנה אעפ׳ שהיה יכול להקשות לרב בלאו הכי מסיפא דקתני מניח תפילין וקורא ק״ש אפילו הכי תקן לה ברישא והדר אמר קשיא לרב וכן בכולי תלמודא ׳

כשהתלמוד מתרץ תירוץ אחד וסתרינן ליה והדר בעי לפרוקי פירוקא אחרינ׳ אמרי׳ בתירוצא בתרא אלא שלשון אלא מורה שהתירוץ הראשון לעולם דחוי שכך משמע לא כך אלא כך ודוקא כשהמתרץ אינו המקשה אבל כשהרב המתרץ הוא היה המקשה בעצמו שייך לומר אלא ואף על פי שלא קדם לו תירוץ אחר ׳ בשבת פרק במה אשה יוצאה וכו׳ ׳ גבי אלו חוצצין ׳ מתקיף לה רב יוסף וכו׳ ׳ וכתבו שם התוספות לפי שרב יוסף עצמו היה מקשה שייך לומר אלא וכן בהרבה מקומות ׳

כל אי הכי שבתלמוד מתפר׳ הכי אי אמרת בשלמא דלשון אי הכי משמע לדידך קשיא הא לדידי ניחא ואנו רגילין לומר אי אמרת בשלמא על זה הדרך א״א בשלמא לדידי לא קשה מה שאני מקשה עתה נהי דקושייתי הראשונה במקומה עומדת לא השתא דתירצת ואמרת כך וכך קשיא כגון בריש כתובו׳ גבי מן הסכנה ואילך נהגו העם לכנוס בג׳ וכו׳ דאקשי׳ אי הכי בג׳ נמי אתי ובעיל וכו׳ ולדידיה קשה נ״כ בג׳ נמי איכא למיחש דתהרג אלא דמפרשינן ליה בא״א בשלמא הכי א״א בשלמא לדידי דאמינא דאמרי בתולה נשאת בד׳ תהרג ליכא למיחש בג׳ דלא כוגו אלא להעביר על דת והא עברו על תקנת ד׳

שהיא עיקר נהי דמ"מ קושייתי הראשונה נהגו לגמרי נעקרה במקומה עומדת ט"א אי אמרת דאמרי תבעל להגמון תחלה בנ' גמי אתי ובעיל כיון דלהנאת עצמם כוונו וע"ל וזה הדרך בכוליה תלמודא׳

פעמים מקשה מאי קמ"ל תנינא מדיוקא ומתרץ פלוני דיוקא דמתני' אתא לאשמועי' פרק האשה אמר רב הונא אין מחזיקין בנכסי קטן וכו' ואקשי' ורב הונא מתניתין אתא לאשמועינן ומהדרינן רב הונא דיוקא דמתניתין אתא לאשמועינן הילכך היכא דדייקינ' על המשנה זה הכלל לאיתויי מאי לאיתויי הא דפלוני כי הא דפר' הגוזל זה הכלל כל הגזלנים וכו' זה הכלל לאיתויי מאי לאיתויי הא דרבי אלעזר אין להקשות בזה וכיוצא בזה רבי אלעזר מתניתין אתא לאשמועינן דהא מתניתין לא מיפרשא בהדיא ולא ידעינן זה הכלל אי לאו דר' א"עזר ומיהו יש לי עיון בכל היכא דאמרי' פלוני דיוקא דמתני' אתא לאשמועי' אכ"ו יאמר דבריו על המשנה ולימא זאת אומרת וכיוצא בזה׳

וראוי שתדע דלא פרכינן מאי קמ"ל תנינא אלא ממשנה לפי שהיא שגורה בפי הכל׳ אבל מברייתא לא שהברייתות אינם שגורות בפי הכל והרבה אמוראים אינם יודעים הברייתא כדאמרי' פלוני ברייתא לא שמיע ליה׳ והכריתות מצא בפ"ק דמנחות דפריך מאי קמ"ל תנינא מברייתא' ואומר דהתם היינו טעמ' דקי' ליה לתלמודא שאותה ברייתא היתה ידועה ושגורה בפי הכל כמו המשנה וכן מצינו שמקשה מאי קמ"ל מאמורא לאמורא פרק המניח דמקשינן על מילתיה דרב הונא בריה דר' יהושע מאי קמ"ל והא אמרה רבה חדא זימנא וכו' וטעמא משום דרבה קדמון היה וקים ליה לתלמודא דהוה דריש מילתא בפי הכל׳ ומסתמא שמעה רב הונא בריה דרב יהושע׳ ומ"ה פריך עלה מאי קמ"ל׳ והא אמרה רבה חדא זימנא ומהאי טעמא ניחא לן בפר' אלו נערות דאמר רב פפא היתה פרה גנובה לו וטבחה בשבת חייב׳ ואקשינן רב פפא פרה אתא לאשמועינן כלומר מאי קמ"ל רב פפא הא אמרה רבה לעיל היה גדי גנוב לו וטבחו בשבת חייב׳ וכי פרה אתא לאשמועינן ונראה דמקשה הכי משום דרבה קדמון מרב פפא היה ואין לומר דהתם גרסי' רבא ותלמידו היה כדמוכח בכמה דוכתי' ומקשה עליה מדברי רבו מאי קמ"ל משום דסתם שמעה מיניה כבר פירש רש"י לשם דרבה בהא גרסינן ומוכח לה משמעתין התם הילכך נראה טעמא כדכתיבנא׳

אין מקשין מאמורא לאמורא משום דאמר ליה גברא אגברא קא רמית כדאיתא בסנהדרין פרק הבורר ופעמים פרכינן מאמורא היכא דקים לן דהלכה כמותו כי הא דקמ' והא אמר רבי יוחנן גזל ולא נתיאשו הבעלים וכו' ורבים כמוהו׳

דרך התלמוד להקשות לאמורא מברייתא ואף על גב דאיתותב מברייתא' אחרת וניחא ליה בהכי לומר מי נימא דתיהוי תיובתיה נמי מיהא׳ והכי אמרי בקידושין פ"ק דאותבינן לר"ל לקיש דאמר מיתת האב מוציאה מרשות האדון מקו' וכו' ומתמהי' ולא איתותב לר"ל חדא זימנא ומהדרינן נימא תהוי תיובתיה נמי מהא וכן תמצא בהרבה מקומות׳ ולאו מי אותיבנא חדא זימנא׳ כל היכא דאמרי' תניא כותיה דפלוני ממילא הויא תיובתא דבר פלוגתיה ואין דרך להקשות לו שוב מאותה ברייתא וראיתי סוגיא תמוה פרק תפלת השחר גבי תפלות אבות תקנום דפליגי התם רבי יהושע בן לוי

ורבי

ורבי יוסי בר חנינא ׳ ואמרי׳ תניא כוותיה דר׳ יהושע והדר אמר נימא תיהו׳ תיובתיה דרבי יוסי בר חנינא ואין זו שיטה בתלמוד דאום׳ תני כוותיה דפלוני והדר מותיב מינה לאידך ובאמת שהיה קשה מאד להתפתח אלא שראיתי הכריתות בשיטה אחרת מתעורר בזה ואומר דהתם קים ליה לבעל התלמוד שאותה הברייתא היתה שגורה וידועה במדרשו של רבי יוסי בר חנינא ומה״ד דחיקא ליה מילתא היכי פליג עלה ׳ וטעם מספיק הוא לישב השיטה ׳ האמורא אין לו כח לחלוק על התנא בשום פנים בעולם ואמנם גבי רב ור׳ חייא מצינו שאומר לפעמים רב תנא הוא ופליג בפ״ק דכתובות רבי חייא תנא הוא ופליג בפ״ק דמציעה ׳ ופשיטא שאינם תנאים שלא הוזכרו לא במשנה ולא בברייתא אלא ר״ל שהם חשובים כמו תנאים ויכולים לחלוק על משנה וברייתא וזה התרוץ אינו מתרץ אלא מתוך דוחק גדול שאינו מוצא תירוץ אחר כדמוכח התם בריש מציעא דמקשה ברישא על רבי חייא מכח מתני׳ ולא מתרץ תנא הוא ופלי׳ עד לבסוף דלא הוה איפשר ליה בלאו הכי ׳ בפ״ק דכתובות דמקשה על רב דאמר חתנים מן המנין וכו׳ ממתניתא דתניא אבלים וחתני׳ מן המנין ומתרץ מתני׳ קא ורמית עליה דרב רב תנא הוא ופליג ולא מתרץ כי תניא ההיא בברכת המזון וכי קאמר רב בר בר חנא כו׳ כדמתרץ התם ליבא דרבי יוחנן כבר כתבו שם התוספות בזה נ״ל דוחק יותר וניחא ליה טפי לשנויי רב תנא הוא ופליג ודוקא אנן חשבינן לרב כתנא אבל רבי יוחנן לא חשיב ליה כתנא מדלא מתרץ התם גבי רבי יוחנן ר׳ יוחנן כרב ס״ל ׳ ורב תנא הוא ופליג אלמא לא חשיב רב לרבי יוחנן כתנא ׳

זימנין דמתרץ תלמודא חדא פרוקא והוה מצי למימר פירוקא אחרינא ולא חדא מינייהו נקט וילפינן הא מילתא מפר׳ החולץ גבי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא במקיימי עבדים שאינם מולי׳ וכו׳ ואמרי׳ אדמשני ליה רבי עקיבא בלוקח עבד בין השמשות לישני ליה הא ומהדר חדא מתרי טעמי נקט וכן אומ׳ הכריתות פעמים יש כמה פירוקים והתלמוד לא חש לתרץ אלא חד מינייהו ׳

מצינו קושיא שמקשה אמורא שמשיב עליה אמורא שקדם לו הרבה כי הא דיבמות פרק חרש אמר רבא אי קשיא הא קשיא וקא מהדר רבי אלעזר לתרוצה ורבי אלעזר קודם לרבה הרבה וכן בשמעתא קמייתא דחולין דקא שקלי וטרי אביי ורבא לתרוצי קושי׳ שהקשה רב אשי כדמוכח התם א״ל רב אשי אנן ושחיטת׳ כשרה קא קל׳ ׳ ואביי ורבא קדמו לרב אשי בזמן ׳ וכה״ג בדוכתי אחריני והענין בזה לומר שאותה הקושיא הוקשית גם בימי הראשונים ותרצוה ׳

אשכחן בתלמוד שהאמורא ישאל בדבר והוא עצמו ישיב לשאלתו ושמו יהיה נזכר בין השאלה והפשיטות בפרק אלו מציאות במשנת מצא פירות מפוזרין ׳ וכמה אמ׳ רבי יצחק קב בד׳ אמות והאי וכמה הוי מדברי רבי יצחק, דליכא למימר סתמא דתלמודא קא בעי לה דהא קאמר בתר הכי דלא בעי שיעורא כלל עיין שם ׳ ואם כן ע״כ האי וכמה מדברי רבי יצחק הוא וכאלו אמר ׳ אמר רב יצחק וכמה קב בד׳ אמות וכן בחגיגה וכן מוכח בהדיא פרק כל הגט גבי מתני׳ דגיטי נשים ומתרץ רבא לא קשיא ׳ והזכירו התם דרב גופיה הקשה הקושיא דאמר בשלמא רבא לא אמר כרבי זירא מתני׳ אלימא ליה לאקשויי אלמא רבא עצמו הקשה הקושיא ודכוותיה במקומות אחרים ׳

בהרבה מקומות מניח התלמוד המשנה ומוסיף בה דברים כאומרם חסורי מיחסרא והכ״ק׳ ודוקא להוסיף אבל להחליף הדבר בהפכו לא כדמוכח פ״ק דכתובות גבי כל שלא נהג כמנהג הזה אין יכול לטעון טענת בתולי׳ ואמר אביי התם תני כל שנה״נ׳ וא״ל רבא והא כל שלא נהג קתני׳ והטעם משום דאדם טועה בגירסא להסר דבר ע״י שכחה אבל להחליף דבר בהפכו לא וכן פרש״י ז״ל בכה״ג פ׳ קמא דסנהדרין׳

דרכי התנאים לסתו׳ דבריהם ולא לפרש ולזה אנו יכולים לדוחקן ולהוציאם ממשמעות ולומר הב״ע או הכ״ק׳ וכיוצא בזה מהדוחקים הרבה בכוליה תלמודא שאומר גבי התנאים׳ אבל דרכי האמוראים לפרש ולא לסתום ולזה אין אנו יכולים לדוחקם ולהוציאם ממשמעות בשום פנים ולומר הב״ע או הכ״ק וכיוצא בזה מהדוחקי׳ שאומרים גבי התנאי׳ שהאמורא היה לו לבאר ולפרש דבריו׳ ומדלא פירש דבריו משמען כפשוטן והאריך בזה הכריתות פ׳ התכלת׳ דלא אוקי התם דברי האמורא באופן שהעמדנו באותה הסוגיא עצמה בברייתא׳ אחרת גבי חוטי צמר פטורין בשל פשתן ושל פשתן בשל צמר וכו׳ והיינו מפני שהאמורא היה לו לפרש דבריו מה שאין כן התנא וזה מכוון דבריו ואין צורך באריכות׳

אשכחן דוכתה דמקשי׳ לימא כתנאי ומהדרינ׳ כ״ע לית להו מילתא דהך אמורא בע״ז פר׳ רבי ישמעאל גבי ע״ז שעובדין אותה במקל חייב כלום׳ לא בעינן כעין פנים׳ ואמרי׳ לימא כתנאי וכו׳ ומהדרי׳ כ״ע כעין פנים בעי׳ כלומר ולא אתי האמורא בשום אחד מהם׳ וכיוצא בזה במקומות אחרים ופליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה׳ דאיהו דחיק׳ ליה איך יאמר התנא דבר דלא ככ״ע כמ״ש בהוראת הלשון בפרק שעבר׳ וקא מהדר ליה אפילו כחד לא אתי ואין זאת שיטת התלמוד והכריתות התעורר בזה והתימא הנפלא ולא העלה בידו כלום זולתי אמ׳ צריך לבאר טעם כל אחד ואחד לפי ענייננו׳ וצ״ע׳

בכוליה תלמודא אומר לימא תנן סתמא דלא כפלוני ופעמים אומר לימא תנן סתמא כפלוני כמו לימא תנן סתמא כר׳ אליעזר פ״ק דערובין גבי לחיים שאמרו גבוהים׳ וכן בברכות וצריך טעם שאין התלמוד מוליך השיטה שוה בכל מקו׳ ומרי החכם נר״ו היה נותן טעם לשבח גבי רבי אליעזר דר׳ אליעזר שמותי הוא ואין הלכה כמותו בכל מקום ומה דחיקא ליה מילתא לתלמוד טפי גבי רבי אליעזר לומר לימא תנן סתמא כותיה כלומר והלכה כמותו כדין סתם במשנה מלמימר תנן סתמא דלא כבר פלוגתיה שאומר בכל מקום וכן יש ליתן טעם אי משתבש בכה״ג גבי תנאים אחרים׳

זימנין ניחא ליה לתלמודא להקשות או לפשוט מבריי׳ ואף על פי שהיה יכול להקשות או לפשוט אותו דבר ממשנה׳ וכגון שהברייתא מפורשת יותר כי הא דפר׳ איזהו נשך והתניא אין פוסקין בה ואף על גב שמשנה היא לקמן׳ אלא משום דלא מסיים בה בהדייא יצא השער פוסקין כדמסיים בברייתא לכך ניחא ליה לאיתויי ברייתא וכן בהרבה מקומות ומטעם זה נ״ל לתרץ מאי דקשה בשמעתא קמייתא דברכות דאמרי׳ התם במערבא בעו מיבעא האי ובא השמש וטהר ביאת שמשו או דילמ׳ ביאת אורו הוא והדר פשטוה מברייתא דקתני וסימן לדבר צאת הכוכבים וכו׳ ומן המשנה היה יכול לפשטה דקתני משעה שהכהנים וכו׳ אלמא ביאת שמשו הוא אלא דניחא להו טפי למפשט

מן הבריתא הואיל ומפורשת יותר מן המשנה דקתני בהדיא וסימן לדבר וכו׳ ׳

בכוליה תלמודא מהדר לאוקומי מתני׳ סתמא אליבא דחד מתנאי דפליגי בהאי מילתא במקום אחר והוא אומר בכל מקום מני מתני׳ לא פלוני ולא פלוני אב״א פלוני וא״בא פלוני וכיוצ׳ בזה ואין לשאול אולי דעת שלישי הוא ואה״נ שמשנה זו דליתא לא כמר ולא כמר משום דמסתמא אם איתא דהוי דעת ג׳ בדבר היה מביאו במקו׳ הב׳ דעות אלא ודאי משנה זו הנשנית סתם על דעת אחד מאותם התנאים שחולקים בדבר במקום אחר נשנית והיינו דקא מהדר מני מתני׳ ואמאן תרמייה ׳

פעמים מקשה ממשנה מרישא ואף על גב דאיכא לאדחויי אלא דכמיך אסיפא פרק אלו נערות נערה אין קטנה לא ׳ ואיכא לדחויי דהתם למעוטי בוגרת לא דסמיך אסיפא דקתני כל מקו׳ שיש מכר אין קנס וכו׳ דהיינו קטנה שיש לאביה בה זכות למוכרה אלמא קטנה לא וכיוצא בזה הרבה ׳

סוגיית התלמוד בהרבה מקומות להקשות ממשנה שיש לדחות בנקל ולתרץ והדר תו מקשה ממשנה שאין לדחות בריש קדושין והתנן אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים ליתני בשלשה דברים וכו׳ ומרישא דהך הוה ליה למיפרך דקתני תרומת מעשר שוה לביכורים בשני דרכים וכו׳ אלא מפני שאותה של אתרוג נדחית בנקל כדדחי׳ לה התם מה שאין רישא נדחית בכך משום הכי פריך מינה שדרך התלמו׳ להקשות תחלה דבר שיש לדחות ולתרץ וכן בכל דוכתא ׳

פעמים כשהוא אומר הא דפלוני לאו בפירו׳ איתמר אלא מכללא איתמר פריך ואי מכללא מאי כלום ואנ״ מכללא מאי הוי הא שפיר שמעינ׳ לה מכללא כמו בפי׳ ופעמים לא פריך ׳ ואי מכללא מאי ׳ וי״ל דלא שייך להקשות ואי מכללא מאי לא היכא ששואל הא דפלוני בפי׳ איתמר או מכללא איתמר ומייתי כללא ומסיק בפי׳ איתמר אז שייך למיפרך ואי מכללא מאי משום דכיון דקא טרח ומהדר לאסוקי דבפי׳ איתמר ולא מכללא נראה שיש גריעות בכלל כי הא דפרק הבא על יבימתו אמר רבי יעקב בר אידי אמר יהושע ב״ל הלכה כר״ש בן יוחאי א״ל רבי זירא לרבי יעקב בר אידי בפירו׳ שמיע לך או מכללא שמיע לך ׳ מאי כללא דאמר רבי יהושע בן לוי וכו׳ עד אמר ליה בפי׳ שמיע לי ומקשה ואי מכללא מאי ומתרץ משום דא״ל שאני התם וכו׳ וכן כל כה״ג אבל בכל מקום שאומר לפי האמת הא דפלוני לאו בפי׳ איתמר אלא מכללא איתמר כגון ההיא דשבועות פ״נ אמר ר׳ רב פפא הא דרבי אבהו לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דאמר רב אידי בר אבין וכו׳ ודכוותה טובא בכל כי האי גוונא לא שייך להקשות ואי מכללא מאי משום דקושטא קאמר ׳

דרך התלמוד להביא משנה דרך קצרה בחולין פרק הזרוע והלחיים תנן כוי חלבו אסור כחלב בהמ׳ ודמו טעון כיסוי וכו׳ ומשנה זו אינה שנויה בסגנון זה אלא שהתלמוד קצר אותה לפי מה שצריך להביא וכן היא הצעה של משנה ׳ כיצד שוה לחיה דמו טעון כיסוי וכו׳ כיצד שוה לבהמה חלבו אסור וכו׳ וכן פ״ק דשבועו׳ תנן התם מראות נגעים שתי׳ בהרת עזה כשלג וכו׳ והמשנה במקומה לאו הכי איתא דכך היא הצעה של משנה שאת כקרום ביצה שנייה לה כצמר לבן דברי רבי וחכמי׳ אומרי׳ שאת כצמר לבן

דברי רבי וחכמים אומרי׳ שאת כצמר לבן וכו׳ ל״א שהתלמוד קצר אותה ולקח דברי חכמים שצריך ודכוותיהו בתלמוד טובא וטעם׳ שאין התלמוד רצה להאריך ונקיט לישנא קלילא׳ וגדולה מזו מצא הכריתות במנחות שאומר תנן מלק בסכין מטמא בגדים ואין זו משנה ולא קיצור ממשנה אלא מדיוקא דמתניתין אחרנייתא דוק התם ותשכח וכאן אין צורך להאריך׳

בכמה מקומות בתלמוד אומרי׳ כחה דהיתרא עדיף טפי לאשמועינן בפר׳ האומר בקידושין תניא מהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט דברי חכמים רבי אומר הרי זה גט׳ ואקשי׳ ולרב יהודה דאמר בע״מ נמי פליגי לפלגו בע״מ ומשני להודיעך כחו דרבי אפילו במהיום ולאחר מיתה הרי זה גט כלומר וכ״ש בע״מ והדר מקש׳ וליפלגו בע״מ להודיעך כחן דרבנן דאפי׳ בע״מ אינו גט ומתרץ כחה דהיתרא עדיף וכן אומר בכל דוכתא ולא פריך ליפלוג בתרוייהו כדפריך בריש ביצה אדמיפלגי בביצה ליפלוג בתרנגולת וכח״ת כחה דהיתרא עדיף ליפלוג בתרוייהו וליתני תרנגולת היא וביצתה בש״א וכו׳ ויש מחלקין היכא דהלשון ארוך אין לאשמועינן תרוייהו אלא כחה דהיתרא לבד אבל היכא דהלשון קצר להודיעך כח האוסר והמתיר אומר שתיהם כי ההיא דביצה׳ וי״א דבביצה דוקא פריך הכי משום שתרנגולה וביצתה חדא מילתא היא׳

פעמים פשיטא תלמודא בעיא ממעשה דאמורא ואף על פי שהיה יכול לפשוט ממשנה שלימה ביבמות פרק האשה דבעי׳ אי חיישינן לתרי יצחק וקא פשיט לה ממעשה דרבה בר אבוה וכו׳ ואף על פי שהיה יכול לפושטה ממשנה דקתני וכל מעשה בד׳ הרי יהזיר וכו׳ וכן במקומות אחרים׳ והטעם דניחא ליה לאיתויי מעשה משום דמעשה רב׳

מצינו ת״ש אחד דפשיט מילתא ממשנה פרק כיצד הרגל דבעי׳ פי פרה בחצר הניזק או בחצר המזיק ופשיטא ליה ממתני׳ ובתר הכי קאמ׳ ת״ש ממקומות אחרים׳ והטעם ניחא ליה לתלמודא למפשט מכל המקומות שאיפשר׳

מצינו דמקשה לאמורא מברייתא וקאמר מאן נימא לך דמתרצתא היא דילמא משבשת׳ היא בפרק כל כתבי גבי כל המזיקין נהרגי׳ בשבת מתיב רב יוסף וכו׳ עד א״ל ר׳ ירמיה מאן נימא לך דמתקנתא היא דילמ׳ משבשתא היא והטעם שהברייתות לא היו מוחזקות וידועות כ״כ ואיפשר שיש ברייתא דלא מיתנייא ביה רבי חייא ור׳ אושעיא׳ ואמרי׳ בעלמא כל ברייתא דלא מיתניי׳ ביה רבי חייא ובי רבי אושעיא משבשתא היא וכו׳ כמ״ש למעלה׳ ומטעם זה ניחא לי בקצת מקומות דמייתי ברייתא ומאי דאיתמר עלה מאמורא ואף על פי שלא היה צריך כי מהברייתא לבד הוה מייתי הראיה שהיה רוצה כגון בפ״ק דכתובות דפריך ומי איכא הוראה לאיסור ומשני אין׳ והתניא חוט השדרה שנפסק ברובו דברי רבי׳ רבי יעקב אומר אפילו ניקב׳ הורה רבי כרבי יעקב׳ אמר רב הונא אין הלכה כרבי יעקב׳ ומן הברייתא לבד בלא מילתיה דרב הונא הוה מוכח דאיכא הוראה לאיסור ל״א משום דלא לימא משבשתא היא אייתי הא דרב הונא דהואיל ורב הונא איירי עלה ודאי מתקנ׳ היא כך אומר החכם מרי נר״ו׳ פעמים מקשה האמורא לחבירו מכח משנה ברייתא וגם לדידיה קשיא ומצי למפרך ליה וליטעמי׳ או לדידך מי ניחא ולא פריך

ליה

ליה וזה בתלמוד אין מספר כמ"ש התוספות בכל מקום הוה מצי למימ' וליטעמי' ולא אמרי'

מצינו אמורא דאוקי ברייתא וליה לא ס"ל כי הך טעמא והוה מצי לאוקומי הך ברייתא בענין אחר דס"ל הכי אלא משום דדחיק ברייתא בהך טעמא ניחא ליה לאוקומ' כפשט' ואף על גב דלא ס"ל כי הא דפר' שור שנגח את הפרה גבי הא דקתני נוגח משלם את הכופ' רובע אינו משלם את הכופ' דמוקי לה אביי להא דרובע ברבעה ולא קטלה׳ ורבא מוקי לה ברבעה וקטלה ואפ"ה אינו משלם כמו בקרן משו' דקרן כונתה להזיק רביעה אין כונתה להזיק׳ ואמרינן במאי קא מיפלגי ברגל שדרסה ע"ג תינוק קא מיפלגי פי' דרבא ס"ל דפטור הרגל כיון שלא כיון להזיק וה"ה לרובע ואף על גב דרבא ס"ל בפ"ק דרגל שדרסה ע"ג תינוק חייב ואפ"ה מוקי לה הכי משום דפשט הברייתא יותר משמע ברבעה וקטלה כדאיתא התם ודכותא טובא׳

דרך האמורא למיבעי בעיא חדא דשמעי' מינה תרתי לפי תשוב' המשיב ובאופן אחר היה יכול לשאול בפרק אלו טריפות בעו מיניה רב כהנא ורב אסי מרב נעקרה צלע מכאן וצלע מכאן מהו ואקשינן ותבעי להו חדא כלומר צלע אחת ומהדרי' חדא דשמעינן מינה תרתי קא בעו מיניה כלומר לפי תשובת המשיב מצי למיפשט תרתי דאי מהדר להו ב' כשירה כ"ש אחת ואי מהדר טריפה הא אחת כשרה דאי ס"ד אחת נמי טריפה הוה מהדר להו בריתחא שתים קא בעיתו דמשמע הא אחת פשיטא לכו דשרי והא אפילו אחת טריפה ומדקא מהדר בניחותא שתים טריפה משמע הא אחת כשירה אבל אי מהדר להו אחת כשירה אכתי תרתי מיבעי' להו אי כשירה או לא וכו'. לפ"ז מאחת נמי הוה שמעינן תרתי דאי מהדר להו טריפה כ"ש שתים ואי מהדר להו כשירה הא שתים טריפה דאי ס"ד ב' נמי כשירה מירתח הוה רתח בתמי' ב' כשרה אחד מיבעיא לא לקולא הוא דאמרי' מירתח קא רתח אבל לחומרא לא רצוני אם השואל יטעה לחומרא לא חש המשיב לאהדורי' בריתחא אבל מהדר ליה בניחותא ולא הוה שמעי' מינה לאידך גיסא ואכתי קא מיבעיא לן אבל אי טעי לקולא מירתח קא רתח כמ"ש זהו דרך הסוגיא בפרק אלו טריפות ודון מינה לכל המקומות כמ"ש התוספות בכתובות פרק נערה גבי מכרה כתובתה לבעלה יש לה כתובת בנין דכרין או לא ואקשינן ותיבעי מוחלת כלומר דהוי חדא דשמעינן מינה תרתי דממוחלת הוה שמעינן מוכרת כמו שמבואר בתוספות תעיין שם וכאן אין צורך באריכות דאנא הא דלאי חספא ואת תשכח מרגניתא׳

פעמים בעי בעיא אמורא באת"ל מבעיא אחרת שלו או של חבירו כגון הנהו דפסחים עכבר נכנס וככר בפיו׳ ועכבר יוצא וככר בפיו מהו׳ מי אמרינן היינו הא דעייל הוא דנפיק או דילמא אחרינא הוא ואת"ל היינו דעייל הוא, דנפיק עכבר שחור וכו' וכן טובא כה"ג התם ובהרבה מקומות ובשבועות בעי רבא שבועה שלא אוכל עפר בכמה בעי רב אשי שבועה שלא אוכל חרצן בכמה ופרש"י דרב אשי באת"ל דעפר קא בעי חרצן וכאלו רבות עוד לפעמים בעי בעיא אחת ודעתו לשתי בעיות באת"ל כי הא דע"ז פרק רבי ישמעאל דבעי רב המנונא דיתך כלי לע"ז מהו כלומר כלי ע"ז שנשבר וחזר ותקנו מהו׳ ולענין טומאה ישנה קא מיבעיא ליה אי הדרא כדין טומאה דאוריתא או לא הדרא כדמפרש התם ואקשי' ותבעי ליה שאר טומאות דרבנן ומסיק חדא מגו הדרא

קא מיבעיא ליה והק׳ טומאה דרבנן מי הדרא או לא ואת״ל לא הדרא טומאת ע״ז מאי וכו׳ ודכוותה פרק כיצד הרגל גבי יש העדה בצרורות וכן במקומות אחרים · ומורי החכם נר״ו אמר דכשבעי באת״ל של חלוקה שמתחיל באותה השיטה ועשה כל הבעיות שאם מתחיל באת״ל ומותר כל הבעיות שבעי הוא במותב ומצינו בכתובות פ״א דבעי מהו לבעול בתחלה בשבת וכו׳ ומשני מסדרא שאו׳ את״ל כרבי יהודה ואסור הל״ל את״ל כר״ש ומותר לפי שהם חולקים שלרבי יהודה דבר שאינו מתכוין אסור ולר״ש מותר · ואמר מורי נר״ו דלא קשיא שאף על פי שבעי אליבא דרבי יהודה ואסור בדעת רבי יהודה יש צד שהוא מותר כגון שהוא מקלקל · ומן הבעיא נפיק מינה התר ג״כ עיין שם · ע״כ מהחכם מורי נר״ו ·

מצינן דמקשה מקמ״ל תנינא חדא זימנא מתרי תנאי דחד תנא אמר מילתא · ואידך תנא אמרה ברוכתא אחריגא כי הא דפר׳ עשרה יוחסי׳ במשנת אבא שאול אומ׳ לשתוקי בדוקי ואמרי׳ מאי בדוקי אילימא שבודקין את אמו תנינא חדא זימנא· ראוה מדברת וכו׳ ·ומילתא דהכא אבא שאול אמר׳ ומילתא דהתם ר״ג ורבי יהושע אמרוה· ואין שיטת התלמוד להקשות מאי קמ״ל תנינא זימנא חדא מתרי תנאי אלא מסתם משנה לסתם משנה ועל רבי קא פריך מקמ״ל רבי הא תנינא חדא זימנא · אלא שיש לומר דהתם בקדושין הכי קא פריך תנינא חדא זמנא כלומר אמאי לא תנא להו רבי בחד דוכתא· ולומר התם וכן אבא שאול אומר וכן מצינו תנינא ממשנה לברייתא פרק אותו ואת בנו גבי הזורע כלאים לוקה וכו׳ ומקשינן תנינא נזיר שהיה שותה יין כל היום וכו׳ והך דהזורע כלאים לוקה אינה משנה אלא בריתא · ומבריתא למשנה אין שיטת התלמוד להקשות מקמ״ל תנינא חדא זימנא דכמה דוכתי אשכחנא בברייתא מה ששונה במשנה אלא דהכי קא פריך דמ״מ הי״ל לשנות בבריתא באותו ענין ששונה במשנה אחר שהדין אחד · וכן כתבו שם התוספות ·

פעמים מקשה התלמוד מאיסורא דרבנן לאיסורא דאוריתא · ומתרץ לא דמי דאוריתא לדרבנן והמקשה היה סבור לדמות משום דכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון והכי אמרינן בהדיא פ״ק דיבמות גבי צרת סוטה דמקשה מסוטה דאוריתא · ומתרץ אמינא אנא דאוריתא ואת אמרת דרבנן · ואמרי׳ ודקרי לה אמאי קרי לה כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון ובהכי קא מתרצה לי מאי דקשיא בפר׳ בתרא דע״ז דמקשה התם מטומאת עם הארץ דרבנן לטומאת שרץ דאוריתא אלא שאחר כך ראיתי בתוספות דטומאת עם הארץ דאוריתא הוא תעיין שם · וכאן אין מקום להאריך ·

זמנין כשמקשה על תנא מדידיה אדידיה מתרץ הא דידיה הא דרביה · כלומר חדא סברא דנפשיה וחדא סברא דרביה וליה לא סבירא ליה וזה תמצא בהרבה מקומות · ופעמים שמתרץ על כי האי קושיא תרי תנאי ואליבא דפלוני כמו תרי תנאי ואליבא דרבי אליעזר בריש ברכות וכן בכוליה תלמודא · ור״ל חד אמר הכי אמר מר וחד אמר דלא אמר הכי מר אלא הכי · וכמו שמצינו תרי תנאי ואליבא דפלוני כך מצינו תרי אמוראי ואליבא דפלוני כמו תרי אמוראי ואליבא דרבי יוחנן ובהרבה מקומות · ואי לאו דמסתפינא אמינא דכל כה״ג לא משקר חד מנייהו אלא שמעו מפי רבן ומשכחת לה דמעקרא אמר הכי ושוב חזר בו והאחד שמע החזרה והאחר לא שמע · וסעד לזה במסכת

ביצה

ביצה פרק אין צדין דפליגי התם לוי ורב · ואמר רב לעולם אל ימנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דאנא ולוי הוה יתיבנא קמיה דרבי כי אמר רבי להא שמעתתא באורתא אמר מותרין באכילה בצפר׳ אמר מותרין לקבל אנא דהואי במדרשא ושמעתה הדרי בי וקבלתי · לוי דלא הוה בי מדרשא לא שמע ולא הדר ביה אלא שלא נראה כן מדברי רש״י פרק אף על פי גבי הא דאמרי׳ התם · ניחא לן דפליגי תרי אמוראי ואליבא דנפשייהו׳ ולא פליגי תרי אמוראי ואליבא דחד אמורא וכתב רש״י שם וזה לשונו דכי פליגי תרי אליבא דחד מר אמר הכי אמר פלוני ומר אמר הכי אמר פלוני חד מנייהו קא משקר אבל כי פליגי אליבא דנפשייהו בדין או באיסור והיתר כל חד וחד אמר הכי מסתברא טעמא ואין כאן שקר דכל חד וחד סברא דנפשיה קאמ׳ מר יהיב טעמא להיתרא ומר יהיב טעמא לאיסורא אלו ואלו דברי אלהים חיים · זימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא שהטעם מתהפך לפי שנוי הדברים בשינוי מעט כל אלו דברי רש״י ·

דרך התלמוד לקצר המקראות ואינו מביא אותם כהויתן כמו דאמר רחמנא ונתן הכסף וקם לו בפ״ג שאכלו ואין הפסוק אלא ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו וכן בפ׳ הרואה לקיים מה שנאמר כל החלומות הולכין אחר הפה והיינו קרא ויהי כאשר פתר לנו כן היה וכן בערובין פרק כל הדר כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יורה שנאמר בצר אל יורה ואין זה מקרא בכל התורה אבל קרא דעניה ושכורה ולא מיין קא דריש דמדמה צרה לשכרות ובשכרות כתיב להבדיל ולהורות כדדרשינן בכריתות · א״נ מהאי קרא קא דריש היערוך שועך לא בצר · כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך וכן בהרבה מקומות מביא התלמוד פסוקים בקצרה כך ראיתי בתוספות דעירובין ·

אורחיה דתלמודא בהרבה מקומות מייתי דרשה בחד קרא ואף על פי שאותה דרשה לפי האמת נפקא לן מפסוק אחד אפ״ה לפי שהיא פשוטה יותר מאותו פסוק מייתי לה הכי כמו ספר כריתות ספר כורתה ואין ד״א כורתה דמייתי בכוליה תלמודא והאי כרבי יוסי הגלילי כדאיתא בקידושין אבל לרבנן מוכתב לה נפקא דדרשי׳ הכי וכתב לה בכתיבה מתגרשת ואינו מתגרשת בכסף · וכן בפרק החובל דמייתי בנעוריה בית אביה כל שבח שבנעורי׳ לאביה ובכתובות וקדושין מסיק דההוא קרא בהפרת נדרים הוא דכתיב וכהנה רבות בתלמוד ·

מצינו כשמביא ראיה ממקרא והדר ממעשה מקשה התלמוד ואומר וכי מאחר דממקרא ממעשה למה לי בפ״ק דקידושין האומר חרופתי מקודשת שנאמ׳ והיא שפחה נחרפת לאיש ועוד ביהודה קורין לארוס׳ חרופה ומקשינן ויהודה עוד לקרא כלומר וכי הפסוק צריך סיוע ממנהג יהודה ומזה יש לדקדק קצת בע״ז פר׳ אין מעמידין גבי ישרא׳ שנטפל לו גוי בדרך ושאל לו להיכן אתה הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שהרחיב יעקב לעשו דכתיב עד אשר אבוא וגו׳ ומעשה בתלמידיו של ר׳ עקיבא שהיו מהלכי׳ דאמאי לא מקשה שם כדרך שמקשה בקדושין כדכתיבנא אלא שיש לחלק ·

מצינו אי בעית אימא שלא דבר קודם לכן כלל כמו א״א קרא וא״א סבר׳ ודכוותיה טובא וכן נמי אשכחן אמר רבי שלא דבר אדם לפניו ואין קפידא בכך ·

מצינו ת״ש בין להקשות בין לפשו׳ בכולי תלמודא ·

דרך התלמוד לומר חשבון מופלג ולאו דוקא אלא גוזמא בעלמא והם ממאה ולמעלה אבל ממאה ולמטה דוק' הוא כדאית' בהדיא פ"ק דערובין בשלמא לבר קפרא על דרך גוזמא מאה אלא לרבי יהודה מנא לן וכו'׳

מצינו בתלמוד שמסדר דברי האחרונים לפני הראשונים בשמעתא קמייתא דפרק אין מעמידין דמסדר התם דברי רבינא ורבא לפני דברי רבי פרת ורבי פרת היה בנו של רבי אלעזר בן פרת שהיה בימי התנאים כדאיתא בפ"ק דנדה׳ והטעם משו' דכל אחד מוסיף על חבירו ומאן דטפי מילת' אחבריה ראוי לקובעו באחרונה אי נמי משום דהך דרבי פרת עיקר קבעה הספק באחרונה וכן כל כיוצא בזה׳

דרך התלמוד לסדר יחד מאמרים מחכם אחד ואף על גב דלא שייכי אהדדי כי הא דפרק אין מעמידין שמביא כמה דברים זה אחר זה מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר ור"ש בר נחמני וכן דרך נהוג בכוליה תלמודא׳

מצינו ת"ש שאינו לא ממשנה ולא מברייתא אלא ממימרא בנזיר פ"ג מינין׳

אשכחן ייתור לשון משנה פעמים מדקדק התלמוד מאותו ייתור ופעמים אינו מדקדק כמו נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה מדקדק התלמוד נמצא למעוטי מחזר סימנים אחורי העורף׳ וגבי נמצא כשר בתורים פסול בבני יונה וכו' באותו הפר' עצמו לא מדקדק נמצא למעוטי מאי והכריתות אומ' דכל היכא דאיכא לדקדק דייקי' ואי ליכא לדקדק לא דייקי' דאורחא דמשנה בכל דבר שיש שני הפכים לומר נמצא כדי שלא נשכח אחד מן אותם ההפכי' שיש בכולם קו' לכאן ולכאן לומר שאין אחד מן ההפכי' ראוי אך בתוספו' ראיתי טעם למה אינו מדקדק בכאן כמו שמדקדק בכאן יעויין שם פירקא קמא דחולין וכאן אין מקום להאריך ונבון יתבונן בכל המקומו' למה אין התלמוד מדקדק בכאן כמו בכאן׳

פעמים כשמקשה ליפלוג וליתני בדידה מתרץ כולה בדידה קא מיירי כלומר לא בעי התנא לאשמועינן חילוקין דהך דידה כדקאמרת אבל יש דידה שבו רוצה התנא לאשמועינן חילוקין וכולא אורחי' הוא כי הא דפר' קמא דבבא קמא גבי פלגא ניזקא כלומר חצי נזק שהתורה חיבה בשור תם רב פפא אמר ממונא ורב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא ונפקא מינה אם משלם על פי עצמו דקי"ל מודה בקנס פטור׳ ואקשינן למאן דאמר קנסא מדתנן המית שורי את פלוני או המית שורו של פלוני את שורי הרי זה משלם על פי עצמו מאי לאו בתם כלומר וקשיא למאן דאמר קנסא ודחינן לא במועד׳ והדר מקשה אבל תם מאי אינו משלם על פי עצמו א"ה מדתני סיפא המית שורי עבדו של פלוני הרי זה אינו משלם ע"פ עצמו ליפלוג וליתני בדידה כלומר הא דלא אשכח פטור ע"פ עצמו אלא בעבד ליפלוג בדידה כלומר בבן חורין הוה מצי לשווי חילוק דאיכא דלא משלם ע"פ עצמו וליתני הכי במה דברים אמורי' במועד׳ אבל בתם אינו משלם ע"פ עצמו׳ ולמה לי דשבקי' תנא לאורחיה גבי ניזק מבן חורין לעבד ומשני כולה במועד קא מיירי כלומר חילוקין דמועד בעי תנא לאשמועינן ולא חילוקין דבן חורין כדקא אמרת דאז הוה שביק לאורחיה דרישא איירי במועד וסיפא בתם ודכוותיה ביבמות כלה בטהרו' קא מיירי׳ והארכתי בזה כדי שתתבאר ותתלבן השיטה יפה יפה׳

כל מקום שיש מחלוקת בין החכמים אומ' התלמוד בחכם האחרון ופלוני אומר כלומר שמקדים שמו לאמירתו ולא יאמר אמר פלוני וכלל זה יהיה שמור בידך שבכל מקום שתמצא בתלמוד פלוני אומר בידוע שהוא חולק על שלפניו' ואמר פלוני בידוע שאינו חולק ולא בא אלא לסייע או להוסיף'

הא דאמרינן בכולי תלמודא דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן המ' עיקר הדין אבל גילוי מילתא בעלמא כלומר לגלות שהפסוק מיירי בהכי ילפינן כדמוכח פ"א מקמ' דתניא וכי יגח אין נגיחה אלא בקרן וכה"א ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל וכו' ואמר בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו' ושואל התלמוד מאי ואומר ורצה להשיב שצריך מפני שהפסוק הראשון היה קבלה ולא ילפינן מיניה ואקשינן עלה והאי מילף הוא בתמי' כלומר והלא לא ילפינן מדברי קבלה לא חיוב ולא פטור אלא גלויי מילתא יליף לדברי תורה מדברי קבלה וכן כל כה"ג'

מצינו בהרבה מקומות בתלמוד ב' תיבות זו אצל זו הראשונה בניחותא והשנייה בתמיה כמו בריש מגלה מנא לן מנא לן כדבעי למימ' קמא חכמי' הקלו על בני כפרים וכו' דמנא לן הראשון בעית היא ובניחותא קרי' ליה והק' מנא לן כל הני זימנין דקתני במתני' וקא מתמהינן עליה מנא לן כלומר מנא לן קא בעית והא טעמא כדבעינן למימר קמא חכמים הקלו וכו' כה"ג בעז' פרק השוכר גבי משיכה בגוי קונה דאמרי' מאי הוי עלה מאי הוי עלה דאמרינן וכו'' כלומר מאי הוי עלה הראשון בניחותא והשני בתמיהא וכאלו רבות בתלמוד'

פעמים יש אמוראים חולקים ואומ' התלמוד שאינם חולקים אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כלום' דכל חד וחד מודה לחבריה בפ"ק דמציע' קטנה אין לה חצר ואין לה ד' אמות רבי יוחנן אמר יש לה חצר ויש לה ד' אמות ואף על גב דמשמע דפליגי קאמר התם דחד מיירי בגיטין וחד מיירי במציאה ולא פליגי כלומר ומר מודה ליה בגיטין ומר מודה ליה במציאה וכה"ג איכא טובא וכל היכא דאיפשר לומר כן ושלא לעשות פלוגתא בין החכמים שפיר דאמי'

סוגיית התלמוד בהרבה מקומות כשדורש תרי מילי מחד קרא מקשה ואומר ודילמא כוליה להכי הוא דאתא כלומר לחד מנייהו ומ"ל תרוייהו בפ' הכונס גבי ובער בשדה אחר דדריש מינה תרתי חדא ששמין על גבי שדה אחרת ועוד אחר ולא ברשות הרבים' ומקשה ואימא כוליה להכי הוא דאתא ומשני אם כן ליכתוב קרא וכו' וכן בכל דוכתא'

ופעמים אומר על כי האי קושיא מכדי שקולי' הם ויבואו שניה' הי מנייהו מפקת בריש קמא ולכתוב רחמנ' ושלח את בעירה ולא בעי ובער דמשמע רגל ומשמע שן דכתיב ושן בהמות אשלח בם אי כתב ושלח הוה אמינא או הא או הא וכו' ומקשינן מכדי שקולי' הם ויבואו שניהם וכו' והפ' שקולי' הם בחומרות שהחומר' שיש בזה יש בזה ויבואו שניהם ממשמעות הכתוב דמסתמא תרוייהו' אתו דוחי מינייהו מפקת אחר שאין יתרון בזה על זה והתוספות מחלקין בכה"ג בין לרבות ולמעט ואומרים דלמעט אע"פ שהן שקולין וימעטו שניהם לא ממעטינן להו מחד קרא'

כל היכא דאמרי׳ שמעת מינה קושיא למקום אחר היא או למילתא דאמורא או לבעיא דלא איפשיטא במקומה קא פריך ותפשוט מהכא כגון הך דריש פרק היה קורא שמעת מינה מצוות צריכות כונה כלומ׳ קשיא לרבא שאומר בר״ה התוקע לשיר יצא ובע״ז פרק השוכר גבי משיכה בגוי אקשי׳ ותבעי ליה כליו שמעת מינה כליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח כלו׳ ובעיא היא בפרק המוכר את הספינה ולא איפשיטא ודכוותיהו טובא בכולית תלמודא׃

השער השלישי בדרכי המשנה וארחות עקבותיה אשר לא נודעו ועל מה אדניה הטבעו׃ ואת הדרך אשר ילכו בה דורשי יי׳ לא יחסרו כל טוב וחלקתיו גם כן לשני פרקים על דרך שערים׃

הפרק הראשון סתם הוראה לקולא מדקא פריך בפ״ק דכתובות ומי איכא הוראה לאיסור ופרש״י ז״ל דאיסור לא קרי הוראה משום דכל אדם רשאי להחמיר והאוסר אינו צריך סמיכת דבר שאפילו מן הספק שאין הלכ׳ ברורה לו הוא בא ואוסר אבל המקל סומך על שמועתו או על סברתו והיא הוראה׃ ומיהו התם מסיק דאיכא הוראה לחומרא וזה על המעט וכמו שמביא לשם׃

מצינו במשנה דבר זה מותר ואינו מותר לגמרי אבל הוא מותר מצד אחד ואסור מצד אחד ומותר דקאמר רוצה לומר מצד אחד בפרק שני דבכורות ודם שרץ אין חייבין עליו רוצה לומר משום דם אבל חייבין עליו משום שרץ דדמו כבשרו וכן כל כיוצא בזה׃

פעמים במשנה ובברייתא ואו במקו׳ או כמו חלץ ועשה מאמר ביבמות ר״ל חלץ או עשה מאמר וכן הרבה כיוצא בזה׃ וכן הוא דרך המקראות כמו איש אמו ואביו ר״ל אמו או אביו ורבים כמוהו׃

וכן יש שי״ן במקום וא״ו בכתובות פרק האשה שנתארמלה ואם יש להם עדים אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין שאין אדם נאמן על פי עצמו ור״ל ואין אדם וכו׳ ויש ספרי׳ דגרסי ואין׃ ואין כן הנסחאו׳ המדויקות וכן קבלתיה מפי ההכם מרי נר״ו וכיוצא בזה פירקא קמא דביצה שאפר כירה מוכן הוא ר״ל ואפר כירה מוכן הוא דפריך התם אפר כירה מאן דכר שמיה ומסיק אימ׳ ואפר כירה מוכן הוא וכאלה רבות בתלמוד׃

פעמים אומר תנא הלכה כפלוגי שקדם לו בזמן הרבה ורוצה בשיטתו פרק אין צדין ר״ש בן מנסיא וחביריו אומרים הלכה כרבי מאיר׃ וקא מתמה והא איגהו קשישי מיניה טובא אלא בשיטת רבי מאיר קאמר וכן כיוצא בו׃

כל מקום שאומר במשנה אם הלכה היא נקבל הלכה אני אומר רוצה לומר הלכה למשה מסיני ויש לעיין ביבמות פרק הערל שאומ׳ הלכה אני אומר ולא משמע שיהיה הלכה למשה מסיני דקתני התם אמ׳ רבן שמעון קל וחומר אמרו לו אם הלכה היא נקבל ואם לדין יש תשובה אמר להם לא כי הלכה אני אומר ולכאורה משמע דא״א שיהיה הלכה למשה מסיני דאם כן לא הוה פליג עליה רבי יהודה בברייתא וכן כתבו התוספות

לשם

לשם דלאו הלכה למשה מסיני קאמר אלא כך שמע מרבו ועיין שם ׳

כל היכא דקתני כדברי פלוני אומר הכריתות דקאמר הכי מפני שאותו תנא לא אמר דבר זה בפי׳ ממש אלא למדוהו מתוך דבריו שאומר במקום אחר כמו בפ״ט דטהרות וזתים מאימתי מקבלין טומאה משיזיעו כדברי ב״ש ולמדו זאת מיהא דתניא חבית של זיתים מגולגלים בשא׳ וכו׳ וכן כל כיוצא בזה ׳

מצינו במשנה לשון שוה בשני מקומו׳ ואין כיאורו אחד כמו שור חרש שוטה וקטן במתני׳ פ״ד וה׳ דאמרי׳ שור חרש שוטה וקטן שנגח בד״ מעמידי׳ לו אפטרופוס וכן אחר לשם ר״ל שור של חרש שוטה וקטן לא שהשו׳ עצמו חרש שוטה וקטן ובפ׳ הפרה תנן החופר בור בר״ה ונפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן ר״ל שהשור עצמו חרש כדאיתא התם בגמ׳ מאי שור חרש וכו׳ אילימא שור של חרש וכו׳ ואמר רבי יוחנן שור שהוא חרש וכו׳ ואף על גב דהתם מוקמי׳ לה בשור של חרש שוטה וקטן מ״מ שמעי׳ מד״ר יוחנן שהלשון יסבול כן מדלא פרכינן עליה דרבי יוחנן מכדי שור שהוא חרש קתני וכן כל כיוצא בזה ׳

הפרק השני

אורחיה דתנא לפרושי זימנין ממאי דסליק וזמני׳ ממאי דפתח כמו במה מדליקי׳ ובמה אין מדליקי׳ אין מדליקי׳ וכו׳ היינו ממאי דסליק׳ יש נוחלין ומנחילין נוחלין ולא מנחילין נוחלין ומנחילין האב והבנים וכו׳ היינו ממאי דפתח ודכותיהו טובא והכי אסיקנא בריש נדרים דאורחיה דתנא בהכי ובהכי ׳ וטעמא שאין התנא מדקדק להשוות לשונו בכל המקומות אומר שם הר״ן ז״ל בחידושיו כדי לאשמועינן דליכא קפידא במילתא וכל תנא דתני כמו שרוצה שפיר דמי וליכא בהא מילתא משום ותבחר לשון ערומים והאי טעמ׳ סליק נמי שפיר בכל מאי דאמרי׳ דאורחיה דתנא בהכי ובהכי כגון זמנין דתני הענין ברישא והדר תני המנין כמו האשה נקנית בג׳ דרכים וזימנין דתני המנין ברישא והדר תני הענין כמו שבעת ימים לפני יוה״כ ודכוותיהו וכיוצא בזה עולה יפה הטעם שכתבתי ׳

כל היכא דתני הכל לדרשא כלומר לאיתויי חידוש שלא היה במשמע וכולהו מייתי להו בשמעתתא קמייתא דערכי׳ הכל לאיתויי מאי כמו הכל שוחטין לאיתויי משומד אוכל נבילות לתאבון ואחרים הרבה אבל כל זימנין דדריש מיניה וזימני׳ דלא דריש מיניה כגון כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה דדריש לה בגמ׳ כל לאיתויי מאי לאיתויי הא דתניא וכו׳ וחדלו לספור דלא דריש כל לאיתויי מאי ותימא שאין התלמוד מוליך השיטה שוה בכל מקום ומדברי הכריתות נרא׳ דכל לא אתי לדרשא בשום מקום ואותן שמדקדק בהן לאו מלישנא ומשמעותא דכל אלא מייתורא כגון הך דכל מקום שאין מכניסין בו חמץ דמשנה יתירה היא דהא באידך בבא קתני שתי שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ משמע הא מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ׳ ואם כן הך דכל מקום ייתורא הוא לאיתויי הא דתניא וכן כל כיוצא בזה ׳

דרך המשנה וברייתא דתני מילי טובא ושייר דתנא לאו כרוכלא הוא דליחשוב וליזיל ודוקא טפי מחד אבל חד לא משייר כלומר ומאי דקתני דוקא קתני וכדפריך בכל מקו׳ שאומ׳ תנא ושייר מאי שייר דהאי שייר והטעם כיון דטרח תנא למיתני כולהו מילי לא הוה משייר חדא דשיורא דחד מילתא לאו שיורא הוא והיכ׳ דקתני מנ״נא

או אלו מוכח בכמה דוכתיה דלא אמרינן תנא ושייר בפ״ק דקידושין גבי אמה העבריה קונה את עצמה במיתת האב וכו׳ מתיב רב ששת ד׳ מעניקין וכו׳ ואי איתא ניתני נמי מיתת אב וכ״ת תנא ושייר והא ד׳קתני וכו׳ ועוד אמרינן התם מתיב רב עמרם ואלו מעניקין וכו׳ ואם איתא ניתני נמי מיתת אב וכ״ת תנא ושייר והא אלו קתני וכו׳ ומיהו איכא דוכתי שאומר תנא ושייר אף על גב דקתני אלו בסוטה פרק אלו נאמרין בכל לשון שייר שבועת הדין ושבועת ביטוי וכן במקומות אחרים׳ ובתוספות העלו שצריך לחלק בכל היכא דתני ענינים רבים אמרי׳ תנא ושייר אף על גב דקתני אלו כגון הך דסוטה שהבאתי אבל כי לא תני עניינים רבים וקתני אלו לא אמרי׳ תנא ושייר כגון הך דקדושין ודכוותה וכן גבי מניינא יש מקומות דתנא ושייר אף על גב דקתני מנין כמו בפ׳ החולץ תני רבי חייא מדברי תורה וד׳שניות להם מדברי סופרים ומסיק התם בגמרא דתנא ושייר וכיוצא בו במקומות רבים וזה צריך לעיון הלכה יעויין שם בתוספות פ״ק דקדושין וכאן אין מקום להאריך׳

וכל היכא דקתני אין בין זה לזה אלא כך וכך לא שייך לומר תנא ושייר דודאי דוקא קתני כדמוכח בפ״ב דקמא ובריש מרובה׳ ואם תמצא מקום שאומרין אין בין כך ובין כך ותנא שייר טעם יש בדבר כי ההיא דמגלה אין בין נדרים לנדבות אלא שהנדרים חייבין באחריותן ונדבות אין חייבין וכו׳ ולא דוקא דליכא בינייהו אלא הך דאחרי׳ נמי איכא בין נדר לנדבה כדאיתא במנחות פרק התודה והאי דקתני אין בין אגב גררא דשאר אין בין קתני לה׳ תוספות פרק מרובה׳

אורחיה דתנא נקיט ברישא מילתא דפשיטה והדר מוסיף עלה מ׳לתא דרבותא׳ ור״ל לא זו בלבד אלא אף זו וכן תמצא בהרבה מקומות בתלמוד שמקשה לישתוק מרישא ומסיפא ידעינן לה ומתרץ לא זו אף זו קתני כלומר תנא נמי הכ״ק לא מיבעיא זו אלא אף זו׳ ולפעמים תני איפכא מילתא דרבותא ברישא והדר מוסיף עלה מילתא דפשיטא ור״ל זו ואין צ״ל זו כמו שתמצא במקומו׳ בתלמוד שמקשה למה לי סיפא מרישא שמעינן ליה ומתרץ זו ואין צ״ל זו קתני וכן בערובין פרק חלון׳ חלון שבין שתי חצרות רובו למעלה מעשרה ומקצתו בתוך י׳ רובו בתוך י׳ ומקצתו למעלה מי׳ מערבין ב׳ ואם רצו מערבין אחד ומקשי׳ השתא רובו למעלה מי׳ ומקצתו בתוך י׳ אמרת מערבין ב׳ ואם רבו אחד רובו בתוך י׳ ומקצתו למעלה מעשרה מבעי׳ ומשני׳ זו ואין צ״ל זו קתני וזה התירוץ דזו ואין צ״ל זו אינו מתרץ אלא מתוך דוחק גדול דלא איפשר ליה בלאו הכי אבל לא זו אף זו בכל דוכת׳ ופעמי׳ הוי לא זו אף זו והתלמוד מדקדק למצוא טעם אחר בקדושי׳ האיש מקדש בו ובשלוחו דייק בתלמודא השתא בשלוחו מקדש וכו׳ ולא קאמר לא זו אף זו קתני כמו שאומר בכל דוכתא והיה איפשר לחלק דבחד בבא אינו אומר לא זו אף זו קתני וכן דעת הכריתות אלא שאין צורך שאף על פי שבכל דוכתא שונה לא זו אף זו ואין התלמוד מדקדק התם הואיל ויודע טעם מפורש ועדיף טפי וכן אומ׳ בתוספות׳ והאי אורחיה דתנא בלא זו אף זו וכן בזו ואין צ״ל זו אומר הכריתות משום שהתנא שמע לשון ראשון וכתבו ושוב שמע מפי תנא אחר חידוש גדול יותר ונראה בעיניו וכתבו׳ ואף על פי שהלשון הראשון אינו צריך לא רצה לסלקו ממשנתו וכן הטעם לזו ואין צ״ל זו שמע בראשונה לשון ראשון וכתבו ושוב שמע לשון שני וכתבו ואף על פי שאינו צריך כלל

למען

למען כי רצה לכתוב דברי כל התנאי' שהיו לפניו וזה הטעם בזו ואין צ"ל זו איננו שוה לי ולפי קוצר דעתי אין צורך לכך שדרך התנא בהרב' מקומו' לומ' ואין צ"ל כפי' בפ' היה קורא בפרקי' שואל מפני הכבוד ואין צ"ל שמשיב כו' ולפעמים יקצר התנא וישמיט זו ואין צ"ל זו והיינו מה שאמרו בתלמוד זו ואין צ"ל זו קתני כלומ' כאלו אומר התנא כפי' זו ואין צ"ל זו׳

כל היכא דאיכא בין זה ובין זה או אחד זה ואחד זה אין לדקדק למה לי סיפא מרישא שמעינן לה דאורחי' דתנא בכל דוכת' דקתני בין זה ובין זה אעפ"י דהוי סיפא מילת' דפשיטה כמו שכתבו התוספות בפ' כיצד צולין גבי ועצם לא תשברו בו אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח וכו' ועצם שאין בו מוח לא הוה צריך דמרישא שמעינן ליה מכ"ש אלא הואיל וקתני אחד אחד אין לדקדק · ומורי החכם נר"ו היה מספק בכך במקום שאומר לא זה ולא זה שהרי ע"כ פירושו בין זה ובין זה כי הך דעבודה זרה הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה והרבה כמוהו ומסתברא שאין לחלק וכל לא זה ולא זה הוי כמו בין זה ובין זה ואין לדקדק למה לי סיפא מריש' שמעי' לה ואני מצאתי בריש מועד קטן דקתני בין בין ומדקדק התלמוד דתנן משקין בית השלחין בין ממעין שיצא בתחלה בין ממעין שלא וכו' · ודייק התם השתא ממעין שיצא בתחלה אמרת ממעין שלא יצא בתחלה לא כ"ש ומצריך לה התם ושמא דמ"מ הואיל ויש לו טעם מפ' כמ"ש בלא זו אף זו ·

פעמים תני סיפא לגלויי רישא כלומ' לגלות על מה שיש לטעות ברישא ואה"נ דהיא גופא לא צריכא כי הא דקדושין פ"ק התקדשי לי במנה וכו' עד אמר לה התקדשי לי במנה זה וכו' ואומ' התם אי ס"ד רישא במנה סתם השתא במנה סתם לא הוו קידושי במנה זה מיבעי' ודחינא תנא סיפא לגלויי רישא שלא תאמר רישא במנה זה אבל במנה סתם הוו קידושין תנא סיפא מנה זה מכלל דרישא מנה כל סתם · וכן כה"ג ·

פעמים תני והדר מפר' כלומר אומ' שני דברים והאחד פי' הראשון בריש קמא השור והבור והמבעה וההבער ואיכא מ"ד בגמר' מאי מבעה ההבער ותני והדר מפר' ואפי' מפרק לפרק תני והדר מפרש כדאיתא התם בריש קמא ודכוותיהו טובא ·

פעמים שהסיפא אתיא לה מדיוקא דרישא ואפה"נ ניחא ליה למיתני דבר וחילופו בעירובין פרק כיצד מערבין אלו שמערבין הגשר והקבר שיש בהם בית דירה בה"ש שיש בו בית דירה לחזן וכו' וקתני סיפא ואלו שאין מערבין הגשר והקבר שאין בהם בית דירה ובה"ש שאין בו בית דירה לחזן וכו' · והנה הסיפא ידעי' לה מדיוקא דרישא אלא שכך דרך התנא לפרש דבר וחילופו ואף על גב דידעינן חילופו מדיוקא וכיוצא בו בכמה משניות ·

דרך המשנה והברייתא דתני כמה מילי בהדי הדדי באגב · כלומר אגב דתני הני תנא הני ואף על גב דלא צריך בפ"א דשבועות דתני שבועות ידיעות מראות נגעים יציאות השבת · ומפרש בגמר' דאגב דתני שבועות וידיעות דכתיבי גבי הדדי תנא נמי כולהו ודכוותיהו אין מספר וה"מ חדא וטפי מחדא אטו תרתי כלומר אטו תרתי דשייכי אהדדי אבל תרתי אטו חדא לא תני באגב · והכי מוכח בריש קידושין דוק ותשכח · וכן דרך משנה וברייתא למיתני סיפא דומיא דרישא אנ"ג רישא דומיא דסיפא ואף על פי שה"ל ביותר חידוש אפה"ה איידי דתנא רישא הכי תנא סיפא נמי הכי · וכן איפכא

איידי דקא בעי למיתני סיפא הכי תנא רישא נמי הכי בפרק אלו דברים היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רובה גוים אינו מברך ואם רוב ישראל מברך ומפרש התם דבדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך והאי דתני רוב ישרא׳ איידי דתנא רישא רוב גוים תנא סיפא רוב ישראל ודכוותיהו טובא ׳

פעמים שונה רבי במשנה דבר שאינו צריך רק להוציא מלב השוטים ביבמות פ׳ החולץ אשתו שמתה מותר באחותה ואמר רב יוסף עלה בכאן שנה רבי משנה שאינה צריכה ודכוותיהו טובא ׳

דרך התנא בהרבה מקומות לאשמועינן מילתא אגב אורחיה מדיוקא ע׳ רמז ואע״ג דההיא מילתא מפר׳ לה בסיפא בהדיא אג׳ משנה שלימה במקום אחר כי הא דרי׳ ברכות דקתני משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומת׳ ולא תני בהדיא משעת צאת הכוכבים לאשמועינן מילתא אגב אורחיה דכהני אכלי׳ בתרום׳ בהערב שמש וכפרה לא מעכבא להו ואף על גב דמשנה שלימה היא במס׳ נגעי׳ העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים וכה״ג בכתובו׳ פר׳ נערה לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה מאי לעולם לאפוקי ממשנ׳ ראשונה ואף על גב דבהדי׳ קתני לה בפ׳ אע״פ זו משנה ראשונה בית דין של אחריה׳ אמרו אין האשה אוכל׳ בתרומה עד שתכנס לחופה ודכוותיהו ברי׳ מציעא וברי׳ יבמות ואין להקפיד בכך הואיל ולא קת׳ בבא יתיר׳ בשביל כך ואין אריכו׳ לשון כ״כ ניחא ליה לתנ׳ לרמוז ולדייק כשימצא מקום לרמוז בו ׳

פעמים שונה במשנה מילתא דלא צריכ׳ בכדי והוא לשון התלמוד בכמה דוכתי כדי נסבא כלומר בחנם לקח משנתינו דבר זה ושיטפא בעלמא אגב ריהטא בפ״ק דר״ה אמר רב חסדא פסח בכדי נסב׳ וכן בפרק אלו מציאות סימני׳ כדי נסבא ודכותיהו טובא ׳

פעמים במשנה וברית׳ קשיא דיוקא דריש׳ לדיוקא דסיפא ומשיב ואומ׳ נעשה ולא קשיא מידי כלומר התנא הק׳ דיוק של הרישא נעשה כמו הסיפא עצמה ודינו כמוה ותו ליכא למידק מידי שהסיפא לאו לדיוקא קת׳ לה אלא לדומיא והוי כמו חסורי מיחסר׳ ולא חסורי מיחסר׳ ממש שמגיה המשנה אלא ר״ל דתנ׳ הק׳ כי הא דפ״ק דקידוש׳ נתן לה כסף ואמר לה הרי את מקודש׳ לי אינ׳ מקודשת וכו׳ ודייק התם דסיפא דהך בריתא סתרא לרישא דטעמא דנתן הוא ואמר הוא הא נתן הוא ואמרה היא לא הוו קידושי אימא סיפא נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת הא נתן הוא ואמרה היא הוו קידושי ׳ ומשני הכי קאמר נתן הוא ואמר הוא מקודשת ואם נתן הוא ואמרה היא נעשה כמי שנתנה היא ואמרה היא ואינה מקודשת ׳ ודכוותה ב״ט פ׳ אין צדין ׳ וראוי שתדע דלא שייך נעשה אלא כשריש׳ וסיפא בחד טעמא כי הך דקדושין דנתן הוא ואמרה היא דהוי טעמא דסיפא וריש׳ משום דכתיב כי יקח איש אשה ולא שתקח היא את עצמה וכן כל כה״ג ׳ אבל היכא דלאו חד טעמא הוא לא שייך לומר נעשה כדמוכח בפ״ק דחולין גבי הא דתנן הכופה קערה על הכותל בשביל שתודח הקערה הרי הוא בכי יותן פי׳ חשובין הן הך גשמים להכשיר זרעים דהא ניחא ליה בנפילתן להדחת הקערה ואם בשביל שלא ילקה הכותל אינו בכי יותן פי׳ דהא לא ניחא ליה בהך גשמים ופרי׳ הא גופא קשיא אמרת בשביל שתודח הקער׳ הרי

זה בכי יותן וכו׳ ׳ וזימנין אומ׳ ריש׳ פלוני וסיפא פלוני או תבר׳ מי ששנ׳ זו לא שנה זו כי הך דחולין ודכות׳ ביבמות פרק חרש ובכמה דוכתין ור״ל תברא משנה מוחלקת היא לשתי דעות ומי ששנה רישא לא שנה סיפא ומי ששנה סיפא לא שנה רישא ׳

מצינו משנה וברייתא דאתיא בחדא מילתא כחד תנא ובחדא מילתא כחד תנא ואמרם בכה״ג רבי היא ונסיב ליה אליבא דתנאי אנ׳ האי תנא ס״ל כפלוני בחדא וכפלוני בחדא כלומר ולא פלוני שנאה ולא פלוני שנאה בפ״ק דשבועות מני מתני׳ לא רבי ישמעאל ולא רבי עקיבא אי רבי ישמעאל קשיא שבועות ׳ אי רבי עקיבא קשיא ידיעות וכו׳ ואסיק רבי היא ונסיב ליה אליבא דתנאי בשבועות נסיב לה כר׳ עקיבא ובידיעות נסיב לה כרבי ישמעאל ׳ וכן בפ׳ אלו נערות אומר בכה״ג האי תנא דברייתא סבר לה כרבי בחדא ופליג עליה בחדא וכן בכל דוכתא ׳

פעמים סתם רבי משניות סותרות ומפרש בריש שבועות ורבי היכי סתים הכא הכי והכא הכי ומתרץ רבי מעיקרא סבר לה כפלוני וסתמא והדר סבר כפלוני וסתם׳ ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה שאף על פי שחזר בו רבי מקמייתא מאחר שפשטה ברוב התלמידים לא היה יכולת לשכחה מפיהם ולבטלה מבירת המדרש והניחו את שתיהן והאחרונה עיקר אחר שחזר בו ר׳ מן הראשונה ׳

מצינו משנה שמדברת בדבר א׳ ואין בה לא איסו׳ ולא היתר בפ״ק דתמור׳ דג טמא שכבשו עם דג טהור אין בו לא איסור ולא היתר ואומ׳ הכריתות שבירוש׳ נחלקו בפירושה וכן נמצאת ברית׳ פ״ק דכתובות חוט השדרה שנפסק ברובו דברי ר׳ ואין בה לא טריפה ולא כשרה ויש נוסחאות דגרסינן התם טריפה ואין צורך ׳

אורחיה דתנא למינקט ברישא מה דאתי מדרשא והדר מייתי דכתיב בהדיא בקרא ׳ וטעמ׳ משום דהאי דאתי מדרשא חביב ליה טפי ומקדימו כגון בריש יבמות ט״ו נשים בתו ובת בתו ובת בנו וכו׳ ומפ׳ בגמ׳ דהאי דאקדי׳ בתו משום דאתייא מדרשא חביבא ליה ואקדמה וכן בריש נדרים ׳

מצינו תנאי במשנה דלא פליגי אבל תנא בתרא לפרושי טעמא דת״ק קאתי פ״ק דגיטין וחכמים אומרים אין צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחת׳ אלא המביא ממדינת והמוליך ואיכא מ״ד התם בגמ׳ דחכמים לא ליפלוגי את״ק דהמביא גט ממדינת הים צריך שיאמר וכו׳ קאתי אלא לפרושי טעמא דאיכא נמי מוליך וכה״ג בכמה דוכתין ׳

כל היכא דאיכא מחלוקת תנאים ולא מסיים בהדיא במשנה במאי פליגי מסתמא תנא בתרא מחמיר טפי כדאמרי׳ בהמוכר פירו׳ סתם תנא בתרא לטפויי חומרא קא אתי ויש לחלק דדוקא ב׳ תנאים ואין תנא אחד מפסיק ביניהם אבל ג׳ תנאי׳ לא מסיים׳ מילת׳ אי תנא בתרא לטפויי על ת״ק קאתי או על האמצעי דסמיך ליה כדמוכח פרק במה מדליקין וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו ׳ ומקשי׳ בגמ׳ חכמים היינו ת״ק דקאמרי סתם לא באליה ולא בחלב ׳ ומשני איכא בינייהו דרב ברונא אמר רב חלב מהותך נותן בו שמן כל שהוא ולא מסיימי פי׳ אינו ניכר מי האוס׳ ומי המתיר ואמאי לימ׳ רבנן בתראי הם האוסרים כדאמרינן סתם תנא בתרא לטפויי חומרא קאתי אלא היינו ודאי משום דהתם ג׳ תנאים וא״ל דתנא בתרא לא אתי לטפויי את״ק אלא אנחום המדי

דאמר מדליקין בחלב מבושל אפילו בעיניה ואתו רבנן לאסור מבושל בעיניה אך בנתינת שמן לתוכו מותר וכדרב ברונא אבל ת״ק לעולם אימא לך דאסור אפי׳ בנתינת שמן דלא כרב ברונא והואיל דא״ל הכי וא״ל הכי הילכך לא מסיימי וכן מוכח בכמה דוכתי ונ״ל דאפי׳ יש ג׳ תנאים נמי אם התנ׳ האמצעי׳ מחמיר טפי בהדיא מסתמ׳ תנא בתרא אתק׳ אתא לטפויי ומסיימי כדמוכח בע״ז פ״ק לפני אידיהן של גוים ג׳ ימי׳ אסור וכו׳ ר׳ ישמעא׳ אומר ג׳ שלפניהם וג׳ של אחריהם אסור ׳ וחכמים אומרים לפניהם אסור אבל לאחריהם מותר ואקשי׳ בגמ׳ חכמים היינו ת״ק ומשני איכא בינייהו דשמואל דאמר בגול׳ אינו אסור אלא יום אידם בלבד ת״ק אית ליה דשמואל ורבנן לית להו דשמוא׳ ׳ פי׳ משום דסתם תנא בתרא לטפויי חומרא אתק׳ קאתי וכדפ״רשי ז״ל והא התם נמי איכא ג׳ תנאים ואפ״ה אומר ומסיימי אלא ודאי היינו משום דרבי ישמעאל רצוני התנא האמצעי מחמיר הרבה דקאמר ג׳ לפניהם וג׳ לאחריהם אסור ולא מסתברא דאתו רבנן בתראי לטפויי עליה חומר׳ אלא מסתמ׳ אתק׳ אתי לטפויי ומ״ה מסיימי וכמ׳ סוגיות אחרות בתלמוד מוכיחות אלו החלוקות ובמ״ש די למבין ׳

פעמים תנא מוקשה מחברו ושתיק וקא מהדר בברייתא או במתני׳ אחרת וכן מוכיח התלמוד בפסחים פ׳ אלו עוברי׳ דאומ׳ דאי שתיק תנא בחדא מכילת׳ איפש׳ מהדר במכילתא אחריתי הילכך יש ללמוד מזה דכל היכא דאשכחן תנא מוקשה מחבירו במשנ׳ ושתיק אין לומר דמדשתיק הודה וקבל אלא אף על גב דשתיק הכא איפש׳ דמהדר בדוכת׳ אחרינא אנ״ מהדר ולא חש התלמוד להזכירו וסוגית התלמוד בכל כה״ג דאומ׳ מאי מהדר ליה פלוני לפלוני כגון בריש ברכות שפיר קאמר ליה רבי יהודה לר״מ אמר לך ר״מ וכו׳ וכן בכמה דוכתי ׳

מצינו וחכמים אומרים דלא קאי אכל מה דאייתי ברישא פ׳ אלו נערות גנב וטבח בשבת גנב וטבח לע״ז גנב שור הנסקל וטבחו משלם תשלומי ד׳ וה׳ דברי רבי מאיר וחכמים פוטרים ׳ ואמרו בגמרא התם כי קא פטרי רבנן אשארא פי׳ עבודה זרה ושור הנסקל וכן כל כיוצא בזה ולפעמים אומר מלה בסיפא ולא קיימ׳ אסיפא אלא ארישא פרק השואל המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוז׳ וכשיצא לא יטלנה ובנוי יטלנה בידו ויצא ׳ ומעשה בא׳ שנטלה בידו ויצא ׳ וקבר את אשתו ושני בניו ומקשה ומעשה לסתור פי׳ דקס״ד דאסיפא קאי ומשני אלא אריש׳ וכן כל כיוצא בזה ׳

דרך הברייתות למדרש מחד קרא כמה דרשות אף על גב דלא נפקא ליה מהך קרא אלא חדא ואידך מקרא אחרינא נפקי אלא אגב ריהטא דריש כולהו מחד קרא כגון הך והתעלמת ׳ פעמים שאתה מתעלם כגון כהן בבית הקברות וזקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו וכו׳ וכהן בבית הקברות נפקא דלא אתי עשה ודחי לא תעשה דכהונה ׳ ושלו מרובה משל חבירו נפקא מדכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם כדאיתא במציעא אלא דנקט כולהו בחד קרא אגב ריהטא וכי האי גוונא בכמה ברייתות ׳

פעמים לא דייק תנא במשנה בשיעורא בדבר מועט בריש בבא בתרא במשנת מקום שנהגו לעשות פסים לבינים וכו׳ אומר בגמ׳ כיון דלא הוי טפח לא חשיב וכן בענין התלוי בחשבון לא דייק כשהיה הטעות לחומר׳ פ״ק דסוכה סוכה העשויה

ככבשן קאמר התם לחומרא לא דק ודכוותיהו טובא ׳

אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהם חוץ בקדושין כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וכו׳ ומקשה וכללא הוי בתמיהה והרי מצות שמחה והקהל מצות שהזמן גרמא הם ונשים חייבות ׳ ומשני אמר רבי יוחאי אין למדין וכו׳ וכן מייתי בפר׳ בכל מערבין וא״ת סוף סוף מאי כל דקאמר דכיון דאינו כולל אין זה כלל ׳ וי״ל כי הקצת הוא כל בערך אל עצמו ׳

כל היכא דתני מניינא לדרשא כמו אבות מלאכות חסר אחת דייק בגמרא מנינא למה לי כלומר למה לי למיתני מנין ליתנינהו ואנא ידענא דארבעים חסר א׳ נינהו ׳ והכי דייקי׳ גבי ד׳ אבות נזיקין וכן כה״ג ׳

כל מקום שאומר במשנה כלל גדול משום חומרא דאותו דבר הוא כמו כלל גדול בשבת וכן במקומות אחרים דחמירא כדאיתא התם בשבת פרק כלל גדול ׳

פעמים במשנה ובבריתא מייתי קרא ואינו דבר תורה ממש רק מדרבנן וקרא אסמכתא הוא ביבמות גרושה לא יקחו אין לי אלא גרושה חלוצה מנין ת״ל ואשה ואסיק התם דחלוצה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא וכה״ג בכמה דוכתי ׳

מצינו במשנה תלמידים חולקי׳ על רבם והתלמידים נזכרו בתחלה לפני רבם בפ״ק דעדויו׳ בש״א רובע עצמו׳ מן העצמי׳ ובה״א רובע עצמו׳ מן הגויה שמאי אומ׳ אפי׳ עצם אחד וכו׳ וכן במקומות אחרים ׳ והטעם אומר הכריתות שהתלמידים קבלו כך מרבם תחלה בילדותו ושוב חזר בו בזקנתו ואפ״ה משנה ראשונה לא זזה ממקומה ׳

מצינו אשה חולקת עם התנאים בדין כמו תנא כמו שמצא הכריתות בתוספתא דריש כלאים פ״א רבי טרפון מטמא וחכמים מטהרים וברוריה אמרה וכו׳ וכשנאמרו דברים לפני רבי יהושע אמר יפה אמרה ברוריה וכו׳ ׳

מצינו בבריתא בהמה במקו׳ עוף בפ״ק דחולין בין שצואר הבהמה למעלה והסכין למטה וכו׳ ואוקמה רב פפא בעופא דקליל והאי דקתני בהמה לאו דוקא ויש נוסחאות התם דלא גרסינן בהמה אלא צואר למעלה סתם ׳

השער הרביעי בדרכי המדות שהתורה נדרשת בהם

וכל הנלוה אליהם מדרכי מדרשות החכמים ואסמכתותיהם ׳ וחלקתיו לד׳ פרקים והדברים עתיקים כראי מוצק חזקים ׳

הפרק הראשון במנין המדות כולם וסדר חשבונם אחת לאחת למצוא חשבון ואם ידעתי כי אם אספרם מחול ירבון ׳

הפרק השני בדיני השלשה עשרה מדות המפורסמות בחותם רבי ישמעאל חתומות ׳

הפרק השלישי בל"ב מדות דרבי אליעזר ברבי יוסי הגלילי ל"ב נתיבות ההגד מים חיים נובעין מכלי׳

הפרק הרביעי בדרכי המדרשות והאסמכתו׳ למוצאיהם לבד המדות המקובלו׳ ושרשיהם׳

הפרק הראשון

לשון הראב"ד בפתיחת פירושו לת"כ כל מקום שמנו חז"ל מנין צריך מנין למנייניהם ובשיעוריהם צריך שיעור לשיעוריהם׳ וכללותיהם הם צריכים פרטי פרטות שהרי מנו חז"ל בבריתא דרבי ישמעאל י"ג מדות וכשבאו לפרט נראי׳ י"ז מדות דוק ותשכח וכלל זה יהיה בידך שכל מדה שאין דינה משתנית מחבירת׳ נחשבת עמה מדה אחת והרי לך סדר חשבונם על פי האותיות׳ א׳ ק"ו וחומר׳ ב׳ גזירה שוה׳ ג׳ בנין אב וכתוב א׳ בנין אב ושני כתובי׳ ׳ד׳ כלל ופרט׳ ה׳ פרט וכלל׳ ו׳ כלל ופרט וכלל׳ ז׳ כלל שצריך לפרט ופרט שצריך לכלל׳ ח׳ דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל׳ ט׳ דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שהוא כענינו י׳ יצא לטעון טעם אחר שלא כענינו׳ י"א יצא לידון בדבר החדש׳ י"ב דבר הלמד מעניינו ודבר הלמד מסופו׳ י"ג שני כתובי׳ המכחישין זה את זה׳ אלו הן י"ג מדות בפרטן ובמנינם ובכללם׳ ובכאן י"ל מה ראה רבי ישמעאל לפרש בפרטן דין מקצתן כגון כלל ופרט וכלל דקאמר אתה דן כעין הפרט׳ וכן יצא מן הכלל ללמד על הכלל וזולת׳ ואלו דין מקצתם לא פי׳ עם הפרטי ועוד משהתחיל לפרש הפסיק בכלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל׳ ולא פירש בו כלום׳ ומשיב הראב"ד ז"ל מפני שהזכיר כלל ופרט וכלל שאין דורשין את שניהם ר"ל הכללות והפרטות דכלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט ופרט וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט כמו שיתבאר בפ׳ הבא בעה׳׳ חזר ואמר בכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט כלומר שאנו דנין את הכלל כעין הפרט ומשהתחיל לפר׳ בזה פירש דין כולם עד לבסוף׳ ומה שהפסיק בכלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל סמך בפירושו על מה שפי׳ בכלל ופרט וכלל שדורשין את הכל הכלל והפרט ושוב חזר ומנה ופי׳ עד הסוף׳ עוד יש שתי מדות אחרות שלא מנה אותם רבי ישמעאל הא׳ הזכירוה בנזיר בפ"ג מינים והוא פרט וכלל ופרט והב׳ נזכרת בז׳ מדות שדרש הלל לפני זקני בתירא והוא מדת כיוצא בו במקום אחר׳ ועתיד אני לזכור טעם שהשמיטן רבי ישמעאל במקום המיוחד בס"ד׳ ואלו הם ל"ב מדות שההגדה נדרשת בהן דתניא רבי אליעזר ברבי יוסי הגלילי אומר בל"ב מדות ההגדה נדרשת בריבוי ובמיעוט׳ ובריבוי אחר ריבוי׳ ובמיעוט אחר מיעוט׳ ובק"ו סתום׳ ובק"ו מפורש׳ מבנין אב׳ מדרך קצרה׳ מדבר שהוא שנוי׳ מסדור שנחלק׳ מדבר שהוא בא ללמד ונמצא למד׳ מכלל שאחריו מעשה והוא פרטו של ראשון׳ מדבר גדול שהוא נתלה בדבר קטון הימינו להשמיע לאוזן כדרך שהיא שומעת משני כתובים המכחישין זה את זה וכו׳׳ מדבר שהוא מיוחד במקומו׳ ומדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר׳ ומדבר שנאמר בקצת והוא נוהג בכל׳ ומדבר שנאמר בזה והה"ה בחבירו׳ ומדבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחבירו׳ מדבר שהוקש לשתי מדות ואתה נותן לו הכח היפה שבשתיהן׳ ומדבר שחבירו מוכיח עליו׳ ומדבר שהוא

מוכיח על חבירו ׳ ומדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חבירו ׳ וממשל ׳ וממעל ׳ ומנגד ׳ וממוקדם ׳ וממאוחר שהוא בענין ׳ וממוקדם וממאוחר שהוא בפרשיות ׳ מלשון נוטריקון ׳ מלשון גמ״ט ׳ אם לחשבון האותיות ׳ אם לחילוף זו בזו׳ הרי אלו ל״ב מדות מכאן אמרו כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אליעזר בר׳ יוסי הגלילי בהגדה עשה אזניך כאפרכסת ושמע דבריו שנאמר הט לחכמה אזניך ובפר׳ המיוחד להם בס״ד אכתוב טעם בכל מדה ומדה אמאי לא חשיב לה רבי ישמעאל כלשון רבינו שמשו׳ ז״ל בספר כריתות לא אטה ימין ושמאל ׳

ויותר מהמה בני הזהר במדות חכמי התלמוד במדרשותיהן ואסמכתותיהן ובמקראותיהן כי להנה שרשים גדולים שמהם מסתעפים כמה ענפים בדיני התורה ׳ ואלו הן אם למקרא ׳ ואם למסורת ׳ שני כתובים הבאי׳ כאחד אין מלמדין ׳ אין מוקדם ומאוחר בתורה ׳ עירוב פרשיות ׳ גורעין ׳ ומוסיפין ׳ ודורשין ׳ סרס המקרא ודרשהו ׳ מקרא נדרש לפניו ולאחריו ׳ דורשין תחלות ׳ אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט ׳ אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ׳ פרש׳ שנאמרה ונשנית בשביל דבר שנתחדש בה ׳ הפסיק הענין ׳ איידי במקראות ׳ לאו שבכללות אין לוקין עליו ׳ לאו הניתק לעשה ׳ עשה דחי לא תעשה ׳ איסור כולל ׳ איסור מוסיף ׳ דברה תורה כלשון בני אדם ׳

הפרק השני דיני קל וחומר מדה כתובה בתורה שדורשין קל וחומר ולומדין חמור מקל להחמיר ׳ והדעת תחייב זה שאם זה הקל נמצאת בו זאת החומר׳ זה החמור לא כ״ש שתהיה בו אותה החומר׳ וה״ה איפכא קל מהחמור להקל אלא שהתנא נקט בלשונו היותר נהוג אע״ג אורחיה דקרא נקט דכתיב ואביה ירוק ירק בפניה וגו׳ ק״ו לשכינה ׳ ומשם אנו למדין דין ק״ו מן התורה והיינו חמור מקל להחמיר ׳

הקל וחומר נעשה מסברא כלומר מחשיבות סברא בעלמא ולא מכח הכתוב: כגון הנהו דאבות נזיקין ומה שן שאין כוונתה להזיק חייב קרן שכוונתו להזיק לא כ״ש ׳ וכן כל כי האי גונא ופעמים נעשה מדין כלומר מדין התורה ומעלות שנתן הכתוב בדבר בין להקל בין להחמיר כגון הנהו דפרקא קמא דקידושין גבי כסף שטר וביאה מה אמה העבריה שאין נקנית בביאה נקנית בכסף שנקנית בביאה אינו דין שנקנית בכסף וכן כל כה״ג ׳

אין דנין ק״ו אלא להטיל על הלמד אותה חומרא שנמצאת במלמד בלבד אבל להעדיף עליו יותר מהמלמד לא ׳ ואעפ״י שהלמד כ״כ חמור בערך המלמד והיינו דקאמר בכל דוכת׳ דיו לבא מן הדין להיות כנדון ׳ פי׳ דיו ללמד להיות כמלמד כדגמרי׳ מקרא דכתיב תסגר שבעת ימים ואף על פי שאין ערך לשכינה עם האב וכמה מעלות טובות למקום עלינו ודין פלוגתא דרבי טרפון ורבנן בקמא פ׳ כיצד הרגל ומסקי׳ א התם דהיכא דלא מפריך ק״ו כ״ע אית להו דיו כי פליגי היכ׳ דמיפרך ק״ו פי׳ לא מיפריך ז יכ׳ דאע״ג אמרי׳ דיו סוף סוף מהני לן הק״ו וגמרי׳ ביה מילת׳ דלא כתיבא כגון הק״ו שהביא התנא ואביה ירוק ירק בפניה ק״ו לשכינה ארביסר יום אלא דיו וכו׳ פי׳ ז׳ דשכינה לא כתיבי כל עיקר אתא ק״ו ואייתי ארביסר אתא דיו ואפיק ז׳ ואוקי ז׳ ׳ וכל כיוצא בזה בהא הכ״ל מודים דאמרינן דיו אבל היכא דאי אמרי׳ דיו מיפריך הק״ו ולא יועיל דבר: רבי טרפון סבר דלא

אמרי'דיו ורבנן סברי דאפ"ה אמרינן דיו כגון ההיא דפר' כיצד הרגל שור המזיק ברשות הניזק רבי טרפון אומר נזק שלם וחכמי' אומרי' חצי נזק אמר להם רבי טרפון ומה במקום שהקל על שן ורגל דברשות הרבים פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברשות הרבים חצי נזק אינו דין שמחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם ואמרו לו דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה רשות הרבים חצי נזק אף רשות הניזק חצי נזק וכו' · והתם מיפריך הק"ו שהרי חצי נזק כתיב בקרא כלומר ומסתמא משמע נמי ארשות הניזק ואתא ק"ו ואייתי נזק שלם ואי אמרת דיו פריך ליה ק"ו ולא מהני לן ולא גמרי'ביה מידי וכן כל כה"ג כך המסקנ' התם בפר'כיצד הרגל ובמציעא פרק השוא' משמע דאפילו היכא דלא מיפריך ק"ו איכא תנא דלית ליה דיו דיליף גניבה ואבדה בשוא' דחייב מק"ו דשומר שכר ודריש דיו מה שומר שכר בבעלי' פטור אף שואל כן ופריך הניחא למאן דאית ליה דיו אלא למאן דלית ליה דיו מאי איכא למימר והתם לא מיפריך הק"ו דהא לא כתיב גניבה ואבידה בשוא' כל עיקר לא לפטור ולא לחיוב דוק ותשכח · ויש שאומרים שמא יש אמורא שה"ה סבור לומר כן מעיקרא דאיכא תנא דלית ליה דיו אפילו היכא דלא מיפריך הק"ו · ולדעתו צריך הניחא ואף על גב דמסקנא לא קיימ' הכי ודרך התלמוד בכך כמו שאמרתי בפר'שני מהשער השני בסד' עיין שם · וזה שייך בין אתחלת דינא בין אסוף דינא פי'תחלת דינא המלמד שבתחלת הדין כגון ההוא דמייתי קרא ק"ו לשכינה י"ד יום אלא דיו וכו' כלו'מה אב דהיינו המלמד ז'אף שכינה ז'וכן בכל דוכתא · וסוף דינא פי' המלמד שבסוף דינא כלו' אותו הנמצא בלמד שמכחו הוא לומד ומוסיף עליו מק"ו כגון שאומר זה שחמור כך וכך אינו דין שחמור יותר בדבר פלוני כאותו דכיצד הרגל דיליף קרן משן ורגל קרן שהחמיר עליו ברשות הרבים לשלם חצי נזק אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם וקאמר דיו אסוף דינא דהיינו רשות הרבי' מה רשות הרבי' חצי נזק אף רשות הניזק חצי נזק וכן כל כה"ג · ויש לדקד'בכמה דוכתי שדורש ק"ו ואינו אומר דיו בפ"ק דקידושין דבעי למילף ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה מק"ו משפחה כנענית שאין ביאתה וכו' זו שביאתה מאכילתה ע"י חופה אינו דין שכספה מאכילתה ·

וקשה ולימ'דיו אסוף דינ' דמהיכא ילפת מביאה מה ביאה שע"י חופה אף כסף נמי שעל ידי חופה הניחא לר' טרפון דאמר דהיכא דאיפריך ק"ו לא אמרינן דיו אלא לרבנן קשיא לכך נראה לתוספות דלא שייך לומר דיו אלא היכא שהק"ו אתא לרבות דבר חדש שאין כתוב כלל כגון ההוא דכיצד הרגל דבעי למילף נזק שלם בקרן אחצר הניזק והיינו דבר חדש דהא ברשות הרבים קרן חצי נזק הוא דמשלם אבל היכ' דעיקר ק"ו לא אתי כי אם לפרושי ולגלויי מילתא בעלמא לא שייך לומר דיו ובהא ניחא הא דקידושין דהא התם אין הק"ו עיקר אלא פירוש וגילויא בעלמא הוא דבן בתיר'קאמר התם דאשה אוכלת בתרומה מכל טהור בביתך יאכל אותו · ואתא ק"ו לגלות דארוסה בכלל ביתך הילכך לא אמרי' דיו אפי' לרבנן וכן יש לומר בפסחים פ"ק דבעי למילף רביעי בקדש מק"ו דג' בתרומה והרי הוא מוסיף מעלה אחת על המלמד ולא קאמ' דיו והיינו משום דקדש טעמא מיהא כתיבא ביה ולא אתא ק"ו ללמד דבר חדש שאין כתוב בו כלל · הילכך לא אמרי'דיו · וכמה מקומו' בתלמוד נוחין בכך ·

משיבין

משיבין על הקו׳ אם יש להשיב וכך המדה אם יש במלמד חומרא אחת או קולא אחת ואינה בלמד אפילו יש בלמד כמה חומרות או כמה קולות שאינם במלמד וסותרים הקו׳ בכך ואין למדין הימנו בין להקל בין להחמיר דאיכ׳ למימ׳ כמו שיש בו אותה חומרא או אותה קולא כמו כן זאת · א״נ שמא אותה חומרא עדיפא מכל שכנגדה לגרום אותו דבר וזו היא פירכא אעיקרא דדינא בכוליה תלמודא דפריך מה לפלוני שכן חמור בכך וכך תאמר בזה שאין בו וכו׳ פי׳ עיקרא דדינא ממקום שבארת דהיינו המלמד גופיה יש תשובה ופעמי׳ עושה פירכא אסוף דינא פי׳ כשאומר פלוני שחמור בכך וכך אינו דין שנחמיר עליו וכו׳ ופריך פלוני יוכיח שאין אותה חומרא גורמת דבר כללא דמילתא בכולי תלמודא אעיקרא דדינא פרכינן מגופיה מה לפלוני שכן חמור בכך וכך תאמר בזה שאינו חמור בכך וכך ובלבד שפשוט וידוע שאין אותה חומר׳ בזה הלמד דאם לא כן נימא היא גופא תיתי בקו׳ כלו׳ היא עצמה נלמוד בקו׳ כמו זאת · ואסוף דינא פרכי׳ מעלמ׳ שאומר פלוני יוכיח שאין גורמת דבר חומרת הלמד שמכחה אתה בא ללמד עליו לומר כיון שחמור בכך דין הוא שיהא חמור בדבר פלוני שהרי פלוני יש בו אותה חומרא ואפ״ה אין בו אותו הדין אף אתה אל תתמה על זה הלמד אם לא נתן בו זה הדין ואף על פי שחמור באותה חומרא בפר׳ כל הבשר בחלב אמו אין לי אלא בחלב אמו בחלב פרה ורחל מנין אמרת קל וחומר ומה אמו שלא נאסרה עליו בהרבעה נאסרה עמו בבישול פרה ורחל שנאסרו עמו בהרבעה אינו דין שנאסרו עמו בבישול וכו׳ ואמרינן אעיקרא דדינא פירכא מהיכא קא מייתית לה מאמו מה לאמו שכן נאסרה עליו בשחיטה פי׳ אעיקרא דדינא אתחלת הדין דקאמר מה אמו שלא נאסרה עמו בהרבעה נאסרה עמו בבישול זהו תחלת הקו׳ ויש להקשו׳ מה לאמו שכן נאסרה עמו לישחט ביום אחד תאמר וכו׳ ולשון רש״י לשם ולהכי נקט אעיקרא דדינא פירכא משום דפעמים הוא שוהה עד סוף הדין כגון דקתני סיפא פרה ורחל שנאסרו עמו בהרבעה אינו דין שנאסרו עמו בבישול זהו סוף הדין ואם היה מקשה ואומר בהמה טמאה תוכיח שנאסרה עמו בהרבעה ולא נאסרה עמו בבישול אף אתה אל תתמה על הפרה ורחל וכו׳ · זהו פירכא אסוף דינא וכן כל כה״ג · ובפרק כל הבשר מצאו פירכא אסוף דינא מגופיה לפי גרסת הספרים דקתני אין לי אלא בחלב אמו היא עצמה בחלבה מנין אמרת ק״ו ומה במקו׳ שלא נאסר פרי עם פרי בשחיט׳ פי׳ ששוחטין שני בני פרה ביום אחד נאסר פרי עם האם בשחיטה מקום שנאסר פרי עם פרי בבישול פי׳ גדי עם החלב אינו דין שנאסר פרי עם האם בבישול ובמסקנא פריך מה לפרי עם פרי שכן שני גופין תאמר פרי עם האם שהם גוף אחד בבישול וכו׳ · והתם איסור דפרי עם פרי בבישול הוא סוף דינא וקא פריך מה לפרי עם פרי וכו׳ ותמ׳ הר״ן ז״ל שלא נמצא׳ בכולי׳ תלמודא פירכ׳ אסוף דינא מגופי׳ דלא פריך בכל דוכת׳ אסוף דינא אלא פלוני יוכיח · פי׳ מעלמא כמ״ש · ויש גירסא אחרת שם מיושבת לפי השיטה ואין זה מקומה · והרוצה לעמוד על עיקרן של דברים יעיין שם בחולין בתוספות ·

ופעמים יש חומרא במלמד שאינה בלמד ואין עושה ממנה פירכא לסתור הדין אך מכניסין אותה בתוך הקו׳ ומכליעין אותה בו על דרך שאפרש באופן שלא תועיל לכלום · וכגון שאותה חומרא סברא בעלמא ולא מילתא דכתיבא בתורה וא

נקראת הכנסת פירכא כגון שנאמר ומה פלוני הקל בכך וכך ואעפ״י שהוא חמור בחומרא פלונית לא הועילה לו חומרתו לאותה קולא עם כל זה החמור בדבר אחר זה החמור אינו דין שנחמיר עליו וכו׳ ולא יזיק לו מה שאינו חמור באותה חומרא שבמלמד שהרי כמו שלא הועילה לכך לא תועיל לדבר אחר׳ דוגמא בפרק כצד הרגל דיליף קרן משן ורגל ואף על פי דאיכא למיפרך מה לשן ורגל שכן היזקן מצוי תאמר בקרן שאין היזקו מצוי לא משום שר״ל היא עצמה נכניס באמצע הק״ו ונימ׳ הכי ומה שן ורגל אף על פי שהיזיקן מצוי ואין חומרא זו מועלת להם לחייבם ברשות הרבי׳ חייבין ברשות הניזק קרן שחייבת ברשו׳ הרבים אינו דין וכו׳ ולא יזיק לה שאין היזיקה מצוי דהא שן ורגל חמורין באותה חומרא ואפ״ה לא הועילה להם לדבר קל׳ שיש בהם׳ ומתוך שלא הועילה להך מילתא אין מועלת נ״כ למילתא אחריתי הילכך אינה פירכא וכן יש לומר בכמה דוכתין אבל חומרא שאנו מוצאין בתורה אין להכניסה באמצע הק״ו אבל ממנה עושין פירכא כמו שביארתי בפירכא דמעיקרא דדינא פירכא דמסתבר כיון שנתנה בו תורה חשיבות זה נתן בו כמו כן חשיבות אחר והרוצה לעמוד על הרחב׳ הדברים בזה יעיין בתוספות פ״ק דקדושין וכאן מה שכתבנו וביארנו בהכנסת פירכא מספיק ופעמים כשפריך אעיקרא דדינא מה לפלוני שכן וכו׳ חוזר התלמוד ומקיים הק״ו ממקום אחר ואומר פלוני יוכיח שאין אותה חומרא גורמת הדין שכן פלוני אין בו אותה חומר׳ ויש בו אותו הדין הילכך קו׳ במקומו עומד׳ ואם יש ביוכיח זה שום מעלה שאינה בלמד שלנו עושין ממנה פירכא מה לפלוני היוכיח שכן יש בו כך וכך תאמר בלמד זה שאין בו כך ולא נלמוד דבר׳ ואם אותה המעלה לא נמצאת במלמד הראשון אומר פלוני הראשון יוכיח שאין הדבר תלוי בכך ובכל דוכתא כשיגיע התלמוד לידי כך׳ אומר וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה וכו׳ כלומר מעתה חזרנו חלילה לכל הפרכו׳ דקא פרכת מה לפלוני שכן וכו׳ פלוני יוכיח מה לפלוני היוכיח שכן וכו׳ פלוני הראשון יוכיח ואין לדב׳ סוף הילכך אי לא אתיא חדא מחדא כדבעי׳ מעיקרא תיתי השתא חדא מתרתי במה הצד פי׳ במה מצינו בהצד השוה והיינו לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה׳ כלו׳ הואיל ולא ראי זה כראי זה וכו׳ הילכך יש לך לבקש הצד השוה בשניה׳ שגורם אותו הדין ומאותו הצד נלמוד כל הדומה לו דוגמתו פ״ק דקדושין חופה קונה מק״ו מה כסף שאינו גומ׳ קונה חופה שגומרת אינו דין שתקנה׳ מה לכסף שכן פודין בו הקדשות ומעשר שני ביאה תוכיח כלומר שאין הדבר תלוי בכך מה לביאה שכן קונ׳ ביבמה כסף יוכיח וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שקונין בעלמא וקונין כאן אף אני אביא וכו׳ ולפעמים כי לא אתיא חדא מתרתי מייתי חדא מתלת ודוגמתו התם נמי ובכל דוכת׳׳ וקל להבין הוא ואין צורך באריכות׳ ואם נמצאת שום מעלה שוה בשניהם שאינה בלמד עושין ממנה פירכ׳ לסתור המה הצד כמו חדא מתרתי כדקאמר בכל דוכת׳ מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן כך וכך תאמר בזה שאינו שוה להם בכך ובכל דוכתא לא פריך על מה הצד אלא מצד שוה שבשניהם כמ״ש אבל לא לחבר החומרות או הקולות הראשונו׳ ואף על פי שאינם דומות׳ ופריך מצד שיש בהן צד חמור או צד קל׳ ובמקומות מיוחדים דפריך הכי כגון בפרק אלו נערות וכיוצא בו דקאמר שכן יש בהן צד חמור שכן יש בהן צד קל וכבר נתחבטו בו

הראשונים

הראשונים תם כן האחרונים לא סרו מלהתחבט בו דקאמר התם במסקנא גבי כל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מילקא לא לקי גמר לה במה הצד של חובל בחבירו ועד זומם ופריך מה להצד השוה שבהן שכן יש בהם צד חמור פירוש החומרות הראשונות שאמרו דחובל חייב בחמש׳ דברים ועדי׳ זוממין אין צריכין התראה וכדפרש״י ז״ל וכיוצא בו התם שכן יש בהן צד קל ופליאה דעת הכל דאם באת להבר החומרות ולא בעי׳ צד שוה א״כ בטלת כל מה הצד השוה שבתלמוד ולא הנחת חיי לכל מה הצד שאין לך מה הצד שאין בשניהם חומרות או קולות חלוקות׳ ומתוך הדחק יש מי שאומר דהתם הכי פריך שכן יש בהם צד חמור משונה מאד שאין כיוצא בו בעולם שחובל משלם חמשה דברים ומשונה מאד משאר מזיקין שאין משלמין אלא נזק ועדים זוממין נמי שאין צריכין התראה משונים משאר וכבר מחו להלהאי פירוקא אמותא בקידושין עיין שם׳ ויש מי שנדחק לקיי׳ השיטה דפריך כמו בכל דוכת׳ והק׳ שיש בהם צד חמור שוה בעדי׳ זוממין כמו בחובל בחבירו והיינו חומר׳ דה׳ דברים דשייכא נמי בעדי׳ זוממי׳ וכגון שהעידו על א׳ שחבל בחבירו והוזמו דמשלמי׳ ה׳ דברים גם זה איננו שוה מצד הלשון דודאי צד חמור לא משמע הכי׳ גם א״א להעמידו במקומות אחרים דפריך הכי׳ עוד יש דוחקים אחרים ולא ראיתי דבר מוסכם ולזה איני רוצה להאריך במקום שאמרו לקצר עד יבא ויורה צדק׳

נקטינן דכל מה הצד מגופיה פרכינן פי׳ אם יש להשיב במה להצד השוה שבהן שכך וכך יש בהם תאמר בזה שלא השוה להם במדה זו הא פרכינן אבל מעלמא כגון פלוני יוכיח על דרך שכתבתי בחדא מחדא לא פרכי׳ דוגמ׳ פר׳ כל הבשר גבי בשר בחלב לאוסרו בהנא׳ דקאמר ותיתי במה הצד מערל׳ וחמץ בפסח מה הצד השוה שבהן דאסורין באכילה אסורי׳ בהנאה אף אני אביא בשר בחלב דאסור באכילה שיהא אסור בהנאה ואמ׳ רב אשי משום דאיכא למיפרך נבלה תוכיח שאסורה באכילה ומותרת בהנאה ואמר ליה רבי מרדכי משמיה דריש לקיש כל מה הצד מגופיה פרכינן מעלמא לא פרכינן כמו שנתבאר׳

עוד נקיטינן דכל חדא מחדא קולא וחומרא פרכי׳ כל דהו לא פרכינן פי׳ קולא וחומרא דבר שיש בו מעלת קולא או מעלת חומרא שאם אנו למדין קולא יש לך להשיב לא אם אמרת בזה שכן יש בו צד קולא תאמר בזה וכו׳׳ ואם אנו למדין חומר׳ צריך אתה להשיב לא אם אמרת בזה שכן יש בו צד חמור אבל דבר כל דהו שנמצא במלמד ואינו בלמד והוא לא קל ולא חמור לא חשיב פירכא גבי חדא מחדא בין אם היה הדין בנוי על קו׳ או על מה מצינו אבל על חדא מתרתי אפילו כל דהו פרכינן שאם יש להשיב שום דבר שהמלמדים שוים בו והלמד אינו שוה להם אף על פי שאינו לא קל ולא חמור פרכינן ואפילו קודם שחזר הדין ולא באנו עדיין להצד השוה כגון שהשבנו על הלמד מה לפלוני שכן ואח״כ סייענוהו וקיימנוהו בדבר א׳ ואמרנו פלוני יוכיח אם באנו אז להשיב ולא היה בידינו תשובת קולא וחומרא שנשיב מה ליוכיח שכן כו׳ והיה בידינו תשובת כל דהו השוה בב׳ המלמדין משיבין אותה ואף על פי שלא באנו להצד השוה אבל חדא מתלת אי הדר דינא ואתי במה הצד פרכינן כל דהו על מה הצד ונאמר מה להצד השוה בשלשתן שכן כך יש בהם תאמר בזה וכו׳ אבל כל מה דלא הדר דינא לא פרכינן

כל דהו׳ אלא תשובת קולא וחומרא פירו׳ כגון שהשבנו על היוכיח שהבאנו ואמרנו מה לפלוני שכן כך וכך בו ושוב סייענוהו במקום אחר ואמרנו פלוני יוכיח ובאנו ג״כ להשיב על זה הג׳ אם יש בידינו תשובת קולא וחומרא שכן חמור בכך וכך פרכינן אבל תשובת כל דהוא ואפילו שויא בכולהו כלומר בג׳ המלמדים לא פרכינן דוגמ׳ דפר׳ כל הבשר גבי בשר בחלב קו׳ ומה ערלה שלא נעברה בה עבירה אסורה בהנא׳ בשר בחלב שנעברה בה עבירה אינו דין שאסור בהנאה מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר תאמר בבשר בחלב שהיתה לו שעת הכושר חמץ בפסח יוכיח מה לחמץ בפסח שכן ענוש כרת כלאי הכרם יוכיחו שאין ענושין כרת ואסורין בהנאה ובסוף הסוגיא מקשה וליערבינהו מה לכולהו שכן גדולי קרקע פי׳ לכולהו ערלה וחמץ וכלאים ׳ וא״ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמרי׳ משמיה דריש לקיש חדא מחדא קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן חדא מתרתי פרכינן אפילו כל דהו ׳ חדא מתלת אי הדר דינא פרכינן אפילו כל דהו ואי לא הדר דינא קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן כך גירסת רש״י ורבו׳ הצרפתי׳ ז״ל והפ׳ חדא מתרתי פרכינן אפילו כל דהו פי׳ כגון שהשבנו מה לערל׳ שכן לא היתה לה שעת הכושר וכו׳ וסייענוהו מדב׳ אחר שאמרנו חמץ בפסח יוכיח וכשבאנו אז להשיב מה לחמץ אם לא היה בידינו תשובת קולא וחומרא שנשיב שכן כרת והיה בידינו תשובת כל דהוא השוה בשנים המלמדין פי׳ בערלה וחמץ היינו משיבין אותה ואף על פי שלא באנו להצד השוה אבל חדא מתלת פי׳ כגון זו שאמרנו כלאים יוכיחו דהוו להו ג׳ מלמדי ערלה וחמץ וכלאים אם היה בידינו תשובת קולא וחומרא להשיב על הכלאים כמו מה לכלאים שכן כך וכך בהם דליצטריך חזרת הדין לומ׳ ערלה תוכיח וכו׳ וייתי במה הצד משלשתן ובאנו להשיב על מה הצד אז פרכינן כל דהו אבל כל כמה דלא הדר דינא לא פרכינן כל דהו כגון שנשיב מה לכלאים שכן גידולי קרקע ואף על גב דשויא לשלשתן ׳ ויש כאן מקום עיון מה טעם חדא מתרתי פרכינן כל דהו ואפילו מיקמי דליהדר דינא וחדא מתלת לא פרכינן כל דהוא אלא בתר דהדר דינא ומקמי הכי לא פרכינן אלא קולא וחומר׳ ולכאור׳ אדרב׳ איפכ׳ מסתבר׳ ונראה בעיני לפי קוצר דעתי טעם הדבר כן דכל כמה דלא הדר דינא כל היוכיח שאנו מביאין הוא לקיום ולסייע הק״ו שבתחלת הדין הילכך אחר שהק״ו צריך סעד לתומו ולא יוכל לעמוד מצד עצמו שתי ראיות עדיפי מראיה אחת ויותר חזק יהיה בשני יוכיחים מיוכיח אחד ומטעם זה אמרנו דחדא מתלת לא פרכינן פרכא כל דהוא קודם שבאנו למה הצד משום שהק״ו שבתחלת הדין חזק הראיות יותר מחדא מתרתי שאין לך אלא ראיית דבר אחד והילכך פרכינן בחדא מתרתי פירכא כל דהוא ואפילו קודם מה הצד ׳ ורש״י אומר כך המדות מסורות לנו מסיני ויש מי שהקשה על גירסא זו שהזכרנו ומשבש אותה וגורס הכי חדא מתרתי או חדא מתלת אי הדר דינא ואתיא במה הצד פרכי׳ כל דהוא ואי לא לא ולפי גירסא זו אין חילוק בין חדא מתרתי לחדא מתלת דכולהו לא פרכינן כל דהוא אלא אחר חזרת הדין ׳ וקודם לכן בכל ענין לא פרכינן אלא קולא וחומרא וגירס׳ הראשונה עיקר ומה שהקשו עלה מתורץ בתוספות אין זה מקומו ׳

ופעמים יש פירכא ולא השיבה אפילו כל דהוא ולא פריך מינה בריש מציעא מה להצד השוה שבהן שכן אינו בתור׳ הזמה הא לא קשיא תורת הזמה

לא

לא פריך פי׳ לא חשיבא ליה פירכא ואפילו כל דהו א״נ בריש קמא וכן בכמה דוכתי ואשכחן דפריך פירכא ואף על גב דלא שייכא בפר׳ החובל מה לאשה שכן אינה במילה וכן כל כיוצא בזה׳

פעמים כשיש פירכא אעיקרא דדינא משנין הק״ו למקומו ולא נייחד לא המלמד ולא הלמד עצמו ותו לא שייכא הך פירכא וזהו קו״ של מקומות בכוליה תלמודא שאומר מה במקום או כיוצא בזה כי הא דפר׳ קמא דחולין ויהא כלי חרס מטמא מגבו מק״ו מה כל הכלים שאין מטמאין מאוירן מטמאי׳ מגבן כלי חרס שמטמא מאוירו אינו דין שמטמא מגבו וכו׳ ואיכא למפרך מה לכל הכלי׳ שכן נעשין אב הטומאה תאמר בכלי חרס שאינו נעשה אב הטומאה ולכך משנה הק״ו לומר דלאו מכח קו״ קא עביד אלא מכח אויר וגב דמקום שאין האויר מטמא הגב מטמא מקום שהאויר מטמא אינו דין שהגב מטמא והשתא לא שייכא הך פירכא דמה לכל הכלים וכו׳ דהא לא ילפינן מכח כלי אלא מכח אויר וגב ובאויר וגב לא שייכא הך פירכא כלל וכן בכל דוכתא׳ הילכך כל מקום שיש פירכ׳ ואינו משנה הק״ו בידוע שיש ג״כ על המקומות פרכ׳ כמו שיש על המלמדין עצמן ולא יועיל השינוי לכלום ומסרו התלמוד לחכמים ולמוציאי מדע לחקור ולידע כי ההיא דפר׳ קמא דקדושין מה אמה העבריה שאין נקנית בביאה נקנית בכסף אשה שנקנית בביאה אינו דין שנקנית בכסף׳ ופריך מה לאמה העבריה שכן יוצאה בכסף תאמר באשה וכו׳ ושם היה יכול לשנות הק״ו שלא נדון אשה מאמה אבל נדון כסף מביאה מה ביאה שאינו קונה באמה קונה באשה כסף שקונה באמה העבריה אינו דין שיקנה באשה ותו לא שייכא הך פירכא דמה לאמה וכו׳ אלא מפני שלא יועיל השינוי דהשתא נמי איכא לאקשויי מה לכסף שכן הורע כחו שאינו קונה ביבמה וכן יש ליתן טעם בכל דוכתא ונבון תחבולות יקנה׳

כל חומרא שהיא סברא מעלמא ולא מילתא דכתיבא בתורה אין עושין ממנה פירכא לסתור הדין אבל מכניסין אותה בק״ו ומבליעין אותה בו׳

כל היכא דאיכא קלין וחמורין סותרין זה את זה אומר התלמוד בכל דוכתא איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי וכל חד וחד תקו׳ אדוכתיה כלומר ולא נלמוד לא מזה ולא מזה׳ ודוקא כשמכחישין וסותרין זה את זה לגמרי כמו אותה שהביאו מפ״ק דזבחי׳ דבתחלה אמר דתיתי אנינות אצל כהן הדיוט בק״ו שהרי מצינו שהותר אנינות אצל כהן גדול בקרבן יחיד והדר אמר דלא הותר אנינות אצל כהן גדול בקרבן יחיד בק״ו וכו׳ הילכך כיון דהק״ו הוא הוא בנין וסתירה מכל וכל אמר תלמודא התם כל חד וחד תיקו׳ אדוכתיה אבל כשאין הכחשה ממש לא קאמר הכי דשניהם יכולין להתקיי׳ כאותה שבפ״ק דחולין דבעי למילף דליהוי עריפה בפרה מק״ו דעגלה׳ מה עגלה שלא הוכשרה בשחיטה הוכשרה בעריפה פרה שהוכשרה בשחיטה אינו דין שתכשר בעריפה׳ והדר עביד ק״ו איפכא דתיהוי שחיטה בעגלה מק״ו דפרה׳ מה פרה שלא הוכשרה בעריפה כו׳ ע״ד אינו דין וכו׳ וכל זה אינו הכחשה ממש דלא קאמר התם דלא תותר פרה בשחיטה כי ההיא דזבחי׳ אלמלא מיעוטים דקראי התם שניהם הייתי מקיים ליתן החמור של זה בזה ושל זה בזה והיו שניהם מותרות בשחיטה ועריפה ודכוות׳ פ״ב דקדושין גבי ותהא אשה יוצאה בחליצה

מק"ו וכל כי הני קלים וחמורי' לאו דוקא ניגהו דבלאו הכי ילפי' במה מצינו להשוות זה לזה הילכך כל כה"ג אינו אלא בדרך מה מצינו ולא אמרי' כל חד וחד תיקו' אדוכתיה׳

אדם דן קו"ח מעצמו ואין דן ג"ש מעצמו אלא א"כ קבלה מרבו ורבו מרבו עד למשה מסיני ונר' מדברי רש"י בפ' לולב הגזול ולאו דוקא ג"ש דכל המדות נמי לא נתנו לידרש מעצמן חוץ מק"ו בלבד והתוספות הקשו עליו ואמרי' שם דכל המדות אדם דן מעצמו חוץ מג"ש והטעם אכתבנו בדיני ג"ש בס"ד׳ ומורי החכם הוסיף ואמר בההיא דיומא פ"א דמקש' לג"ש שעושה על לכפר עליכם ומייתי לה מאשר צוה יי׳ וז"ל כיון שנאמ' שאין אדם דן ג"ש מעצמו אלא א"כ קבלה מרבו ורבו מרבו עד למשה מסיני א"כ איך חולקים עליו שנראה שאינה אמתית ולא קבלה׳ אמר מורי נ"ר שיש ג"ש של מקומות ושל נושאים ר"ל של פרשה או של פסוק וכשחולק על אי זו ג"ש אינו חולק על הג"ש לומר שאינה אמיתית שא"כ לא שבקת ג"ש בתורה אלא בהכרח שהג"ש נקבל ואין לחלוק עליה אבל כשחולק חולק בזה האופן הג"ש אמיתית היא אבל לא בנושא שאתה אמרת ר"ל בפסו' שאתה אמרת וכן ההיא דיומא דאומר דאין הג"ש בפסוק לכפר אלא בכאשר צוה יי' ועיין ע"כ׳

אין דנין דברי תורה מדברי סופרים ולא דברי סופרים מדברי תורה׳ וכן לא דברי סופרים מדברי סופרים ואמר הר"ם בתוספות דנדה דמילי דרבנן ממילי דרבנן לא ילפינן בק"ו דאם לא כן לא תמצא שום חילוק בדבריהם דליכ' למיפרך מידי מה לפלוני שכן כך וכך יש בו תאמר בזה שאין בו כך משום דאמרינן היא גופא תיתי כלומ' וישוו בכל אלא בכל דבר גזרו לפי הנראה בעיניהם לצורך סייג ואין ללמוד זה מזה׳

קיימא לן אין מזהירין ואין עונשין מן הדין ופלוגתא היא בכמה דוכתי' פי' אין למדין אזהרה ועונשי' מדין קו"ח׳ והטעם מפני שהק"ו ניתן לדרוש מעצמו וכיון שהוא מסור לסברא פעמים שאדם תועה ודין קו"ח פריכא ולאו אדעתין הילכך אין עונשין מן הדין ודוקא איסורה׳ אבל ממונא עונשין מק"ו בכולי' תלמודא גבי שן ורגל דיליף חד מחברידה בק"ו וכן בכל דוכת' ואסורא נמי דוקא עונש הגוף אבל איסור מיהא איכא כלו' שיהא איסור בדבר הנלמד מק"ו ואף על פי שאין בו עונש גוף׳ ולפעמים לומדים עונש בק"ו בדרך גילויי בעלמא והעיקר כתוב כגון בשבועות פרק שבועת העדות מפי אחרים חייב מפי עצמו לא כ"ש עיין שם וכן בדוכתי אחריני׳

אין דנין ק"ו מהלכה פירוש מהלכה למשה מסיני כדתנן בהדיא בנזיר פ"ג מינין והה"ל לשאר מדות די"ג מדו' הלכה למשה מסיני וכי אגמרי' למשה על הפסוק הוא דאגמריה ולא על הלכה׳

דיני ג"ש הלכה למשה מסיני ששתי תיבות דומות שנכתבו בתורה בשני מקומות והם מגזרות שוות ללמד זו על זו נכתבו וק"ל ג"ש מופנה משני צדדין למדים ואין משיבין׳ מופנה מצד אחד למדין ומשיבין אינה מופנה כל עיקר אין למדין הימנה׳ והם מופנה משני צדדין כלו' אם אותן המלות שדנין מהם גזרה שוה מקראות יתרות בשני המקומות ומופנות ואין צריכות לגופם כל עיקר למדין מהם ואפילו שיש להשיב ממעלת המלמד על הלמד אין משיבין משום דהואיל ושניהם מופנים ללמוד הגזרה שוה הוה ליה כמאן דכתיבא דרשא בהדיא׳ מופנה מצד אחד כלומר ומצד אחר הוא צריך לגופו למדין

אם

אם אין להשיב ואם יש להשיב משיבי׳ כדרך שמשיבין על הק״ו אינה מופנה כל עיקר כלו׳ שאין אחת מן המקראות יתר׳ אין למדין הימנה כל עיקר׳ ודוגמתו בשבת פר׳ במה אשה יוצאה בגד עור בגד עור לג״ש נאמר בגד עור בשרץ ונאמ׳ בגד עור במת מה בגד עור האמו׳ בשרץ וכו׳ ומפרש התם דבגד עור בין בשרץ בין במת מופנין הן ואין צריכין לגופן דאתו מהיקישא דאיתקוש תרוייהו לשכבת זרע דכתיב ביה וכל בגד וכל כלי עור וא״כ בגד עור דכתב רחמנא בשרץ ומת למה לי הא ודאי לאפנויי לג״ש וקאמר התם דאי לא הות מופנה איכא למיפרך דלא תיתי משרץ דמה לשרץ שכן וכו׳ כדאיתא התם וכה״ג בכל דוכתא׳

ומילתא דהפנאה פלוגתא דתנאי בנדה פרק המפלת וכן בכל דוכתא ואיכא מ״ד התם דמופנה מצד אחד נמי למדין ואין משיבין כמו מופנה מב׳ צדדין ונפקא מינה דאי איכא מופנה מצד אחד ומופנה משני צדדין דשבקינן מופנה מצד אחד וגמרינן מופנה משני צדדין׳ ואי איכא שתי תבות מופנות מצד אחד אומר ביבמות פרק הערל דמהני כמו שתי הפנאות משני צדדין כדקאמר התם ערל אינו אוכל בתרומה מג״ש דתושב שכיר נאמר תושב שכיר בפסח ונאמר תושב שכיר בתרומה מה פסח ערל אסור בו אף תרומה כן ולא מפנה לא תושב שכיר דפסח אבל תושב ושכיר דתרומה מצרך צריכי כדמפרש התם׳ ומי׳ מסיק שם כיון דתושב ושכיר דפסח שניהם לא צריכי לגופיה שדי חד אמלמד וחד אלמד והוה ליה ג״ש מופנה משני צדדין׳

פעמים אין התיבות דומות בשוה ודן ג״ש מפני שהענין אחד והיינו דמייתי בכוליה תלמודא הא דתנא רבי ישמעאל זו היא שיבה זו היא ביאה פי׳ בנגעי בתים כתיב בשבוע של הסגר ראשון ושב הכהן ביום השביעי וראה ואח״כ כתיב ואם ישוב הנגע ופרח בבית ובא הכהן וראה ועבד גזירה שוה מושב הכהן ובא הכהן ומתמהינן עליה מאי ג״ש הכא כתי׳ ושב הכא כתי׳ ובא ומייתי תנא דבי רבי ישמעאל זו היא שיבה זו היא ביאה ומייתי לה בחולין פר׳ כסוי הדם גבי שחיטה שאינה ראויה אי שמה שחיטה איכא מאן דגמר שחיטה שחיטה משחוטי חוץ ושמה שחיטה ואיכא מאן דגמר מטבות טבח והכן וכו׳ וקאמר ומאן דגמר משחוטי חוץ לגמור מטבות טבח והכן ומהדרינן דנין שחיטה משחיטה ואין דנין שחיטה מטביחה׳ ופריך ומאי נפקא לן מינה והא תנא דבי רבי ישמעאל ושב הכהן ובא הכהן זו היא שיבה זו היא ביאה ומסיק ה״מ היכא דליכא דדמי ליה אבל היכא דאיכא דדמי ליה מדדמי ליה ילפי׳ ויש כאן דקדוקי דברים בנדה פרק המפלת עיין שם בתוספות׳

אין אדם דן ג״ש מעצמו אלא אם כן קבלה מרבו והטעם אומר הרמב״ן בספר השגותיו מפני שהמלות באות בתורה כפולות ומכופלו׳ שאי איפשר לספור יכתוב בכאן מלות מחודשות מה שלא יכתוב בכאן׳ ואם ניתנה ג״ש לידרש מעצמו פעמים ידון רוחו ויהרוס כמה דינים ויסתור כמה ענינים ותפול התורה וחומה בצורה הילכך אין אדם רשאי לדון ג״ש מעצמו׳ וא״ת א״כ דכל ג״ש מקובלת מסיני מה ניתן לנו לדרוש׳ ועוד בכולי׳ תלמודא פריך מאי חזית דגמרת ממלה פלוני׳ לגמור ממלה פלוני׳ ומאי פריך והא אמרת אין אדם דן ג״ש מעצמו וכו׳ ועתה דע והבן שורשו של דבר דכל גזרות שוות נמסרו למשה מסיני סתם ומסרן הכתוב לחכמים אי זו ג״ש נדון אלא שלא נמסרו בשוה׳

פעמים נמסרו המקומות לבד כלום פלוני ילמוד מפלוני ונשארו תיבות הגש לחכמים לדון אי זו הן כגון הך דפר' אלו נערות גבי אונס ומפת' דילפי אהדדי בגש דאשר לא אורשה ומקשה ואימא בתולה לגש משמע שקבלו מרבם דאונס ומפתה למדין זה מזה בגש אבל לא קבלו מאי זו תיבה ולכך חוזר התלמוד לידע ולעמוד על התיבות המופנו' לגש ההיא ופעמים נאמרו התיבות סתם מלה פלוני' תלמוד ממלה פלו' כגון טומאתו טומאתו לגש פק דשבועו' ולא נמסרו המקומות והחכמים מבקשים מנוח לתיבות אשר ייטב להם לדורשם בהם וזהו העיקר שעליו סובבת כל הגש שבתלמוד ׳

פעמים לא יש תיבות לגש והוא מביא אותן ע״י תיבות אחרות ואחר כך דן מהם כאלו כתיבי כאותה שבפ' קמא דפסחי' גבי אין בודקין לאור הנר למדנו מציאה ממציאה וחפוש מחיפוש אחפש את ירושלם בנרות פי' כתיב בחמץ מציאה דכתיב לא ימצא וכתיב התם מציאה בגדול החל ובקטון כלה וימצא מה מציאה דלהלן חפוש עמה דכתי' בריש דקרא ויחפש אף מציאה האמו' בכאן בחמץ חפוש עמה והדר גמיר האי חפוש שהבאנו כאן בגש מחיפוש האמור גבי נרות מה התם בנר אף כאן בנר ׳ ודכוותה בפר' נערה גמר פתח מפתח ושער משער וכן בכמה דוכתין וכל כה״ג אינה גזירה שוה ממש אלא כעין סמך בעלמא וכן כל מקום שאומר נאמר למעלה ונאמר למטה אינו גש גמורה שקבלה מרבותיו אלא כמו ילמוד סתום מהמפורש כי ההוא דבבא קמא נאמ' שדה למעלה ונאמר שדה למטה מה שדה האמור למעלה דניזק אף שדה האמור למטה דניזק וכו' וכן הרבה כיוצא בו ׳

דון מינה ומינה או דון מינה ואוקי באתרא ׳ פלוגתא דתנאי בכולי' תלמודא פי' פרשה שלמדה דבר מחברת' אם נותני' על אותו דבר דיני המקו' שיצא משם או דיני המקום שהלך לשם איכא מ״ד דון מינה ומינה כלומ' העמד אותו הדבר בתורת מה שהיה עומד במקו' שלמדתו משם דהואיל ולמדתו ממנו תלמדנו בכל משפטו ודינו ואיכא מאן דאמר דון מינה ואוקי באתר' להעמידו בתורת המקום שהבאתו דלאלתר שלמדתו והבאתו לכאן העמדתו בתורת שאר דברים המפורשים כאן דוגמ' פרק שבועת העדות דיליף שבועת הפקדון משבועת העדות ר״מ סבר דון מינה ומינה פי' דון מינה מה התם מושבע מפי אחרים חייב דכתיב ושמעה קול אלה אף שבועת הפקדון ג״כ מושבע מפי אחרים חייב ומינה כמו ששבועת העדות בפני בית דין חייב שלא בפני בית דין פטור אף שבועת הפקדון שהבאת בו לא יהא חייב מושבע מפי אחרים אלא בפני בית דין ׳ ורבנן סברי דון מינה ואוקי באתרא דון מינה מושבע מפי אחרים חייב ואוקי באתרא בדין מושבע מפי עצמו האמור בפקדון דחייב בין בב״ד בין שלא בב״ד וכן בכוליה תלמודא קימא לן אין גש למחצה פירו' ילמוד זה מזה וזה מזה ׳

דיני הקש כל שני דברים המוקשים בפסוק אחד דריש להו בכל התור' כולה דהוקשו ללמוד זה מזה כגון הך דקדושין אחיך העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה עבריה וכו' וכן בכל דוכתא וקיימא לן דאין משיבין על ההקש משום דהקש הוי כמאן דכתיב בקרא בהדיא ולכך אין משיבין עליו כמו שאין משיבין על גש מופנה משני צדדים כמו שאמרנו ואיכא מאן דאמ' דהקש עדיף מגש ואף על גב דמסיק

בגיטין

בגיטין פרק השולח כע׳ גש׳ עדיף יש לומר דלאותם התנאים דמייתי התם קאמר וקל׳ דאין היקש למחצה כלו׳ וילמוד תחתון מעליון ועליון מתחתון כעין בא ללמד ונמצא למד בכל דוכתא ׳

כל׳ היכא דאיכא לאוקושי לקולא ואיכ׳ לאוקושי לחומר׳ שבקינן היקשא דלקול׳ ועבדינן היקשא דלחומרא כדאיתא ביבמות ובע״ז קולא וחומר׳ לחומרא מקשי׳ ויש לחדש בזה דבר דדוקא שאין סבר׳ ללמו׳ מזה יותר מזה אבל אם יש סבר׳ וטעם ללמוד לקול׳ יותר מלחומר׳ קולא ילפינן ואין לחוש ׳ וראיה מפ״ק דקדושי׳ דיליף מצות עשה שאין הזמן גרמא דנשים חייבות ממורא מה מור׳ מצו׳ עשה שאין הזמן גרמה ונשים חייבו׳ אף כל וכו׳ ופריך וניליף מתלמוד תורה כלומ׳ לקולא ונשים פטורות ׳ ואע״ג דילפותא דממורא לחומרא אפ״ה פרי׳ למילף מתלמוד תורה ולקול׳ והיינו משום דמסתבר טפי דאלו ממורא איכא למימר שאני אב ואם דהוקש כבודם לכבוד המקו׳ ואין לך להקש להם שאר מצות׳ וכן אומר שם בתוספות ׳

ויש מדה אחרת קרובה לזו והיינו סמוכי׳ פי׳ שני מקראות הסמוכים זה לזה ניתנו לידרש כדאמרי׳ ביבמות סמוכים לעד לעולם וכו׳ ור׳ יהודה לא דריש סמוכי׳ אלא היכא דמוכח מכח הכתוב לדרוש כן או מופנה ומיותר ללמד על הסמיכות כדאיתא ביבמות פ״ק והא דקאמ׳ התם ובכל דוכתא רבי יהודה אע״פ שבכל התורה לא דריש סמוכין במשנה תורה דריש לאו דוקא משנה תורה דה״ה בעלמא אי הוה מוכח או מופנה נמי דריש ולא נקט משנה תורה אלא משום דקים להו דהנהו דהתם מוכח ומופנה ׳

דיני בנין אב מדה בתורה שהכתוב יגלה ויפרש במקום אחד וממנו למדין בכל המקומות הדומים לו שהתורה תקצר ותרמוז במקצרת על הכל ולכך נקרא בנין אב שהמלמד הוא כאב והלמדין ממנו כיוצאי יריכו ותנא מביא בכאן שתי מדות ואינן אלא מדה אחת ואין הפרש ביניהם אלא שזו מכתוב אחד וזו משני כתובים והכל הוא בנין אב דתניא מבנין אב וכתוב אחד כיצד כתוב בזב משכב ומושב לא הרי מושב כהרי משכב ולא הרי משכב כהרי מושב וכו׳ מבנין אב ושני כתובין כיצד לא הרי פרשת נרות כהרי פרש׳ שלוח טמאים ולא הרי פרש׳ שלוח טמאים כהרי פרשת נרות הצד השוה שבהן וכו׳ ופי׳ בריתא זו אצל הכל ולכך אין רצוננו לדבר בה כפי כונתינו בידיעת הכללים לבד פשוטן של דברים בבנין אב מכתוב אחד ובנין אב משני כתובים דעת הראב״ד ז״ל דבנין זחד מכתוב אחד כדאמרי׳ בעלמא חדא מחדא ׳ ובנין אב משני כתובים חדא מתרתי כלו׳ :מה הצד השוה והדב׳ ידוע לכל דחדא מתרתי אי לאו דהנהו תרתי מצרך צריכי ושהאחד ׳א יוכל ללמוד מחבירו לא הוה גמרי׳ מנייהו לעלמא משום דהוו להו שני כתובים הבאין אחד ושני כתובי׳ הבאי׳ כאחד אין מלמדין כמו שמפורש בפר׳ א׳ מזה השער בס״ד הילכך ריך לומר בכל חדא מתרתי לא הרי זה כהרי זה ואם תשאל א״כ דבנין אב מכתוב אחד ;יינו חדא מחדא מאי לא הרי זה כהרי זה דקאמר לא הרי המשכב כהרי המושב וכו׳ ׳ והלא חדא מחדא הוא ולא שייך לא הרי ולא הרי ׳

תשובתך מפני שהיה לו לומר יצא המרכב כלומ׳ שלא נלמוד אותו ממושב לכך הוצרך לומר לא הרי המשכב כהרי המושב לומר שאף על פי

שמשכב ומושב מצרך צריכי ואינן שני כתובים הבאים כאחד אפילו הכי אין המרכב למד מהן׳ ומעתה יש לנו לפרש מה אנו למדין ממשכב ומושב מבנין אב׳ ומפרש הראבד ז״ל שלא באנו ללמוד אלא ממשכב לבד וממושב לבד ופי׳ הדבר כך המשכב והמושב המיוחדי׳ הם הכר והכסת למשכב והכס׳ והספסל למושב ותולדותיהן כגון החלוק והטלית למשכב ותיבת הבלגון ותיבה שפתחה מן הצד למושב אלא שאין משכב ומושב מיוחדין אבל הן משמשין ישיבה ושכיבה עם מלאכתן ובאנו ללמדן בבנין אב ממשכב ומושב המיוחדין תולדות המשכב ממשכב ותולדות המושב ממושב והיינו בנין אב מכתו׳ אחד ומה שהוצרך לומר לא הרי זה כהרי זה הצד השוה כו׳ משום מרכב הוא כמו שנתבא׳ למעלה ולפי דרכו זה למדנו דבנין אב קרי בין חדא מחדא בין חדא מתרתי זו היא שיטת הראבד ז״ל ועיקר׳ ויש מי שאו׳ דחדא מחדא לא קרי בנין אב אלא מה מצינו כדמוכח פ״ק דיבמות דקאמ׳ תיתי אחות אשה מאשת אח במה מצינו מה מצינו באשת אח וכו׳׳ אבל חדא מתרתי הוא דקרי בנין אב אלא שיש חדא מתרתי מענין אחד והיינו בנין אב מכתוב אחד ויש חדא מתרתי דשני ענינים והיינו בנין אב משני כתובים ולכך קרי חדא מתרתי בנין אב משום שבנין שני אבנים ואחד על גביהן קרוי בנין׳ וקאמר בנין אב ולא בנין אם כמ״ש בעלמא אם למקרא ואם למסורת מפני שהאב פועל בג׳ הוא באשה והאשה בולד כאשר הוא הענין בכאן בבנין אב שהוא חדא מתרתי אבל אם למקר׳ ואם למסורת אינו אלא כאשה שפועלת בשני כאשר יתבאר בפר׳ אחרון מזה השער בס״ד׳

דיני כללי ופרטי׳ כל מקום שאתה מוצא כלל ואחריו פרט אין בכלל אלא מה שבפרט כיצד אדם כי יקריב מכם קרבן מן הבהמה כלל פי׳ כלל הוא לחיה שחיה בכלל בהמה היא׳ בקר וצאן פרט׳ אין בכלל אלא מה שבפרט בקר וצאן אין מידי אחרינא לא ונתמעטה חיה מן הקרבן וכן כל כיוצא בזה ואת אם כן למה נכתב הכלל הואיל ואין למדין ממנו דבר יל׳ דאי לאו כללא היינו מוסיפי׳ על הפרט בבני׳ אב או במדה מן המדות הילכך אהני כללא כדי שתדע שהפרט דוקא הוא ולא גמרי׳ מיניה מידי בשום מדה מן המדות שאין לך בו אלא מה שפירשה תורה בלבד׳ וכן מפרש לה בנזיר׳

פרט ואחריו כלל נעשה כלל מוסף על הפרט ונתרבה הכל׳ ואהני פרטא לאלומי כללא שמא יש דבר שלא היה מתרבה מן הכלל מכח מדה מן המדות אם לא מחמת שקדמתו פרט לעשות הכלל מוסף עליו ולרבות הכל ואין לך למעט ממנו דבר מק״ו ומג״ש או מדה אחרת׳

כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט פי׳ לרבות כל הדומה לפר׳ ולמעט כל מה שאינו דומה לו לפי שמיד׳ זו מורכבת מהשתי מדות הראשונות׳ כלל ופרט פרט וכלל׳ ולכך משמע שתיהן ודנין בה כעין שתיהן לרבות כל הדומה והיינו כעין פרט וכלל ולמעט כל שאינו דומה והיינו כעין כלל ופרט׳ ופליגי בה תנאי איכא מ״ד כללא קמא דוק׳ פי׳ עיקר והוה ליה כלל ופרט דאין בכלל אלא מה שבפרט אלא דאהני כללא בתרא לרבות כל הדומה לו מג׳ צדדין׳ ואיכא מ״ד כללא בתרא דוק׳ והוה ליה כלל נעשה מוסף על הפרט ונתרבה הכל אפילו מה שאינו דומה אלא בשני צדדין אלא דאהני כללא קמא למעט מה שאינו דומה אלא מצד אחד ועיקרו של דבר בסוגייא אחת פר׳ בכל

מערבין

מערבין וזו היא הצעתה תני חדא ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל · כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע פי׳ כגון בקר וצאן שפרי׳ ורבי׳ ויין ושכר שגדולו מן הקרקע אף כל פרי מפרי וגדולי קרקע · ותניא אידך מה פרט מפורש ולד ולדות הארץ פי׳ דבר הנברא מן הארץ אף כל ולד ולדות הארץ · ואסיקנא התם דעופות איכא ביניהו מ״ד פרי מפרי וגדולי קרקע עופות כן · מ״ד ולד ולדות הארץ קסבר עופות מן הרקק נבראו פי׳ מן האגם ולא מן הארץ · ומפרש התם פלוגתייהו דמאן דמרבה עופות קסבר כללא בתרא דוקא ונתרבה הכל אלא דאהני כללא קמא למעוטי כל דלא דמי ליה משני צדדין כגון דגים שאינן גידולי קרקע ואין דומים לו אלא מצד אחד דהיינו פרי מפרי אבל עופות דומים משני צדדין דהוו פרי מפרי וגידולי קרקע הילכך נתרבו בכלל ומאן דממעט עופות קסבר כללא קמא דוקא ואין בכלל אלא מה שבפרט ולא מדי אחרינא אלא דאהני כללא בתרא לרבות הדומה לו משלשה צדדין כגון דהויא פרי מפרי וגידולי קרקע וולד ולדות הארץ יצאו עופות שאין דומין לו בצד השלישי דהינו ולד ולדות הארץ זו היא צורתה דשמעתא התם ולמדנו ממנה דלמ״ד כללא בתרא דוק׳ בעי׳ שני צדדים כדקאמר פרי מפרי וגידולי קרקע ומ״ד כללא קמא דוק׳ מצריך עוד צד שלישי ולד ולדות הארץ וכן כל כיוצא בזה · ומתוך כמה סוגייות אחרות מדקדקין בתוספות ומוכח דע״כ הני שני צדדים דערובי׳ למ״ד כללא בתרא דוק׳ וג׳ צדדין למ״ד כללא קמא דוקא לאו דוקא שנים ושלשה דאם כן תיקשה הא דקאמר בנזי׳ דכל היכא דאיכא תרי כללי ופרט ביניהם מרבינן כל דדמי ליה בחד צד וכו׳ ולכך אמר ר״י דחד צד דנזיר ושני צדדין דערובין חדא מילתא היא והך המדה כל הצדדין החשובין חד צד ואם יש עוד צדדין שאינן חשובין כמותן נקראי׳ צד שני וההיא דערובין פרי מפרי וגידולי קרקע חשובין הן ונקראין צד אחד כדקאמר בנזיר ולד ולדות הארץ אינו חשוב כמותם ומקרי צד שני ויש מקומות דאפילו כמה צדדין חשיבי כחד צד מפני שכולם חשובין כדאיתא בפר׳ אלו טרפות כללא דמילתא למ״ד כללא בתרא דוקא צריך שיהיה דומה בכל הצדדים החשובים וכולם נקראים צד אחד אבל מן הצד הגרוע אין צריך ולמ״ד כללא קמא דוקא צריך שיהיה דומה אפילו מן הצד הגרוע · והדבר מסור לחכמים להכיר אי זה הצד הגרוע שיחלוקו בו ונ״ל דלאו דוקא גרוע שאין למטה ממנו אלא גרוע בערך הצדדין האחרים קאמר אבל צד גרוע מן הגרוע אין צריך לדמות לו בו ולכך צריכי השני כללים שאם אתה אומ׳ צריך שיהיה דומה לו לגמרי ואפי׳ אל הגרוע שבכולם א״כ השני כללי׳ למה מהפרט לבדו נלמוד כל הדומה לו בבנין אב אלא ודאי נראה כמ״ש ·

ויש מדה אחרת כיוצא בה בנזיר פ״ג מינין והיא פרט וכלל ופרט מיין ושכר יזיר פרט מכל אשר יצא מגפן היין כלל מחרצנים ועד זג · חזר ופרט פרט וכלל ופרט אי אתה דן אלא כעין הפרט וכו׳ ומפרש התם מאי דאיכא בין מדה זו למדה האחרת דאלו כלל ופרט וכלל אי איכא דדמי ליה אפי׳ מחד צד מרבינן פרט וכלל ופרט אי איכא דדמי ליה משני צדדין מרבינן ואי לא לא מרבינן · והך סוגי׳ אתי׳ כמ״ד כללא בתרא דוק׳ אבל למ״ד כללא קמא דוקא הוי הדבר איפכא וקל להבין ·

ובכאן מקום שאלה למה לא מנה רבי ישמעאל מדה זו של פרט וכלל ופרט כמו שמנה מדת כלל ופרט וכלל׳ ואת״ לפי שהן דומות היא נכללת עם חבירתה ולפי׳ לא מנה אותה אין זה כלום מכמה פנים׳ אחד שאפי׳ יהיו דומות הו״ל למנותה כמו שמנה כלל הצרי׳ לפרט ופרט הצריך לכלל דבר הלמד מעניינו ודבר הלמד מסופו׳ וכל ט״ו דומין וכפולין הן׳ ועוד בנזיר נותן ביניהם הפרש כמו שכתבתי בסמוך לכן הפירוק המחוור בזה הוא דר׳ ישמעאל אינו דורש מדת פרט וכלל ופרט לפי׳ לא מנאה והנך קראי דנזיר דמייתינן לעיל מפיק להו לדרשא אחרינא כמו שיש מי שדורשן התם׳

שני כללים הסמוכי׳ זה לזה ופרט אחריהם אומ׳ בכל דוכתא הטיל הפרט ביניהם ודונן בכלל ופרט וכלל דוגמא בשבועות פירקא קמא גבי ופדוייו מבן חדש כו׳ ופדוייו כלל כסף פרט תפדה כלל ואע״פ דפדוייו ותפדה גבי הדדי כתיבי והדר כתיב בערכך כסף מ״מ דריש ליה בכלל ופרט וכלל משום שר״ל שדייה לפרטא בין הכללי׳ והוה ליה כלל ופרט וכלל וכן בכל דוכת׳׳

כלל ופרט המרוחקים זה מזה פלוגתא בכמה דוכתי איכא מ״ד דנין ומסיק בפ״ק דפסחי׳ דה״מ כחד ענינא אבל בתרי ענייני דברי הכל אין דנין דאין מוקד׳ ומאוחר בתורה ולא בריר לן אי כלל קדים אי פרט קדים אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר׳

כלל שאינו מלא אין דנין אותו בכלל ופרט׳ פי׳ כלל שאינו מלא שאינו עומד מצד עצמו אבל הוא דבוק עם הפרט כך מביאין בפרק קמא דזבחים וצ״ע במקומה׳

ויש שאינו דורש את התורה במשמעות כלל ופרט ט״א במשמעו׳ רבויי ומיעוטי כלום׳ במקום כלל ופרט ופרט וכלל וכלל ופרט וכלל דריש ריבה ומיעט ומיעט וריבה וריבה ומיעט וריבה׳ וההפרש שיש בין כללי ופרטי וריבויי ומיעוטי הוא על זה היסוד שאתן לך שמי שדורש כללי ופרטי הוי הפרט פירוש של הכלל ומי שדורש ריבויי ומיעוטי אין הפרט פי׳ אלא מיעוט שממעט מקצת ומניח מקצת ומעתה יתבאר לך ההפרש דבכל דוכתא מאן דדריש כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט ואין לך להוסיף ואפי׳ הדומה׳ ומאן דדריש ריבה ומיעט ריבה הכל ומיעט שאינו דומה׳ ומאן דדריש כלל ופרט וכלל הוי הפרט פי׳ של הכלל ואין בכלל אלא מה שבפרט וכי חזר וכלל לא בא להוסיף לך בכלל האחרון אלא הדומה בלבד׳ ומאן דדריש ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל ומיעט שאינו דומה אלא שחזר וריבה אפילו אותו שאינו דומה׳ ולא מיעט לך אלא דבר אחד היותר רחוק ומסרו הכתוב לחכמים לדעת אי זה דבר ראוי למעט׳ ובענין פרט וכלל ומיעט וריבה הדין בהן להפך מכלל ופרט וריבה ומיעט׳ והטעם מפני שפרט וכלל אין הכלל פי׳ אך סתירה הילכך ריבה הכל׳ אבל מיעוט וריבוי אע״פ שהריבוי מרבה הכל׳ מ״מ המיעוט הולך לקיים דמה בא למעט והלא לא הזכיר הריבוי עדיין אלא הרי הוא כמו שנכתב אחר הריבוי וממעט לפחות אחד׳ ודוגמא לכל זה בכל דוכתין׳ ונלאיתי לכותבם עם שאינו צורך׳

דיני כלל הצרי׳ לפרט ופרט הצרי׳ לכלל מדה זו ללמד שהכלל צריך לפי׳ הפרט והפרט לפי׳ הכלל ואל תדמה בנפשך מדה זו למדת כלל ופרט כי ההפרש ביניהם הוא בזה הענין שכלל ופרט כל אחד מפורש משמעותו לעצמו ואין צריך שום אחד לחבירו כגון ההוא דלעיל ׳ בהמה בקר וצאן הבהמה אינה צריכה לפי׳ בקר וצאן ולא בקר וצאן לפי׳ הבהמה ולפי׳ אמרו אין בכלל אלא מה שבפרט שהפרט לא בא לפרש משמעותו של הכלל דמפו׳ ועומד הוא אלא לפרט כללותו אבל כלל הצריך לפרט אין משמעו׳ הכלל מפורש לעצמו דמסתבר משמעותו לדבר אחד יותר מלדבר אחר ובא הפרט לפר׳ ולעקור משמעותו ׳ ולפי׳ אמרו כלל הצרי׳ לפרט כלו׳ לפי׳ הפרט כגון וכסהו בעפר דלא דרשי׳ ליה בכלל ופרט וכסהו כלל עפר פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט וכו׳ משום דהוי כלל הצריך לפי׳ הפרט דוכסהו משמע כפיית הכלי ומשמע נמי בלילת עפרא אך עיקר משמעותו לשו׳ כפייה וסתר הוא כמו המכסה אני מאברהם המסתיר אני מאברה׳ וכן נאמן רוח מכסה דבר וכך הם רוב כיסויי׳ שבתורה וכשאמר בעפר פי׳ על הכיסוי הזה שהוא בלילה ועירוב ממש ועוקר הכלל ממשמעותו ולכך דרשוהו במקומו פר׳ כיסוי הדם בכלל הצרי׳ לפרט ודוגמתו בבכורות ׳ מכלל הצריך לפרט כיצד כגון קדש לי כל בכור יכול אפילו נקבה ת״ל זכר אי זכר יכול אפי׳ יצתה נקבה לפניו וכו׳ פי׳ משום דבכור זכר משמע זכר הראשון שנולד ואפי׳ יצתה נקבה לפניו רק שהוא בכור לזכרי׳ אתא בכור פטר רחם ועקר לזה ממשמעותיה דבכור לרחם בעי׳ וכן כל כה״ג ׳

דיני דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מדה זו בתורה ללמד על עצמו ועל כללו ולשון המדה כך משמע כענין שאמרו גבי הבער׳ לא תבערו אש ׳ הבערה בכלל לא תעשה כל מלאכה היתה ולמה יצתה לחלק כלו׳ לענין חילוק מלאכות שאם עשה הבערה עם שאר מלאכות בהעלם אחת שחייב על הבערה בפני עצמה ומלמדת לאחרי׳ מה הבער׳ חייב בפני עצמה אף הכל כן ׳ וכן אוב וידעוני בכלל כל המכשפי׳ היו ולמה יצאו ללמד מה אוב וידעוני בסקילה אף הכל בסקילה וכאלו רבות׳ אך מצאנו זו המדה שאינה מלמדת לעצמה כלום באותה ששנינו והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים וטמאתו עליו׳ שלמים בכלל כל הקדש׳ היו למה יצאו להקיש אליהם מה שלמי׳ קדשי מזבח אף כל קדשי מזבח יצאו קדשי בדק הבית שאין חייבין עליהם משום טומאה ומייתי לה בפי׳ קמא דשבועות ואם ישאל שואל ולמה אין דנין אותה בכלל ופרט לומר אין בכלל מה שבפרט ועל השלמי׳ יהיה חייב ועל השאר יהיה פטור ׳ תשובתו כלל ופרט המרוחק בשתי פרשיות לדברי הכל אין דנין אותו בכלל ופרט כדאיתא בפסחי׳ והך דהבערה לא דריש לה רבי יוסי לחלק במדת דבר שהיה בכלל וכו׳ אלא ללאו בעלמא כלומ׳ להקל על ההבערה שאין חייב עליה סקילה כשאר מלאכות אלא לאו בעלמא ורבים מקשים וכי חולק רבי יוסי על י״ג מדות שזו אחד מהן והפירוק המחוור מכל מה שראיתי בזאת הקושיא הוא זה דרבי יוסי קרא אחרינא אית ליה לחילוק מלאכות כדאיתא בשבת פר׳ כלל גדול הילכך ע״כ קרא דלא תבערו לא אתא לחילוק מלאכות אלא ללאו׳ ויש ללמוד מזה דהיכא דמוכח שאין לדרוש בדבר שהיה בכלל שדורשין בדרש׳ אחרינא ׳

דיני דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שהוא כענינו יצא להקל ולהחמיר פי׳ טעון אחר שהוא כענינו שהוציאו הכתוב מן הכלל ועשה בו פרט אחד והזכיר בו מקצת ענין הראשון והניח מקצתו כגון שחין ומכוה דכתיב ובשר כי יהיה בעורו שחין ונרפא׳ או בשר כי יהיה בעורו מכות אש והלא שחין ומכוה בכלל כל הנגעים היו פי׳ שחין ומכוה פירש בהם כל הענין והניח מהם מחיה ושבוע שני ומדה בתורה הואיל ונזקק לפרש בהם דין הטומאה ועשה מהם פרט בפני עצמם מה שהזכי׳ הזכיר ומה שהניח הניח ואינן טעונין אלא מה שנתפר׳ בהם וזו להקל ולא להחמיר שלא יהיו טוענ׳ מה שלא נאמר בהם׳ ואת אחר שאמר להקל מה צריך ולא להחמיר י״ל משום דקא בעי למימר במדה של אחריה יצא להקל ולהחמיר קאמ׳ נמי בהא ולא להחמיר ואע״ג דלא צריך׳

ואם יצא לטעון טעון אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמי׳ פי׳ להקל שמקילין בו מן הדין הראשון ומחמירין לתת עליו הדין שנתפרש בו כגון ראש וזקן דכתי׳ ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן׳ והלא ראש וזקן בכלל עור ובשר היו׳ וכשיצאו לטעון טעון אחר שלא כענינו פי׳ בטומאת נתקים שאינה מטומאת שאר מראות יצאו להקל ולהחמיר להקל שלא ידונו בשער לבן שהוא סימן טומא׳ כשאר נגעי׳ ולהחמיר שידונו בשער צהוב שנתפרש בהם׳

דיני יצא לידון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו וכו׳׳ פי׳ דבר חדש שסותר את כולו אבל תוספת שניתוסף בו שאינו בכללו לא מיקרי דבר חדש כדתניא בפ״ק דיבמות דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש וכו׳׳ כיצד ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת כי כחטאת האשם שאין ת״ל כחטאת האשם מה ת״ל לפי שיצא מצורע מכלל פי׳ מכלל שאר אשמו׳ לידון בדבר החדש בבהן יד ובבהן רגל היה יכול לומר דאינו טעון מתן דמים ואימורי׳ על גבי מזבח ת״ל כחטאת האשם מה חטאת טעו׳ דמים ואימורים על גבי מזבח אף אשם כן׳ ומדאיקרי דבר חדש בהן יד ורגל ולא נסכים שאשם מצורע טעון ושאר אשמות אינם טעונים משמע דלא מקרי דבר חדש אלא כשסותר את הכלל כגון בהן יד ורגל ששאר כל האשמות כל הדם למזבח ואשם מצורע ניתן ממנו לבהנות אבל נסכים אינו סותר הכלל אלא תוספת בעלמא הוא שניתוסף באשם מצורע על שאר אשמות והיינו דאיכא בין מדת דבר חדש למדת יצא ללמד על הכלל כי הך דאוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו ולמה יצאו להקיש אליהם מה אוב וידעוני בסקילה אף כל כו׳ וסקילה לא הוי דבר סותר את הכלל ולכך דן אותו במדת ללמד על הכלל ויש מחלוקת במדת דבר חדש בזבחים פר׳ אי זהו מקומן איכא מ״ד דאי לא הדרי לכלליה לא גמרי אהדדי לא איהו מכלליה ולא כלליה מיניה׳ ואיכא מ״ד דאיהו בלבד הוא דלא גמר מכלליה אבל כלליה גמר מיניה פי׳ כל דבר שיש בו זולת החידוש הסות׳ ואת מה בין מדה זו למדת יצא לטעון טעון אחר שלא כענינו שהרי אין דנין בשתיהן אלא מה שנתפרש בשתיהם שם אלא א״כ החזירם לכללם ואו׳ הראב״ד ז״ל דודאי כן הוא שהדין שלהם אחד אלא שיש בזו יתרון על הראשונ׳ שהזכרנו כי הראשונה יצא לטעון טעון אחר שלא כענינו בענין טומאת נתקים שאינה מענין הנגעים הראשונים כלל ומן הדין אין לדון בהם מדיני הראשונים כלום אלא אם כן נתפרש בהם אבל המדה הזו באה ללמד שאע״פ שענין הזה

כענין

כענין הא׳ כגון אשם מצורע שהוא קדשי הקדשי׳ כשאר אשמות וטעון שחיטת צפון כמותם אפ״ה הואיל ונתחדש בו דבר אחר אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך עד שיחזור לכללו בפי׳ ואע״פ שהיינו יכולים ללמוד הראשונה מזו שהיא מחדשת יותר מ״מ כיון שיש ביניהם מעלה חשבו אותם שתי מדות לשון הרא״בד ז״ל׳

דיני דבר הלמד מענייננו ודבר הלמד מסופו פי׳ למד מענינו כל דבר סתום שאין מפורש בו במה מדבר מדה בתורה שנלמוד מן הענין המפורש הסמוך לו כדתניא במכילתא לא תגנוב הרי זו אזהרה לגונב נפשות או אינו אלא לגונב ממון אמרת צא ולמד מי״ג מדות שהתורה נדרשת בהם ג׳ מצות אמורות בענין שתים מפורשות ואחד סתומה נלמוד סתומה ממפורשת במה הענין מדבר במיתת בית דין פי׳ לא תרצח לא תנאף אף לא תגנוב כן וכן כל כיוצא בזה ודבר הלמד מסופו פי׳ מהענין עצמו ופשוט הוא׳

דין שני כתובים המכחישי׳ זה את זה וכו׳ מדה זו מפורשת בתורה כדאמרי׳ כתוב אחד אומ׳ וירד יי׳ על הר סיני וכתוב אחר או׳ כי מן השמי׳ דברתי עמכם׳ הכריע הג׳ מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וגו׳ פי׳ השמי׳ שהוא אש ומים שהראה דמות האש העליונים על ראש ההר לדבר מתוכה וזו היא ההרכנה שאמרו ז״ל שהרכין שמים לא ששינה אותם מהוייתן כלל׳ ומזו ההכרעה שהכריע הכתוב הג׳ ותקן שני כתובי׳ המכחישין זה את זה למדו רבותינו במקום אחר בשני כתובים שמכחישין זה את זה ולא בא השלישי להכריע כאותה ששנינו בסוטה כתוב אחד אומר ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפי׳ באמה וכתוב אחר אומר מקיר העיר וחוצה אלף אמה והם הכריעו ביניהם מדעתם ותירצו לפי ראיותם כמו שלמדו מקל וחומר דשכינה כמה קלים וחמורי׳ בכל התורה והא דקתני עד שיבא הכתוב הג׳ ויכריע הק׳ שני כתובים המכחישין זה את זה אי אתה רשאי לדחותן ולהחזיקן בשבו׳ שלא תחזור לתרץ אותם כל מה שתוכל עד שיבא הכתוב הג׳ ויכריע ביניהם׳ ואז תעשה כפי ההכרע׳ אשר תראה וזהו מדת כיוצא בו במקום אחר שדרש הלל לפני זקני בתירא כלו׳ הא׳ מסייע לחבירו ומחזק טעמו וזו אינה מדה בפני עצמה ליחשב עם י״ג מדות אלא לפי שהאחרונות שדרש היו מדות דרש גם לזו עמהן כל זה לשון הרא״בד ז״ל׳

הפרק השלישי יש להקדי׳ הקדמה כוללת למה לא מנה ר׳ ישמעאל הל״ב מדות דר׳ יוסי הגלילי כמו שמנה הי״ג ואין לנו בזה אלא מה שכתב רבי׳ שמשון בספרו ואלו דבריו בקצרה הא דלא חשיב רבי ישמעא׳ כל הל״ב מדות כמו הי״ג מפני שאלו הי״ג לא מצא אדם חולק עליהם והם רהוטו׳ ושגורו׳ בפי הכל כמו שמצינו בהלל שלא מנה רק שבע מדות כדתניא הלל הזקן דרש שבע מדות לפני זקני בתירא ועל כל פנים לא היה מפני שלא היה דורש שאר המדות אלא שאלו היו סדורו׳ בפיו או היו צריכין לאותו זמן שלא היו בקיאין בהן וכך יתכן לרבי ישמעאל בי״ג מדות׳ או דרך אחרת עזב ר׳ ישמעא׳ אותן המדות מהן משום דלא חשיבי מדות אלא כמאן דכתיבי בקרא׳ בהדיא׳ כמו בהקש וזולתו ומהם משום שאינם להוכיח שום חומרא או קולא כמו נוטריקון ומהם שאינם אלא לישב פשוטי המקראות כמו דבר גדול הנתלה בקטון וכיוצא בו׳ ולכך נקט רבי ישמעאל במילתיה דבר שהתורה נדרשת בה כלו׳ גופי תורה קולות וחומרות ודינין׳ ועפ״ה הטעמים

האלו יתישב לך השמט' הל"ב מדות לרבי ישמעאל והא לך טעמן א'ל'א' · מריבוי מדה זו לא חשיב רבי ישמעאל משום שיש יתור גמור והוי כמאן דכתיב בהדיא ממיעוט לא חשיב לה שהיא מדה מיותרת כי היא מפורש' מריבוי אחר ריבוי גם את זו לא מנה מהטעם הנזכר בריבוי ובמיעוט וכן הטעם במיעוט אחר מיעוט מקו' מפורש גם לזו לא מנה שהכל מבואר בפסוק בהדייא · מג"ש זאת המדה חשיב לה רבי ישמעאל אמנם חשיב לה מגופי תורה וילפי' מינה דין קולא וחומרא · מבנין אב גם מדה זו חשיב רבי ישמעאל אבל דבריו דברי חק ומשפט ודברי זה התנא דברי אגדה · בדרך קצרה · מדה זו אינה אלא יישוב המקראות ולכך לא חשיב לה רבי ישמעאל מדבר שהוא שנוי גם זאת דברי אגדה ול"ה חשיב לה רבי ישמעאל מסידור שנחלק ומדבר שבא ללמד וכו' גם אלו אינן דין כי אם יישוב המקראות הילכך לא חשיב להו רבי ישמעאל מכלל שאחריו מעשה גם זו לא חשיב' דלא נפקא לן מינה לא קולא ולא חומרא משני כתובים המכחישין זה את זה זו היא המדה של מעלה מדבר שהוא מיוחד במקומו ומדבר שאינו מתפרש במקומו לא מנה רבי ישמע' אע"פ שדין משמרות יוצאין ממנו מפני שהיא יוצאה מדבר הלמד מסופו מדבר שהוא בזה ואינו ענין לו · רבי ישמעאל לא מנה מדה זו שאין בה חק ומשפט וכן במדרש אגדה מדבר שנאמר בזה וה"ה לחבירו גם זה בנין אב מדבר שהוקש בשתי מדות וכו' גם זו לא חש רבי ישמעאל שאינה אלא דברי אגדה ודרשא · מדבר שחבירו מוכיח עליו גם זו מדרש כאלו נכתב בהדיא או מלת אחד עומדת במקום שתים ולכך לא חשיב לה רבי ישמעאל ·

מדבר שהוא מוכיח על חבירו גם זה לא חשיב רבי ישמעאל שהיא אגדה ולא נפקא מינה לא דין ולא משפט ועוד שבכלל ק"ו היא ומה אם התקיף כן כ"ש החלש ·

מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו רבי ישמעאל לא חשיב הך מדה דס"ל דליתא אלא דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא או שמא הך דרשה אינה אלא לענין אגדה · וכן הטע' לשאר המדות ואחר שכתבתי הקדמה זו אשוב לחשוב הל"ב מדות לתוצאותם ·

מרבוי כיצד ג' לשונות את גם אף לרבות · את כיצד ויי' פקד את שרה אלו נאמר פקד שרה הייתי אומר שרה לבדה נפקדה ת"ל את מלמד שכל העקרות נפקדו עמה וכן הוא או' שחוק עשה לי אלהים וכו' · גם לרבות גם צאנכם גם בקרכם קחו אלו נאמר צאנכם הייתי או' שלהם בלבד ת"ל גם מלמד שנתן להם דורון משלו לקיים מה שנאמר גם אתה תתן בידינו · אף לרבות כיצד ויקח את אדרת אליהו אף הוא ויכה את המים מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו דפעם ראשונה היתה זכות אחד עומדת ופעם שניה של אלישע היתה זכות אחר עומדת וכן כתוב ויהי נא פי שני' וכו' וכן אתה מוצא ח' מופתים באליהו וי"ו באלישע ·

ממיעוט כיצד ג' לשונות רק אך מן · אך למעט כיצד וישאר אך נח מלמד שאף נח גונח היה מפני הצנה ומצינו למדין אך מיעוט · רק למעט כיצד רק אין יראת אלהים במקום הזה · יכול שלא היו יראים השם כל עיקר ת"ל רק רשעים היו אך יראים אמור מעתה עד שלא שמעו באזניהם לא היו יראים משמעו באזניהם היו יראים

וכן

וכן הוא או' וישכם אבימלך וגו' וייראו האנשים מאד וגו' · מן למעט כיצד ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב · יכול כל היום כולו היה משה דן אם כן אימתי היו תלמידיו למדין ת"ל מן למעט שלא היה יושב כל היום ושיערו חכמים שש שעות ·

ממריבוי אחר ריבוי כיצד גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אלו נכתב ארי ודוב הייתי או' שתים בלבד כשהוא אומר גם את גם הרי שלשה ריבויין מלמד שהיו שם חמשה חיות רעות · כיצד ארי ושני גוריו והדוב וגורו ·

מיעוט אחר מיעוט · כיצד הרק אך במשה רק ואך מיעוט אחר מיעוט והלא גם בנו דבר עד שלא דבר עמו · ומנין שדבר עם מרים קודם למשה שנאמ' ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו' והלא גם למשה היתה אחות אלא מלמד שהתחילה לנבאת משהיתה אחות אהרן בלבד ועדיין לא נולד משה ומנין שדבר עם אהרן קודם למשה שנא' ויבא איש האלהים ויאמר אליו הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה והיתה נבואתו כבושה יותר מתת פ' שנה עד שבא יחזקאל שנ' ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ואף משה רבינו היה משתדל שיהא אהרן שליח שנא' שלח נא ביד תשלח ·

מק"ו מפורש · כיצד כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסי' כיוצא בו ויאמר המלך אחשורוש בשושן הביר' הרגו היהודים ואבד ת"ק איש ק"ו בשאר מדינות המלך ·

מק"ו סתום · כיצד נשבע להרע ולא ימיר · אבל אם נשבע להיטיב יחליף ומה קשה לאדם לעשו' להרע לעצמו או להיטיב לעצמו אם להרע לעצמו אינו מחליף ק"ו להיטיב לעצמו אי זהו הרע לעצמו שמותר לו לעשותו א"ר יוחנן כגון שהיה בים ואמר אשב בתענית עד שאבא לביתי ·

מג"ש כיצד נזיר היה שמואל דברי רבי נהוראי שנא' ומורה לא יעלה על ראשו נאמר בשמשון מורה ונאמר בשמואל מורה מה מורה דשמשון נזיר אף בשמואל כן וכן כה"ג ·

מבנין אב · כיצד זהו יסוד מלמד על מה שהוא לאחריו · מאימתי נקרא יסוד משיהיה הוא נאמר תחלה א"ר חייא על כל דבור ודבור היה הקב"ה קורא למשה ומשיב הנני הנני · בנין אב לכולם ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני לפי שהיא תחלה ורבים כיוצא בו ·

מדרך קצרה · כיצד ואהיה מאהל אל אהל וממשכן · צריך היה לומר וממשכן אל משכן אלא שדבר הכתוב דרך קצרה מאימתי נדון הדבר בקצרה משיצטרך הענין לו ודאי ·

מדבר שנוי · כיצד אמר ר' יוסי בר חנינא מ"ב שנה היה הרעב ראוי לבוא במצרים שכן פרעה רואה שבע פרות ושבע שבלים י"ד ושבע פרות ושבע שבלי' הרי כ"ח ויוסף אמר שבע פרות ושבע שבלים הרי מ"ב · וכיון שירד יעקב וכלכל כל הרעב ולא היה הרעב אלא ז' ואימתי חזרו אותם מ"ב שנה בימי יחזקאל שנאמ' ונתתי את ארץ מצרי' שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערי' מחרבות תהיינה שממה מ' שנה שלא עשתה

אלא לצורך יד׳ שנה ויש לומר שלעולם מב׳ שנה היה ראוי לבוא אלא שיוסף התפלל עליהם וז״ש יהיו שהוא לשון תפלה ׳

מסידור שנחלק ׳ כיצד מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו וכו׳ יכפר בעד מכל לבבו הכין לדרוש אלהים סדור היה ראוי להיות אלא שנחלק מאימתי דנין אותו בסידור שנחלק משינהוג אותו לכך ורבים כזה ׳

מדבר שבא ללמד ונמצא למד כיצד קולה כנחש ילך לא מצאנו בנחש שילך קולו מסוף העולם ועד סופו וכשבא למפלתה של מצרים הוא אומר קולה כנחש ילך כשם שהלך קול הנחש כך ילך קולה של מצרים מלמד שבשעה שאמר הקב״ה על גחונך תלך ירדו מלאכי השרת וקצרו ידיו ורגליו והיה קולו הולך וכו׳ שאחריו מעשה ואינו אלא פרטו של ראשון כיצד ויברא אלהים את האדם הרי זה כלל ואחר כך פרט המעשה וייצר יי׳ אלהים ׳ ויפל יי׳ אלהים תרדמה ויבן יי׳ אלהים השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון ׳ וכן אמר חזון ישעיהו כו׳ ואחר כך פורט בשנת מות המלך עוזיהו כו׳ ׳

מדבר שהוא נתלה בקטון ממנו ׳ כיצד יערוף כמטר לקחי ׳ וכי הגשמים גדולים מן התורה שהיא נתלית בהם אלא לפי שהם מרוים את הכל וכדי לשכך את האוזן ׳

שני כתובין המכחישין זה את זה כיצד כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות אלף ושבעי׳ אלף וכתוב אחד אומר ויהי ישראל שמנה מאות אלף וגו׳ ואיש יהודה חמש מאות אלף ׳ נמצא ביניהם של מאות אלף ושלש מאות אלף אלו מה טיבן בא הכתוב השלישי והכריע ובני ישראל למספרם ראשי האבות וראשי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתי׳ את המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדשו לכל חדשי השנה המחלקות האחד כד׳ אלף מלמד שאלו שלש מאות אלף היו כתובי׳ בטומסיות של מלכים ולא היו צריכים להמנות ׳ הא כיצד כד׳ אלף ליב׳ חדש הרי ב׳ מאות ושמונים ושמונה אלף נשתיירו שם יב׳ אלף לנשיאי ישראל הטילן הכתוב וחזר וכללן ׳

מדבר מיוחד במקומו ׳ כיצד ותדור נדר ותאמר יי׳ צבאות אם ראה תראה בעני אמתך למה נתיחד כאן השם הזה אמרה חנה לפני הקב״ה רבונו של עולם שני עולמות בראת בעולמך העליונים אינם פרים ורבים התחתונים פרים ורבים אם מן התחתונים אני אהיה פרה ורבה ואם מן העליונים אני אהיה בחיים ולא אמות ׳

מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר ׳ כיצד ויטע יי׳ אלהים גן בעדן מקדם ׳ ויצמח יי׳ אלהים שמענו ששם הב״ה את האדם בגן עדן מקדם וברא בו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים אבל לא שמענו שבנה חופות של זהב ושל אבני׳ טובות ומרגליות והיכן שמענו כשהוא אומר לחירם מלך צור בגע׳ אלהים הייתה כל אבן יקרה מסוכתך אודם פטדה כו׳ אל׳ שמא אדם הראשון אתה שעשיתי לו את כל הכבוד הזה

מדבר שנאמר במקצת והוא נוהג בכל ומפני מה נאמר במקום ההוא מפני שדבר הכתוב בהווה כיצד ובשר בשדה טרפה לא תאכלו אין לי אלא בשדה

בעיר

בעיר מנין ת״ל וטרפה לא תאכל ׳ א״כ למה נאמר בשדה אלא דבר הכתוב בהווה שדרך הבהמות ליטרף בשדה יותר מבעיר ׳

מדבר שנאמר בזה וה״ה לחבירו כיצד אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה ׳ אי איפשר לומר שיש לצדיקים אור בלא שמחה ולישרי לב שמחה בלא אור אלא אור לצדיקים וה״ה שמחה שמחה לישרים וה״ה אור מאימתי דנין אותו בכך משישתוה לשניהם כאחד ׳

מדבר שנאמר כזה ואינו ענין לו והוא ענין לחבירו מאימתי הוא ענין משיצטרך לו כיצד וזאת ליהודה ויאמר שמע יי׳ קול יהודה תנהו ענין לשמעון שהרי שמעון היה צריך לו יותר מיהודה מנין מראובן כיון שבירך משה את ראובן וזאת ליהודה משמע זאת לשמעון ׳

מצינו בתלמוד מה לחובל בחבירו שכן הותר מכללו והוא בפרק אלו נערות ופי׳ כך לפי שבכוליה תלמוד׳ אומר קים ליה בדרב׳ מיניה ר״ל אם חייב ממון ומלקו׳ מלקה לקי ממונא לא משלם דקים ליה בדרבא מיניה ׳ ובחובל בחבירו יש אלו השני עונשי׳ ממון ומלקות נאמר ג״כ קים ליה בדרבא מניה ויעגישו אותו מלקות ולא ממון כמו שמסיק בגמר׳ לזה אמרו מה לחובל בחבירו שכן הותר מכללו שמצינו חובל שאין לו עונש כלל שהוא בד״ שנותנין המלקות וכיון שאינו משלם כלל אף אני אביא שאר חובל דממון משלם ולא מלקות וה״ש הותר מכללו ואין ר״ל כמו שחשבו רבים מה לחובל בחברו וכו׳ לפי דקים לן שהפסו׳ אמ׳ לא יוסיף להכותו במלקות בלא לט״ ור״ל מה לחובל שכן הותר מכללו שאעפ״ שיתן מלקות מ׳ אינו חייב כלום לפי שכשנותן הותר ואינו מרגיש כלל אם נותן מ׳ או לט״ וזה אינו כלל שמי שנותן המלקות נותנו בכונה ויודע כמה הוו׳ ׳ מהחכם מורי נר״ו ׳

מדבר שהוקש לשתי מדות ואתה נותן לו כח יפה שבשתיהן כיצד צדיק כתמר יפרח ׳ יכול כשם שהתמר אין לו צל ואין עושין ממנו כלים כך הצדיקים ת״ל כארז מה ארז יש לו צל ועושין ממנו כלים אף הצדיק כן אי מה ארז אינו עושה פירות הצדיקים כך תלמוד לומר כתמר והתמר עושה פרי ׳

מדבר שחבירו מוכיח עליו כיצד מתן בסתר יכפה אף וכו׳ כיוצא בו אני יי׳ הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי וכו׳ משמע ולא תהלתי לפסילים ׳

מדבר שהוא מוכיח על חבירו כיצד קול יי׳ יחיל מדבר יחיל יי׳ מדבר קדש ׳ וכי מדבר קדש חל לבדו והלא כל המדברות חלו א״כ למה נאמר אילות מפני שהן קלות בריצה וראיה לדבר משוה רגלי כאילות ׳

מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו כיצד וישלח יהושע בן נון וכו׳ ראו את הארץ ואת יריחו ויריחו בכלל הארץ היתה ולמה יצתה מן הכלל ללמד שהיא שקולה כנגד כל הארץ ׳

מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חברו כיצד ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות והלא הריגת רוצח בכלל כל העונשי׳ היתה שנ׳ כאשר עשה כן יעשה לו ולמה יצאה ללמד על שאר העונשי׳ ומה היא מלמדת עליהן

לרוצח אין לוקחין כופר אבל לוקחין לשן ועין ושאר חבלות׳ ממשל כיצד הלוך הלכו העצים למשוח עליהם מלך ואין זה כי אם משל לישראל שאמרו לעתניאל ולדבורה ולגדעון שימלכו עליהם׳ מנין שדורשין ממעל בהגדה שנ׳ ויאמר יי׳ אל אליהו יען אשר הטיבות לעשות הישר ובלבבי עשית וכו׳ בנים רבעים כנגד ארבעה דורות שעמדה מלכות אחאב ונקרעה על ידו ואלו הן עמרי ואחאב ויורם ובניו ומנין שהיו לו בנים ליורם שנ׳ ונרד לשלום בני המלך ובני הגבירה ומנין שדורשין מכנגד באגדה שנאמ׳ במספר הימים וכו׳ כיוצא בו ומשא יי׳ תאמרו לכן הנני ונשאתי אתכם נשוא וכן הוא אומר ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון כלם בלשון שחטאו בו נדונו׳ ומנין שדורשין גימטריא בהגדה אם לחשבון הרי כבר נאמר יח׳ ושלש מאות דעולה למנין אליעזר ואם לתמורת האותיות הרי כבר נאמר לב קמי בחלוף אותיות כשדים׳ ומנין שדורשים נוטריקון באגדה תלמוד לומר אברהם אב המון גוים כרמל רך מל דבר שהוא רך ונמלל ביד׳ והוא קללני קללה נמרצת׳ גואף מואבי רוצח צורר תועבה׳ ירט יראה ראתה נטתה׳

מוקדם שהוא מאוחר׳ כיצד ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל יי׳ והלא אין ישיבה בהיכל יי׳ וכ״ש שכיבה ואפילו בעזרה אין ישיבה אלא למלכי בית דוד שנאמר ויבוא המלך דוד וישב בהיכל יי׳ ומה ת״ל שוכב אלא מוקדם הוא ונר אלהים טרם יכבה בהיכל יי׳ ושמואל שוכב׳

דין אם למקרא ודין אם למסורת פי׳ אם למקרא שעושין עיקר ואם מהקריאה לדרוש כפי הדיבור הקרוי ואם למסורת פי׳ לדרוש ע״פ הכתב׳ ופלוגתא היא בכל דוכתא כגון בפ׳ כיצד צולין גבי בבית אחד יאכל רבי יהודה סבר יש אם למסור׳ ויאכל כתיב ולאוכל קא מזהיר רחמנא שלא יאכל אותו אלא במקום אחד ולא בב׳ ור״ש סבר יש אם למקרא ויאכל קרי׳ ועל הפסח קא מזהיר שיאכל בחבורה אחת ולא בשתי חבורות אבל חבורה אחת בב׳ מקומות רשאי׳ ודכוותה פ״ק דסוכה סוכות סוכת סוכת רבנן סברי יש אם למסורת וכיון שנכתבו ב׳ חסרים וא׳ מלא דרשי׳ להו למנין הדפנות בסוכה אחת׳ ור״ש סבר יש אם למקרא וכו׳ כדאיתא התם ויש לשאול דר״ש דקאמר יש אם למקרא הוא גופיה קא דריש בפ״ק דקדושין מקרא ומסו׳ ביחד גבי בבגדו בה דדריש לשון בגידה ובגד והיינו מקרא ומסורת כדמפרש התם לכך אומר רש״י לשם דהיכא דיש לקיים שניהם דורשי׳ מקרא ומסורת לכ״ע דלא לחנם נכתבו כי ההיא דקדושין אבל היכא דמכחישי׳ להדדי ואי איתיה להאי ליתיה להאי בהא פליגי מר סבר מקרא עיקר ומר סבר מסורת עיקר וההוא דסוכה מכחישין הם אם ג׳ דפנות הכשרת לא תדרוש מקרא ואם הפסול לא תדרוש מסורת׳ ויש עוד דקדוק דברים בתוספות פ״ק דסוכה עיין שם וכאן אין מקום להאריך׳

דין שני כתובים הבאין כא׳ ומלמדין׳ פלוגתא היא בכוליה תלמודא איכא מ״ד אין מלמדין ואיכא מ״ד מלמדין אבל ג׳ כתובים הבאי׳ כאחד דמצי גמיר חד מחבריה בבנין אב כלו׳ דליכתוב רחמנא חד מניהו ולגמור אידך מני׳ ומדאצטריך למכתב תרוייהו גלי לך קרא דדוקא הני אבל אחריני לא׳ שלכך טרח וכתב את שניה׳ הילכך אין מלמדין פי׳ לעלמא׳ וב׳ מלמדים ס״ל דאע״ג דאתיא חד מחבריה מ״מ מילתא דאתיא בבנין אב טרח וכתב לה קרא כמ״ש בריש קדושין גבי ק״ו מילתא דאתיא בק״ו טרח וכתב לה קרא הילכך

שפיר אל דמלמדין · אבל ג׳ כתובי׳ הבאין כא׳ דכל האי לא טרח קרא לדברי הכל אין מלמדין דוודאי גלי לך קרא כהני ג׳ לאפוקי כולהו אחריני דעלמא כך הטעם בכריתות · ויש לך לדעת דאין צורך דאי זה משניהם יהיה מיותר וגמיר מחבריה ה״ה אפי׳ א׳ לבד מיותר והא׳ צריך ואין יכול ללמוד מחבירו אפ״ה שפיר חשיב שני כתובין הבאין כאחד משו׳ דסוף סוף ליכתוב הצריך וליתי חבריה מניה והכי מוכח בפר׳ שני דקדושין גבי המקדש בערלה וכלאי הכרם דקתני מכרן וקדש בדמיהן מקודשת ופריך בגמר׳ ולילף מע״ז דתופסת דמיא וכו׳ · ומשני משום דהוי ע״ז ושביעית שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין כלום מ׳דגלי רחמנא בע״ז ושביעית מכלל דבכל איסורין שבתורה הדמים מותרים ואע״ג דשביעית לא יליף מע״ז דאיכא למיפרך מה לע״ז שכן אסורה בהנאה אפ״ה כיון דע״ז יליף משביעית חשיב שני כתובים הבאים כאחד וכן אומר התלמוד בהדייא התם פ״ק גבי מצה והקהל דאפילו בכה״ג חשיב שני כתובין הבאים כאחד ·

דין אין מוקדם ומאוחר בתורה דוק׳ בשתי פרשיות אבל בחד פרשה יש מוקדם ויש מאוחר דאל״כ כלל ופרט דילמא פרט וכלל הוא ופרט וכלל דילמ׳ כלל ופרט הוא אלא וודאי כדאמרן והכי מסיק בגמרא דזבחים וכמ״ש למעלה בדיני כלל ופרט ·

דין עירוב פרשיות · פי׳ פסוק שהוא מפרשה אחרת ונתערב בכאן שאינו מקומו עוקרין אותו מזו ונותנין אותו במקומו כדקאמ׳ בפרק הגוזל קמא גבי הא דאמר רבי יוחנן הטוען טענת גנב בפקדון אינו חייב עד שיודה במקצת ופליגא דרבי חייא ברבי יוסף דאמר עירוב פרשיות כתוב כאן דכי כתוב כי הוא זה אלוה הוא דכתיב פי׳ האי קרא דאשר יאמר כי הוא זה דהיינו מודה במקצת הל״ל למכתביה באם כסף תלוה דהתם קאי כדמפרש טעמא התם ואלו הך פרשה דפקדון בלא הודה במקצת נמי חייב וזו דעת רש״י בעירוב פרשיות ואחרים פירשו דדין עירוב פרשיות אינו עוקר לגמרי הפסוק מהפרשה שנכתב בה דאכ״ אין זה עירוב פרשיות כי אם עיקור פרשיות אלא ר״ל דקאי הכא והכא · והיינו עירוב פרשיות שמערב הפרשיות ועומד בשניהם ·

דין גורעין ומוסיפין פי׳ דאות כתוב׳ בתיבה שגורעין אותה מתיבה זו ומוסיפי׳ אותה בתיבה אחרת ודורשין הכתוב בכך כי הא דפרק יש נוחלין גבי ונתתם את נחלתו לשארו דדריש הכי ונתתם את נחלת שארו לו מלמד שהבעל יורש את אשתו · כלומר גורעין ואומר דו״נחלתו ומוסיפין על למד דלשארו ודורשין ו׳ למ״ד לו · והוה ליה ונתתם את נחלת שארו לו וכן בכל דוכת׳ ודוק׳ בריש התיב׳ או בסופה הוא דגורעי׳ ומוסיפין אבל באמצע לא · כמ״ש רש״י בפ׳ הזהב גבי הקדש כתיב ויסף חמישית כסף ערכך עליו דכי שקלת וו׳ דויסף וש דית ליה אחמישית הל״ל חמישיתו וכתב רש״י הא דלא שדינ׳ ואומ׳ דויסף אחמישית בין יוד לתיו והוה ליה חמישיות כלו׳ חמישיות הרבה משום דבאמצע התיבה לעולם אין מוסיפי׳ ה״א בראש׳ או בסופ׳ אבל באמצע כדקאי קאי · ועוד האריך רש״י בראיה עיין שם בפי׳ ולא שייך למיפרך בכה״ג סכינא חריפ׳ מפסקינהו לקראי כדפריש בכל דוכת׳ משום דלא מיקריא הפסקה אלא דוקא בתיבות להקדים תיבה זו לזו אבל באותיות לא הוי הפסק כדאמרי׳ התם מעיקרא גבי הך קרא דונתתם את נחלתו דסבר אביי למימ׳ תירוץ ואומר הכי ונתתם את נחלתו לקרוב אל שארו וירש אותה ואמר ליה רבא סכינא חריפה

מפסקינהו לקראי פי׳ סכין חד חותך ומפסיק הכתוב ועושה שארו המוקדם מאוחר והקרוב אליו המאוחר עושהו מוקדם וכן כל כה״ג בכל דוכתא ואית תנא דלא דריש גורעין ומוסיפי׳ כדאיתא התם׳

דין סרוס המקרא בכוליה דוכת׳ אמרי׳ סרס המקר׳ ודורשהו כמו עת לעשות ליי׳׳ הפרו תורתך דרשינן הפרו תורתך משום דעת לעשות לייי׳ וכה״ג׳

דין מקרא נדרש לפניו או לפני פניו פלוגתא היא בפרק במה מדליקין גבי בעון ביטול תורה בנים מתים וי״א בעון מזוזה׳ ופלוגתייהו במקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו׳ פי׳ קרא דלמען ירבו ימיכם נדרש לפניו ואקרא דלקמיה קאי דמשתעי׳ בדברי תורה דכתיב ולמדתם אותם את בניכם׳ ומ״ד בעון מזוזה קסבר מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ודכוותיה במציעא פר׳ השואל גבי וכי ישאל וכן בכל דוכת׳׳ וכן יש דעות רבות אם המקר׳ נדרש לאחריו או אין נדרש לאחריו בפ׳ כ״ד דמנחות יעוין שם בגמ׳׳

דין דורשין תחלות פלוגתא היא דתנאי׳ איכא מ״ד אין דורשין תחלות׳ ואיכא מ״ד דורשין פי׳ תחלות המקרא הראשון דאמרי׳ לגופיה איצטריך ולא לדרשא כגון בריש סנהדרין ונקרב בעל הבית אל האלהים עד האלהים אשר ירשיעון אלהים הרי כאן ג׳׳ ואיכ׳ למדרשינהו כולהו התם למניינא ואסיק דאין דורשין תחלות כלו׳ המקר׳ הראשון משום דלגופיה איצטריך ולא למניינא וכן כל כה״ג׳

דין ריבוי אחר ריבוי ומיעוט אחר מיעוט בכל דוכת׳ אמרי׳ אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות׳ ודין זה צ״ע דבכמה דוכתין אשכחן מיעוט אחר מיעוט ודריש כולהו למעט כגון הך דקאמרי׳ מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן׳ מן הבהמ׳ להוציא את הנעבד מן הבקר להוציא את המוקצה ומן הצאן להוציא רובע ונרבע וכיוצא בו בכמה דוכתי׳ וכן ריבוי אחר ריבוי דריש להו בבריתא דר׳ אליעזר בר׳ יוסי הגלילי׳ כמ״ש למעלה׳ לכך יש מי שאומר דכי אמרי׳ אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט ואין מיעוט אחר מעוט אלא לרבות׳ דוקא שאין לנו לדרוש ולקיים הריבויי׳ או המעוטי׳ דאז אמרי׳ ודאי שהכתו׳ הפליג בריבויי׳ לרמוז שיש בדבר מיעוט והפליג במיעוטין לרמוז שיש בדבר ריבוי׳׳ אבל היכא דאיפשר לדרוש ולקיים הריבויי׳ או המיעוטי׳ דרשי׳ להו ומוקמינ׳ להו אדינייהו ר״ל הריבויי׳ לרבו׳ והמיעוטי׳ למעט כאותן שכתבתי ויש להוסיף בכאן דיש לו׳ דכשאמרי׳ אין ריבוי אחר ריבוי אלא למע׳ או איפכא דאם הכונ׳ היתה כשאו׳ רבויין למעט הל״ל מיעוט אחד וסגיא ליה או איפכ׳ במעוט אחר מיעוט ועוד איך נרא׳ בריבויין דאתו למעוטי ובמעוטי׳ דאתו לרבויי׳ י״ל דכשאומ׳ מיעוט אחר מיעוט הוא מרבה בזה האופן המיעוט הראשון שאומ׳ במשל ממעט ארבעה אנשים מפעולה אחת חוזר המיעוט השני וממעט השנים מהם אם כן הוא מרבה האחרים שיעשו הפעולה הנזכרת וכן ברבוי אחר רבוי הראשון משמע רבוי כללי בא הרבוי הב׳ לומר וזה הרבוי אינו משמע כללי אלא פרטי במה שמרבה ולא בדבר זולתו כך נ״ל׳

דין פרש׳ שנאמרה ונשנית ק״ל כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה פוק ותשכח׳

דין ההפסקות הרבה הפסקות בתורה חלוקות זו מזו כדי שלא יתערב ענין לענין פרש׳ לפרש׳ ורוב ההפסקו׳ הם ע״י הריות שבין פרשה לפרש׳ או בין ענין לענין׳ ויש הפסקות שאין די בריות ונותן פסו׳ מיותר להפסיק יותר עם הריוח כדי שלא יתערבו הפרשיות כגון בסוף פרשת פנחס דכתיב ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יי׳ פסוק זה נכתב להפסיק בין נדרי מזבח דכתיב קמיה נדריכם ונדבותיכם ובין נדרי איסור דכתיב בתריה פרש׳ ראשי המטות שלא ידמו זה לזה כמו שמפור׳ במקומו ויש פסוקי׳ שאע״פ שיש ביניהם נקודות דהיינו פיסוקי טעמי׳ אין די בכך וכותב תיבה בסוף הפסו׳ שלא יתערב עם של אחריו כגון וכל אשה יודע׳ איש למשכב זכר הרוגו למה נאמר והלא כבר נאם הרגו בראש הפסו׳ אלא להפסיק הענין שלא יתערב עם וכל הטף החיו׳ ויש שאין צריך שום הפסקה מההפסקות הנזכרות ודי לו בהפסק טעם אתנחת׳ כדאיתא בפ״ק דחגיגה׳

מצינו איידי במקראו׳ כמו שמצינו במשנ׳ ובריתו׳ פר׳ מרוב׳ רגל ברגל למה לי איירי דכתיב יד ביד כתב נמי רגל ברגל׳

דין לאו שבכללות ק״ל בכל דוכתא לאו שבכללות אין לוקין עליו א״ד תרתי הוא דלא לקי הא חדא מילקא לקי׳ וא״ד אפילו חדא לא לקי דהא לא מייחד ליה לאו מיוחד׳ וענין לאו שבכללות רבו בו הדעות והמחוור שבכלן דלא מקרי לאו שבכללו׳ לא כגון שהוציא הכתוב הרבה דברים בשם א׳ כגון לא תאכלו על הדם דדרשי׳ מיניה כמה עניני׳ או אפי׳ הוציאם בכמה שמות אלא שיש להם שם אחד יכלול כולם כמו ולחם וקלי׳ וכרמל שכלולים בשם אחד כל כה״ג מיקרי לאו שבכללות אבל כשאין להם שם אחד יכלול את כלם אינו נקרא לאו שבכללות ואע״פ שכללן בלאו אחד׳ כגון הך דמנחות גבי שאור ודבש דאתמ׳ המעלה שאור ודבש על גבי המזבח לוקה משום שאור ולוקה משום דבש וכן כל כה״ג׳

דין עשה דוחה לא תעשה גרסי׳ ביבמות פר׳ כיצד אמר ר״ל כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה ורבים יתמהו איך יבא עשה הקל וידחה לא תעשה החמור׳ ועתה דע והבן טעמו של דבר וזה כי העשה תנאי הוא בלא תעשה כאלו תאמר דלא תעשה כך אלא בדבר פלו׳ והוא אמרם ז״ל מחלליה מות יומת וביו׳ השב׳ שני כבשי׳ בדיבו׳ א׳ נאמרו והוא עני׳ התנאי שכתבתי הילכך אמרי׳ דחי עשה ללא תעשה ויש בזה חלוקות בחדרי התלמוד ונלאתי לכותבן׳

דין איסור כולל ואיסור מוסיף׳ ההפרש שיש ביניהם הוא כך דאיסור כולל קרי היכא דאין האיסור האחרון מוסיף על האיסו׳ הראשו׳ כלום אבל מרבה איסורי׳ על האדם מדברים אחרים כגון נבלה ב״ה שלא בא לאוסרה אלא באכילה ובאכילה כבר אסורה משום נבלה נמצא שלא הוסיף עליה איסור האחרון כלום אבל ריבה איסורין על האדם לאוסרו בכל האוכלי׳ שבעולם ואמרי׳ מגו דחייל י״ה ליאסר בשאר אוכלי׳ משום י״ה כולל נמי את הנבלה עמהם להתחייב בה משום י״ה ואיסור מוסיף הוא דמוסיף על נושא האסור הראשון דבר שהיה מותר בו כגון חתיכת חלב של הקדש דאסור לאכלו משום חלב ומותר לגבוה למזבח נעשה נותר נוסף עליו איסור למי שהיה מות׳ לו ונפסל להקטר׳

הכא אמרינן מתוך שחל עליו שם נותר אצל גבוה חל עליו שם נותר אצל האדם האוכלו להתחייב משום חלב ומשום נותר׳

דין דברה תורה כלשון בני אדם איכא מאן דאית ליה דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן הכפולות ואיכא מאן דלית ליה הכי ודרשי׳ הכפולו׳ ׳ ויש לדקדק דר״ש הוא דאית ליה דברה תורה כלשון בני אדם ואיהו גופיה דריש בפרק אלו מציאות גבי עזוב תעזוב והקם תקים כך אומר ר״י דכי קאמר דברה תורה כלשון בני אדם היינו דוקא בשיש הוכחה בפסוק שלא לדרוש הכפולות כגון העבט תעביטנו דלא דריש ליה ר״ש יש לו ואינו רוצה להתפרנס ונזקקין לו דהא כתי׳ די מחסורו כדאית׳ התם אבל כשאין הוכחה מתוך הכתוב דרשינן הכפולות ולא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם׳

השער החמישי בדרכי הפסק וחלקתיו לשלשה פרקים

הפרק הראשון מי ומי מן התנאים הלכה כמותו נגד בר מחלוקתו׳
הפרק השני כמו כן באמוראים מאן הלכתא כוותיה כנגד בר פלוגתיה׳
הפרק השלישי כללים ידועים בפסקי הלכות שמורות בכל וערוכות׳

הפרק הראשון

גרסינן בעירובין פר׳ מי שהוציאוהו א״ר יעקב בר אידי א״ר יוחנן ר״מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה׳ רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ואין צ״ל ר״מ ור׳ יוסי שהלכה כר׳ יוסי דהשתא במקום ר׳ יהודה ליתיה במקום ר׳ יוסי מבעיא׳ והטעם שאין הלכה כר״מ אמרו שם בעירובין א״ר אחא גלוי וידוע לפני מ״ש והיה העולם שאין בדורו של ר׳ מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכ׳ כמותו מפני שלא עמדו חביריו על סוף דעתו שהיה אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ומראה לו פנים וכו׳ אך בפר׳ אע״פ בכתובו׳ ק״ל הלכה כר״מ בגזירותיו פי׳ גזירות וחומרות שהוא מחמיר על דברי תורה ע״י גזירה ודוקא גזירותיו אבל קנסותיו לא׳ אמר רב אשי אף אנו נאמר ר׳ יוסי ור״ש הלכה כר׳ יוסי דאמר רבי יוחנן ר׳ יהודה ור״ש הלכה כר׳ יהודה ובמקום רבי יהודה ליתיה במקום רבי יוסי מיבעיא כללא דמילתא הלכה כר׳ יוסי מחבירו ולא מחביריו ולכך נקבעה הלכה כר׳ יוסי משום דנמקו עמו פי׳ טעמו עמו׳ ואיבעי׳ להו ר״מ ור״ש מאי תיקו הילכך הלכ׳ כדברי המחמי׳ בשניהם׳ רבי אליעזר ורבי יהושע הלכה כרבי אליעזר׳ רבי יהושע ור״ג הלכה כר״ג׳ הלכה כרבי עקיבא מחבירו ולא מחביריו הלכה כר׳ אליעזר בן יעקב בכל מקום דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי׳ הלכה כדברי המיקל בערובין וכן באבל ואפי׳ יחיד אצל רבים׳ ר׳ ור׳ אליעזר הלכה כר׳ ר׳ ור׳ יוסי הלכה כר׳ ר׳ ור׳ יהודה הלכה כר׳ ׳ כללא דמילתא הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו׳ וכן אין הלכה כמותו אם נחלק עם אביו׳ ב״ש וב״ה הלכה כב״ה׳ ואמר בפ״ק דערובין מפני מה זכו ב״ה לקבוע הלכה כמותן מפני שהם נוחי׳ ועלובין ורב עמרם גאון פסק בו׳ דברים דהלכה כבית שמאי׳ ב׳ בברכות פרק אלו דברים בש״א מכבדין את הבית ואח״כ נוטלין לידים׳ ובה״א נוטלין לידים ואח״כ מכבדי׳ את הבית

ואידך

ואידך מי שאכל ולא בירך בש"א יחזו' למקומו ויברך ובה"א יברך במקו' שנזכר ואיתמר עלה הנהו תרי תלמידי חד עבד כב"ש בשוגג וחד עבד כב"ה במזיד ואכלי' אריה ש"מ העושה כב"ש הרי זה זריז ונשכר' וג' במנחות פרק התכלת סדין בציצית בית שמאי פוטרים ובית הלל מחייבין ואידך כמה חוטין הוא נותן בציצית בית שמאי או' ארבע' חוטין ובית הלל או' שלש' ואידך כמה תהא משולש' בש"א ד' ובה"א ג' וא' בסוכ' סוכה שאינה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו בית שמאי פוסלים וב"ה מכשירין באלו והו' דברי' פסקו הלכ' כב"ש' כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכ' כמותו חוץ מערב וצידן וראי' אחרונה ערב בבתר' פ' המלו' את חברו ע"י ערב לא יפר' מן הערב תחלה ואם אמר ע"ם שאפרע ממי שארצה יפרע מן הערב רשב"ג אומר אם יש נכסים ללוה בין כך ובין לא יפרע מהערב' וצידן בגיטין פ' מי שאחזו אם' רשב"ג מעשה בצידן א' שאמר לאשתו הרי זה גיטיך ע"מ שתתני לי איצטליתי ואבד' איצטליתו אחז"ל תתן לו דמיה' וראיה אחרונה בסנהדרין פ' דיני ממוגות אמרו לו הבא עדים ואמר אין לי עדים אמרו לו הבא ראיה ואמר אין לי ראיה לאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה הרי זה אינו כלום' רשב"ג אומר מה נעשה לזה שלא היה יודע שיש לו עדים ולא היה יודע שיש לו ראיה' ואיכא אמוראי דלית להו האי כללא דרשב"ג כדמוכח בע"ז פ' בתרא אמר רבא הלכ' כרשב"ג הואיל ותנן סתמא כוותיה משמע הא בלאו הכי לא' וכן משמע פר' יש נוחלין וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפירושיו' ואין הלכה כרשב"ג בטרפות'

אין הלכה כרבי אליעזר משום דשמותי הוא פי' שמותי ברכוהו במעשה הידוע בפ' הזהב' כך פרש"י ז"ל ובתוספות הקשו עליו טובא וחדא מניהו היא דאין ראוי להזכיר עליו לשון שמת' דבשעת מעשה לא אמר אלא בירכוהו ולכך פי' ה"ם כבעל הערוך דשמותי ר"ל מתלמידי ב"ש ואע"ג דרבי אליעזר מתלמידי דרבי יוחנן בן זכאי הוה כדאיתא בפרק שני דאבות ורבן יוחנן בן זכאי מתלמידי ב"ה הוה כדאית' פ' יש נוחלין אפ"ה קים ליה לתלמודא דבכל דבריו קאי כב"ש ולכך אין הלכה כמותו בכל מקום זולתי במקום שמפרש בהדיא בתלמוד שהלכה כמותו כגון בריש נדה רבי אליעזר אומר ד' נשים דיין שעתן וזולתן לשם'

כל מקום ששנה רבי יהודה בערובין הלכה כמותו ודוקא בערובין אבל לא במחיצורת דתנן חצר שנפרצה משתי רוחותיה וכו' דאין הלכה שם כרבי יהודה אלא כבר פלוגתיה' הלכה כר"ש בדבר שאינו מתכוין שמותר והלכה כרבי יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה ודבר שאינו מתכוין הוא דבר שאינו מכוין לעשות אותה מלאכה לא ממילה היא נעשית כגון גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ' והמלאכה שאינה צריכה לגופה מתכוין לאותה מלאכה אבל אינו צריך לגוף אותה מלאכה לא לדא כגון המכבה גחלת של אש שלא נתכון לעשות פחם בשבת אלא לסלק ההזק'

פרק שני

רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן' שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן' רבי יוחנן וחזקיה הלכה כחזקיה משום דרבו דרבי יוחנן הוה' רבי יוחנן ורבי ינאי הלכה כרבי ינאי משום דרבו דרבי יוחנן ג"כ הוה' רבי יוחנן ורבי אלעזר הלכה כרבי יוחנן' רב הונא ורב הלכה כרב' רב הונא ורב חסדא הלכה כרב הונא דרבו דרב חסדא הוה' רב אשי ורב כהנא הלכה כרב כהנא'

רב הונא ורב נחמן הלכה כרב נחמן בדיני וכרב הונא באיסורי וכן רב נחמן ורב ששת הלכה כרב ששת באיסורי וכרב נחמן בדיני׳ רב ורב הונא הלכה כרב׳ שמואל ורב אדא בר אהבה הלכה כשמוא׳ ׳ רב אשי ורבינא הלכה כרב אשי׳

כל היכא דפליגי רב ושמואל הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני לבר מתלת דאינון איסורא והלכה כשמואל דאמר אביי בפ׳ במה מדליקין כל מילי דמר עביד כרב לבר מתלת דעביד כשמוא׳ מדליקין מנר לנר פי׳ בנר של מצוה ומתירין ציצית מבגד לבגד פי׳ וליכא ועשו ולא מן העשוי והלכה כר״ש בגרירה וראוי שתדע דכי אמרי׳ הלכה כפלו׳ בדיני וכפלוני באיסורי דוקא כנגד בר מחלוקתו כגון רב כנגד שמואל׳ ורב נחמן כנגד רב הונא וזולתם אבל אם נחלק עם אחר לא׳ רבי יוחנן ור״ל הלכה כר׳ יוחנן בר מתלת דהלכה כריש לקיש ׳וסימנהון חלץ יר״ש קנ״ה׳ חלץ החולץ למעוברת והפילה רבי יוחנן אמר אינה צריכה חליצה מן האחין ור״ל אמ׳ צריכה חליצה ׳ירש המחל׳ נכסיו על פיו ריב״ל א׳ ומיע׳ לאחר ואמרי׳ עלה כי את׳ ר׳ אבין אמ׳ ירש פ׳ שדה פ׳ ותנתן שדה פ׳ לפ׳ רבי יוחנן אמר קנה ורבי אלעזר אמר לא קנה ור״ל או׳ מעול׳ לא קנה עד שיאמר פלוני ופלוני ירשו שדה פלוני שנתתיו להם במתנה וכו׳ קנה הכות׳ נכסיו לבנו לאח׳ מיתתו וכו׳ וא׳תמ׳ עלה מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב רבי יוחנן אמר לא קנה לוקח ור״ל אמר קנה לוקח׳

רבה ורב יוסף הלכה כרבה משום דאמרי׳ בהוריות רב יוסף סיני ורבה עוקר הרי׳ פי׳ בעל פלפול וסברא הילכך כל היכא דפליגי רבה ורב יוסף בסברא דנפשייהו ולא בשמועה אליבא דרבה הלכתא כרבה בר מתלת דהלכתא כרב יוסף וסימנהון סדום קנין ומחצה סדום פ׳ השותפין רבה אמר כגון זה כופין אותו על מדת סדום מתקיף לה רב יוסף וכו׳ קנין פ׳ יש נוחלין קנין מאימתי חוזר רבה אמר כל זמן שיושבין ורב יוסף אמר כל זמן שעוסקין באותו ענין׳ מחצה בבתרא פ׳ מי שמת ההוא דאמר לה לדביתהו נכסי לך ולבריך אמר רב יוסף קנתה פלגא וכו׳ אביי ורבא הלכתא כרבא בר מיע״ל קג״ם דהלכתא כאביי פי׳ יע״ל קג״ם סימני הלכות הן יוד׳ יאוש שלא מדעת אביי אמר לא הוי יאוש ורבא אמר הוי יאוש ׳ע״ן׳ עד זומם בסנהדרין פ׳ דיני ממונות עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל ורבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל׳ למ״ד לחי בעירובין פ״ח לחי העומד מאיליו אביי אמר הוי לחי ורבא אמר לא הוי לחי ור״ת פי׳ למ״ד ימי הלידה שאינה רואה בהן וכו׳ ׳ק״וף בקדושין פ׳ האיש מקדש קדושין שאין מסורין לביאה אביי אמר הוו קדושי ורבא אמר לא הוו קדושין ג״מל גילוי דעתא בגיטין פר׳ השולח גילוי דעתא בגיטין אביי אמר לא בטיל גיטא ורבא אמר בטיל גיטא ׳מ״ם משומד בפ׳ דיני ממונות משומד לאכול נבלות לתיאבון וכו׳

בכל התורה כולה דפליגי רב אחא ורבינא רב אחא לחומרא ורבינא לקולא וסימנין חח״ח דרב אחא חומרא׳ הלכתא כרבינא לקולא בר מתלת דרב אחא לקולא ורבינא לחומרא והלכתא כרב אחא לקולא׳ וסימנהון אומצ״א ב״עי ומזירקי וכולן הלכות קבועות הן בחולין פ׳ גיד הנשה יעויין שם ׳ואין צורך לכותב׳ וה״מ כשחולקי׳ הם בפני עצמם אבל כשאחרים חולקים עמהם לא שייך למימר הכי כן ראיתי בתוספ׳ת׳

הלכתא כמר בר רב אשי בכוליה תלמודא בר ממיפך שבועת פ׳שבועת הדיינין וחיורי פרק בהמה המקשה בענין צומת הגידין וסימניך הפך לבן כך פסק ר״ח וכן כתב רב אלפאסי ז״ל והרב רבי׳ אשר ז״ל הביאו בפסקיו פ׳ בהמה המקשה ונראה ג״כ שזו היא סברתו ויש סברות חלוקות ונלאיתי לכותבן׳ ומה שפסק ר״ח המוסכם מהרוב ועיקר׳

הוי יודע שכל כלל שבתלמוד כגון פלוני ופלוני הלכה כפלוני וכיוצא בו מהכללים שהזכרנו כולהו קימא לן הכי מסתמא בר מהיכא דמפר׳ בהדיא או מוכח מסוגיית התלמוד דלית הלכתא כהני׳ בכמה דברים פסיק תלמודא הלכתא נגד הכלל׳ ובאותן הדברים וכיוצא בהן אין סומכין על הכלל ואין משגיחין בבת קול׳ וכן אומר הרשב״א בפרושיו פר׳יש נוחלין׳

פרק שלישי

קל״ פר׳החולץ כל סתם משנה הלכה כסתם׳ סתם ואח״כ מחלוקת אין הלכה כסתם׳ מחלוקת ואחר כך סתם הלכ׳כסתם משו׳דכיון דמייתי מחלוקת ברישא והדר סתם לן כחד משמע דקמו רבנן בטעמייהו דהך רבנן ומסתבר להו טעמ׳ דהייך וסתם לן רבי כוותיה הילכך הלכה כאותו הסתם׳ וה״מ בחדא מסכתא אבל בתרתי מסכתי לא דקל״ אין סדר למשנה כלו׳סדרא דמתני׳לאו דוקא ושמא המשנה האחרונ׳נשנית ראשונה בבית המדרש והוי סתם ואח״כ מחלוקת וכי אמרי׳אין סדר למשנ׳ ה״מ לענין מחלוקת ואח״כ סתם מפני שר׳לא היה שונה לתלמידיו אלא במקו׳ שלבם חפץ אבל רבי כשסדר המסכתו׳ על הסדר סידרן וצריך טעם בכל מסכתא ומסכתא למה נשנית אחר שלפני׳ כמ״ש בשער הראשון בס״ד׳וכלה נזיקין חדא מסכתא כדק״ל פ״ק דע״ז וכן בפ׳הגוזל עצים פי׳נזיקין תלתא בבי׳ סתם במשנה ומחלוק׳בברית׳הלכה כסתם משנה אבל מחלוקת במתני׳וסתם בברית׳ לא דאם רבי לא שנא׳ רבי חייא מנין ליה׳ ופעמים פוסק התלמוד כסתם בריתא ואע״ג דסתם משנה פליג עליה וכגון דאשתכח בבריתא האי דתנן בלשון המשנה בשם יחיד כי הא דפ״ק דסוכה אביי אשכחיה לרב יוסף דגני בכילת חתני׳בסוכה א״ל כמאן וכו׳ עד א״ל שבקת מתני׳ועבדת כבריתא א״ל מתני׳יחידאה היא דתניא וכו׳ וכה״ג במקומות אחרים׳ אין למדין הלכה מפי משנה פי׳כל מקום שאנו מוצאי׳ במשנה והלכה כדבריו אין למדין ממנה לעשות בה מעשה ולעולם אין סומכין על פסק המשנה עד שיאמרו אנשי התלמוד שהיא הלכה ויורו בה כגון הא דתנן ביבמות איזהו ממזר שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו מיתה בידי שמים והלכה כדבריו ולולא שאמרו בתלמוד שהלכה כמותו לא סמכנו על פסק המשנה וכן כל כה״ג׳ אבל התלמוד שלנו סתמו הלכה למעשה הוא שהרי להכריע המשנה בו כתבוהו׳

כל דתני לה גבי הלכתא פסיקתא הלכה היא כלומר כל דבר ששונה גבי הלכה פסוקה ואותו דבר לא שייך גבי אותה הלכה ואינו ענין לה ודאי לא תניא בהדא אלא משום פיסוק הלכה שפוסק התנא והולך עם כל אלו לומר שהלכה בזה כמו בזה כאותה ששנינו במציעא פר׳השוכר כל המשנה ידו על התחתונה וכל החוזר בו ידו על התחתונה והך דכל המשנה לא שייכא למיתנייה התם כלל דהא לא איירי בההוא

פירקא בשינוי אלא בחזרה אלא דהלכתא קא פסיק לה ואזיל וכדפרש תלמודא בבבא קמא בפרק הגוזל וכן כה״ג׳

כל דתנ׳ בבחירתה הלכה כוותיה׳ ובחירתא היא מסכת עדויות ונקראת כן משום דכל עדות שהעידו לשם אמת ודבר ברור וביום שמינו רבי אלעזר בן עזריה נתקנה אותה המסכתא כדאמרי׳ פר׳ תפלת השחר תאנא עדויות בו ביום תקנום ולא היתה הלכה בבית המדרש שלא פירשוה וכו׳׳

עדות הלכה היא כגון העיד רבי חנינא בן אנטיגנוס בפ״ק דחולין וכיוצא בו בהרבה מקומות׳ ויש מי שאומר דדוקא עדות דלבתר מחלוקת אבל עדות גרידא לא׳ וכן כל באמת אמרו הלכה היא׳

מסורת בידינו וביד כל ת״ח שכל מקום ששנינו בראש הפרק אמר רבי פלוני כגון אמר רבי עקיבא מנין לע״ז כך הוא הלכה׳ ובכל מקום ששנינו בראש הפרק רבי פלוני אומר כגון רבי אליעזר אומר דשבת אינה הלכה וכיוצא בזה בתלמוד שכל מקום שאומר תנא דבי רבי ישמעאל כך הלכה וכל מקום שאומר דבי רבי ישמעאל תאנא אינה הלכה׳

אין הלכה כשיטה פי׳ כל היכא שאומ׳ בתלמוד פלוני ופלוני סבירא להו כך הויא שיטה וקבלה היא ביד הגאונים דלית הלכתא כשיטה והטעם יש מי שאומר מפני שדרך חכמים לאחוז בדרך קצרה ולפום דקא חזינ׳ דקא מפרשי מאן דס״ל האי סברא ואמרי פלוני ופלוני אמרי כך ידעינן דמיעוט הם האומרי׳ כך ורובא איפכא סבירא להו ואמטול הכי מפרשי שמותייהו הילכך לית הלכתא כוותיה׳ דמאן דס״ל איפכא הם הרבים ויחיד ורבים הלכה כרבי׳ וילפו האי טעמא מדאמר ר״מ אומר גלוי וידוע לפני מי שאמ׳ והיה העולם שבהמה טמאה מרובה מהטהו׳ לפי׳ פרט הכתוב בטהורה ושעופות הטהורי׳ מרובי׳ מהטמאים לפי׳ פרט הכתוב בטמאים׳ מאי קאמר לן לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה׳ ולפי זה הטעם נראה דאין חילוק בין היכא דאמרי׳ פלוני ופלוני כלהו סבירא להו כך וכך ובין היכא דאמרינן פלוני ופלוני אמרו דבר אחד דר״ל שוין הם בדברי׳ ההם לגמרי וכל אחד מודה לדברי חברו וכה״ג לא חשיבא שיטה ואיפשר דהוי הלכתא כוותיהו׳ ואי׳ שיטה היינו כגון פלוני ופלוני סבירא להו כך מפני שאע״פ שהולכין בשיטה אחת אין כל דבריהם שוין ואין מודין זה לזה כאותה שבפ״ק דסוכה ב״ש ורבי יאשיה ור״ש ורבי יהודה כולהו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן ופליגי אהדדי ואינן שוין בדבר לגמרי דלב״ש הכשר סוכה בכדי ראשו ורובו ושלחנו׳ רבי יאשיה בעי ד׳ אמות׳ ור״ש בעי ג׳ דפנות ורביעית אפילו טפח וכן כולהו כדאיתא התם ולפי זה אין מודין זה לזה׳ ובכל חד מניהו פליגי רבנן עליה והוי יחיד ובטל במיעוטו ובנין אב שממנו למדו הגאונים שאין הלכה כשיטה בפ׳ אי זהו נשך׳ אמר רב נחמן הלכה כרבי יהודה והלכה כרבי יוסי והלכה כר״ש בנ׳ אל׳ שיטה איתמר דאי לא תימא הכי הלכה הלכה למה לי לימא הלכ׳ כרבי יהודה דמיקל׳ בכולהו אלא ש״מ שיטה איתמר והתם נמי לא מודו אהדדי וכן כה״ג מסתמא לית הלכתא כחד מניהו אלא היכא דפסיק תלמודא בהדיא כחד מנייהו או דמוכח הכי ומפרק לה הכי כשיטה כי ההיא דסוכה דפסיק רבא הלכה כר״ש וכל כיוצא בזה כן כתב הר״ן ז״ל בפירוש

הלכותיו

הלכותיו פק׳ דסוכה ׳

כל מקום ששנים חולקים ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע והמ׳ במתני׳ אבל בבריתא לא כן פוסקין הגאונים וכן הרי״ף ז״ל בפ״ק דקדושין דהא ספיקא הויא בשבת פ׳כירה ולא איפשיטה וענין ההכרע יש מי שאומר דהיינו כשהשלישי סבירא ליה כחד מניהו לגמרי או כחד מניהו בדבר אחד דהוה ליה מכריע מאותו דבר שני׳ כנגד אחד והויא הכרעה כמו בכף מאזנים שהשנים מכריעין את האחד כאותה ששנינו בברכות בש״א מברך על השמן ואח״כ על ההדס ובה״א מברך על ההדס ואח״כ על השמן אמר רבי עקיבא אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו והל״ רבי עקיבא לגמרי כב״ש וכל כה״ג הויא הכרעה בכל התלמו׳ ׳ אבל כשהג׳או׳דבר חדש לא כמר ולא כמר כמש׳ בכמ׳דוכתי׳ ופלו׳או׳לא כדברי זה ולא כדברי זה הוי הכרעה שלישי׳וקיימ׳ לן דהכרעה שלישית אינה הכרעה ׳ והתוספו׳אומרי׳ דלא הויא הכרעה אלא כגו׳שהחולקין הזכירו בפי׳בדבריה׳שיש סבר׳לחלק אלא שסוף סוף אין נראה לחלק אז כשיבא השלישי ויחלוק ביניהם הוי מכריע כאותה שבפרק כירה לא ישטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן דברי ר״מ ור׳שמעון מתיר׳ רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר׳ הנה דר׳ מאיר ור׳שמעון החולקין הזכירו בדבריהם חמין וצונן שיש סברא לחלק אלא דמכל מקום לא נראה להם לחלק וכשבא ר׳יהודה וחילק הוי מכריע׳ וכן כל כה״ג׳ אבל כשהחולקי׳לא גילו בדעתם שיש סברא לחלק ובא הג׳וחילק הוי הוא אמצעי ביניה׳ואפי׳שאינו אומ׳ דבר חדש הויא הכרעה שלישית ואינה הכרעה כי האי דפ״ק דפסחי׳חבית של תרומה שנטמאה בש״א תשפך הכל פי׳מיד משום תקלה ׳ ובה״א תעשה זיוף פי׳מעט מעט ׳ אמ׳ר׳ ישמעאל בר יוסי אני אכריע בשדה תשפך הכל ובבית תעשה זיוף אמרו לו אין הכרעה שלישי׳מכרעת פי׳משום דלא הזכירו ב״ש וב״ה בדבריהם בית ושדה ולא גילו דעתם שיש סברא לחלק בין בית לשדה לכך לא חשיב ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי מכריע וכן כל כה״ג הויא הכרעה שלישית ואינה הכרעה ׳

מציגן תנא משבח דברי חבירו החולק עליו ואעפ״כ אין הלכה כדברי המשובח שלהי גט פשוט א״ר ישמעאל הרוצה שיחכי׳בדיני ממונות והרוצה לעסוק בדיני ממונות ישמש שמעון בן ננס ׳ ואומר בגמ׳אע״ג דקלסיה ר׳ישמעאל לבן ננס הלכה כר׳ישמעא׳ וכה״ג אשכחן גבי אמוראים בפר׳כיצד מברכין קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ׳ ושמואל אמר שהכל ׳ ואמר ליה שמוא׳ לרב יהודה שיננא כותך מסתברא ואומר בגמ׳עלה אע״ג דקלסי׳שמואל לרב יהודה הלכתא כותיה דשמואל וכן בדוכתי אחריני לא חייש תלמודא לדברי המשבח ׳

אין הלכה כתלמיד במקום הרב ודוקא עד רבא אבל מכאן ואילך קי״ל הלכתא כבתראי ואפילו תלמיד במקום הרב כן אומרי׳הגאונים וכן בתוספות ׳

נקיטינן בכל איכא דאמרי שבתלמוד כך הלכה ושלא כדברי הריב״א ז״ל שהיה אומ׳דכל א״ד טפל לגבי לשון ראשון כי רב אשי סדר לשון המרובים והעיקר בתחלה וכל לשון היחידי׳ והטפל אומ׳א״ד ורבי׳תם היה פוסק דכל א״ד בשל תורה הלך אחר המחמי׳בשל סופרים הלך אחר המיקל ודייק לה מהא דאמרי׳ בע״ז פ״ק שניהם

שוים בשל׳ תורה הלך אחר המחמיר וכו׳ בתוספות ע״ז עיין שם ׳

כל היכא דאמרי׳ לאפוקי לית הלכתא כי האי דמפקי׳ מניה בפ׳ ט׳ו נערות לאפוקי מהאי תנא דתני׳ וכו׳ כלו׳ מתני׳ אתא לאפוקי מהאי תנא וכן בכל דוכתא ׳ ויש מי שאומר שאין זה כולל בכל התלמוד שיש לאפוקי שכן הלכה ׳ וכך אומר רבי׳ ברוך בספר התרומה בהלכות ע״ז ויין נסך ׳

כל היכא דאמרי׳ תיובתא דפלוני תיובתא נדחו לגמרי דברי אותו פלוני שבאה עליו התיובתא ולית הלכתא כותיה כל עיקר והיכא דאמרינן קשיא דפלוני קשיא לא נדחו דברי אותו פלוני לגמרי אבל הדב׳ תלוי ועומד הוא וכי מעיינת בהך קושיא שפיר מתרצה הילכך איפשר דהלכתא כותיה כך הוא קבלה בידינו מהגאונים ז״ל וכן בתוספות ובערוך בערך תיובתא ׳

ספיקא דאוריתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא וספק ספיקא אפילו מדאוריתא לקולא וקבלתי ממורי החכם נר״ו שלא נקרא׳ ספק ספיקא אלא המתהפכת מב׳ צדדים כלומר אי זה צד שתקח בראשונה משכחת לה ספק ספיקא אבל אם אינה מתהפכת לא מיקרי ספק ספיקא ואיפש׳ דלחומרא דייניג׳ לה כדין ספק׳ אחת והמשל׳ כגון ספק נגע ספק לא נגע ׳ ואם תמצא לומר נגע ספק שרץ ספק צפרדע ׳ ואם תמצא לומר שרץ ספק נגע ספק לא נגע ׳ וכן כל כי האי גונא הויא ספק ספקא ׳ ואשר אינה מתהפכת כגון ספק נכנס ספק לא נכנס ואם תמצא לומר נכנס ספק נגע ׳ אבל להפך לא יש שתי ספקות שכשתקח בראשונה ספק נגע ספק לא נגע ׳ ואם תמצא לומר נגע לא תוכל לומר שוב ספק נכנס ספק לא נכנס וכן כל כי האי גונא לא הוי ספק ספקא וכן אומר בתוספות הרי״בש ז״ל בשם התוספות ׳

נקיטינן תיקו דאיסורא לחומרא ודממונא לקולא ׳

כל הלכה שהיא רופפת בידך פוק חזי מה עמא דבר ונהוג כן ׳ כן אומר הירושלמי ׳

המנהג שאמרו מבטל הלכה דוקא מנהג ותיקון אבל מנהג שאין לו ראיה ולא טעם מנהג טעות הוא ואינו אלא כטועה בשיקול הדעת ׳

כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ גבי תרומה ומעשרו׳ בכל דוכתא בתלמוד ׳

כל היכא דאיתמר תניא כוותיה דפלוני הלכה כמותו ׳

כל היכא דפליגי תרי תנאי אליבא דחד במשנה אחת הלכה כתנא בתרא שהראשון היה בנערותו והשני היה בזקנתו וכן אומ׳ הכריתות בפק״ דכלאי׳ תנן התם רבי מאיר אומר בשם רבי ישמעאל כל ג׳ דלועין בית סאה וכו׳ רבי יוסף בן החוטף אומר בשם רבי ישמעאל כל שלשה דלועין בית כור ׳ וגרסינן עלה בירושלמי אמר ר׳ אסי בר בון בוא וראה מה בין תחלת רבי ישמעאל לסופו שתחלתו בית סאה וסופו בית כור ׳ פי׳ מה ששנה לר״מ היה בתחלת ימיו ולרבי יוסף בסוף ימיו ׳

תם ונשלם תהלה לאל עולם ׳

זה ספר מבוא התלמוד לרבי שמואל הנגיד ז״ל

אמר המחבר התלמוד נחלק לשני חלקים משנה ופי׳ המשנה והוא התלמו׳ המשנה היא הנקראת תורה שבעל פה והיא יסוד התורה שהעתיקו ממרע״ה עד ימי רבי׳ הקדוש ע״ה והוא רבי יהודה הנשיא כי כתבה למען תעמוד ימים רבים פן תשכח מלב הקוראים ותאבד׳ והפי׳ הזה יתחלק גם הוא לשני חלקים׳ האחד הלכה מקויימת והשני הלכה דחויה׳ המקויימת היא שלמדו מפי מרע״ה ומשה מפי הגבורה בין שתהא דברי יחיד בין שתהא דברי רבים כמו שאפרש במקומו׳ וכמו כן המחלוקת הדחויה היא שלא נעתקה מנמר מקויים בין שתהא דברי יחיד או דברי רבים׳ ואם יטעון טוען למה כתב רבי׳ הקדוש ע״ה דברים שאינם הלכה׳ והלא מוטב לכתוב דברי הלכה תוכל להשיבו כי החכמים הקדמונים כל אחד ואחד העתיק לנפשו מה שלמד בין דבר שהוא הלכה בין שאינו הלכה׳ וכשבא רבי׳ הקדוש להעתיק הוצרך לכתוב אותם הדברים שאינם הלכה כדי שלא יהא רשות למי שלמד מהם לומר כך וכך למדתי מפי פלו׳ ופלו׳׳ ואם יאמר ישיבוהו שאינם הלכה מקויימת׳ וכן אמרו חז״ל במסכת עדויות למה הוזכרו דברי יחיד בין דברי רבים לבטלה׳ שאם יבא אדם ויאמר כך וכך שמעתי יאמרו לו מאיש פלוני שמעת כלומר ואינו הלכה׳

והחלק הב׳ משני חלקים שלפי׳ המשנה יתחלק לכ״א חלקים׳ ואלו הן תוספת׳ ובריתא׳ פירו׳׳ שאלה׳ ותשובה׳ וקושיא׳ ופירוק׳ ותיובתא׳ וסיוע׳ ורמיה׳ והתקפתא׳ והצרכה׳ ומעשה׳ ושמעת׳׳ וסוגיא׳ והלכה׳ ותיקו׳ והגדה׳ והוראה׳ ושיטה׳ ושנוי׳

התוספתא הוא שיור המשנה וסימנא תאנא׳ וכשתבא בעקבי המשנה׳ היא הלכה מקויימת׳

והבריתא כל הספרים שהעתיקו הקדמונים ז״ל אחר המשנה כמו משנת רבי חייא ומשנת ר׳ אושעיא ומשנת ר׳ אליעזר בן יעקב ומכילתא דרבי ישמעאל ואותיות דר׳ עקיבא׳ ותורת כהנים הוא ספרא והוא ספר ויקרא לבדו׳ וספרי במדבר סיני ואלה הדברים וכיוצא בהם וסימן הברייתא תנו רבנן ותני חדא ותניא אידך ומה שלא נחלקו עליו מכל הדברים האלה היא הלכה מקויימת ומה שנחלקו עליו הלך בו אחר פסק ההלכה׳

ופירוש הוא הבא בעקבי המשנה להבין עניני המשנה כשיבא עליו מאי כך יבא הפירוש עליו׳

ושאלה היא בעיא ממנה שהיא שאלת קהל לקהל׳ וסימנא איבעיא להו וממנה שאלת קהל מן יחיד׳ והוא בעו מיניה וממנה מיחיד ליחיד והיא בעא מיניה׳ וההלכה בשאלה לפי התשובות׳

תשובה היא באה על השאלות האלה ותתקיים לפי פסק ההלכה׳

והקושיא היא המחלוקת הבא על השמועות ולא יחלוק החולק בהלכה מקויימת׳ ואם היו החולקים לרבים הסימן מתיבי ואם ליחיד איתיביה׳

והפירוק הוא פי' הקושיא וכשלא נחלקו היא הלכה מקויימת ·

ותיובתא היא מבטלת ההלכה בראיה ברורה וההלכה כפי חוזק ראיית התיובתא ·

והסיוע הוא הבא לחזק ההלכה ולקיימה להיותה הלכה מקויימת מוחזקת וסימנא לימא מסייע ליה ·

ורמיה היא הבאה להקשות דבר מקויים ולבטלו והסימן ורמינהי ·

וההצרכה היא הבאה לקיים שני עניינים והסימן צריכא ·

וההתקפתא היא מענין הקושיא והיא לאמוראים והם האחרונים · וסימנא מתקיף לה רבי פלוני · וההלכה בזו כמו המיתיבי ואיתיביה ·

ומעשה הוא הבא על ההלכה והמעשה יעשה על ההלכה ותתקיים ·

ושמעתתא היא שם כל הלכה שתבא בענין תורה ולא בדבר אחר ·

וסוגיא היא קריאת התלמוד על בוריו ושאלותיו ותשובותיו ·

והילכתא כשיחלוקו בשום דבר הלכה הוצרכו לומר הילכתא כך וכך ·

ותיקו בספק שיסתפק התלמוד בשום דבר הלכה ואין יודע להשיב עליו ותשאר ההלכה בספק אם הוא בענין ממון לקולא · ואם הוא בענין אסור לחומרא והממון המוטל בספק חולקים אותו בעלי הדינין בשוה ויש אומרי' המוציא מחבירו עליו הראיה ודבר אסור והתר כשיבא בספק הזה יעמידוהו על האיסור ·

ושנוי הוא כשיחלוקו על שום חכם וישנה כדי להוציא עצמו מן המחלוקת ולקיי' את דבריו · וצריך החולק על המשנה לקיים את דבריו בראיה ברורה · וסימן השנוי הא מני רבי פלוני היא ·

והגדה הוא כל פי' שיבא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצוה זו היא הגדה ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת · ויש לך לדעת שכל מה שקיימו חז"ל הלכה בענין מצוה שהיא מפי משה רבינו ע"ה שקבל מפי הגבורה אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו · אבל מה שפירשו בפסוקים כל אחד כפי מה שנזדמן לו · ומה שראה בדעתו · ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושי' האלו לומדים אותם והשאר אין סומכין עליהם ·

הוראה היא השמועות שנתחדשו לחכמים בקהילות ומדרשות בענין מצוה והיא נקראת הוראה ·

ושיטה היא קהלת חכמים שאין הלכה כמותם כשיאמרו ר' פלו' ור' פלו' כלהו סבירא להו · וכן כל כה"ג שיטה ואין הלכה כחד מהם · ויש לך לדעת שהתלמוד נחתם בימי רבינא ורב אשי והם לסדונו הסודות האלה וכיוצא בהם ·

מחלוקת התנאים יחיד ורבים הלכה כרבים · מחלוקת דמתני' ואחר כך סתם הלכה כסתם סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם · והמ' בחדא מסכתא אבל בתרתי לא אמרי' · מחלוקת דבריתא וסתם משנה הלכה כסתם משנה · מחלוקת במתני' וסתם בבריתא אין הלכה כסתם דבריתא והיינו דאמרי' אם ר' לא שנאה רבי חייא מנין לו ·

סתם

סתם מתני׳ ר׳ מאיר׳ סתם תוספתא רבי נחמיה׳ סתם ספרא ר׳ יהודה׳ סתם ספרי ר׳ שמעון׳ וכלהו אליבא דרבי עקיבא שתלמידיו היו׳ ר״מ ור׳ יהודה הלכה כרבי יהודה ר״מ ור׳ יוסי הלכה כרבי יוסי׳ ר״מ ור״ש הלכה כר״ש׳ ר״מ ור׳ אליעזר בן יעקב הלכה כרבי אליעזר בן יעקב׳ משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי׳ יש אומרים רבי נתן׳ אחרים ר׳ מאיר׳ כל מקום ששנה רשב״ג במשנתנו הלכה כמותו׳ חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה׳ בכל מקום הלכה כמותו מחברו ר׳ ור׳ שמעון בן אלעזר הלכה כר׳׳ רבי ורבי יוסי בר יהודה הלכה כר׳׳ רבי ורבי ישמעאל בר יוסי הלכה כר׳׳ ובזמן שאמר בשם אביו הלכה כאביו׳ רבי ורשב״ג הלכה כרשב״ג׳ כל מקום ששנה ר׳ שמעון בן אלעזר מחלוקת הלכה כמותו׳ ר׳ ורבי יהודה הלכה כר׳׳ רבי ור״מ הלכה כרבי׳ ר׳ אליעזר ורבי יהושע הלכה כר׳ יהושע׳ ר׳ אליעזר ור״ג הלכה כר״ג׳ ואין הלכה כתלמידי רבי אליעזר חוץ משמנה הלכות׳ ב״ש וב״ה הלכה כבית הלל חוץ מששה שאמרו חכמים לא כדברי זה ולא כדברי זה וג׳ שהלכה כדברי ב״ש׳ כל מקום שנאמ׳ בד״א מאמתי ובזמן באמת הלכה למשה מסיני ואין למדין לא מפי משנה ולא מפי תלמוד בזמן שהלכה בצידה אבל בזמן שאינה בצידה מפי תלמוד הלכה היא׳ ומחלוקת האמוראים רב ושמואל הלכה כרב באיסורי וכשמואל בדיני׳

והתנאים הם מעתיקי המשנה וקוראי׳ אותם תנא׳ רב חסדא ורב הונא הלכה כרב הונא׳ רב ורב נחמן הלכה כרב באיסורי וכרב נחמן בדיני׳ ובכל מקום הלכה כתלמיד במקום הרב קמאי ובתראי שחולקי׳ הלכה כבתראי רב יהודה ורבה הלכה כרב יהודה׳ רבה ורב יוסף הלכה כרבה חוץ מג׳ הלכות׳ רב אחא ורבינא הלכה כרבינא חוץ מג׳ אומצא ביעי ומזריקי ובתראי שחברו התלמוד הם רב אשי ורבינא וסיעתם׳ ובימיהם נחתם התלמוד מר בר רב אשי הלכה כמותו בזמן שאין מחלוקת לרבו׳

כל היכא דאיכא איתמר׳ והא תנן׳ תנן ורמינהי והתני׳ קושיא היא ולפרוכי קאתי׳ וכל היכא דאיתמר תיובתא דרבי פלוני תיובתא אין הלכה כמותו׳

ותיובתא שבירה היא כמו חכם ששובר דבריו וכל היכא דאיכא מפנה או לא מפנה ר״ל פנוי הוא פסוק זה או לא כל מחלוקת שלא חייב המחלוקת במעשה אלא בדעת לבד לא נגזור בו הלכה כפלוני׳

תם ונשלם תהלה לאל עולם

להיות שלמות כל מלאכה · בשלמות נושאה יתעלה ויתרצה והיה שלמות הנושא · ברבות התועלת המקובל ממנו ירום וינשא · ושיעור התועלת לבו יודיע · ערך מדרגת המבוקש אשר ממנו יגיע · והיה הספר הזה המכונה הליכות עולם · אינו נעלם · מעיני המשכילים · המיימינים ולא משמאלים · תועלתו הרב במבא אל חכמת התלמוד להגיע למכוונו במשאו ובמתנו וכי הוא כמלמד ושבט מוסר · יכוין התלמידים אל תלמי העיון הישר · ידריכם בדרך ישרה · יקנם טוב הסברא · יצילם משבושי חסרי הדעת בעלי יוהרא · המצפצפים והמהגים משובשים ומוטעים רודפי אחר שררה · בקול הברה · ודע כי הספר הזה כולל שני חלקים · זהב התבונה מעליהם מריקי׳ · הראשון הסכמה גזורה · וקבלה גמורה · והוא לתלמוד כדמות תל וציון · לאורו ילכו כל בעלי העיון · והשנית הוא חלק מהודר · וקבוץ מחובר מכללים ומאמרים · מפנינים יקרי׳ · חדשום והוציאום בעלי תריסין חכמה ודעת עמוסים · מעומק חכמתם ודקות סברתם · אחר הקפתם בתלמוד והשיבו חלקיו על חלקיו · האירו ברקיו · וידעו משפטו וחוקיו · כרבי׳ שמשון והרשב״א והרא״בד והר״ן וזולתם אשר מאור השכל פניהם קרן · וזה המחבר הגדיל לעשות לקבץ מאמריהם אשר באו מפוזרים הנה והנה בפרושיהם וחבוריהם · ושמם בזה הספר דרושי׳ לכל חפציהם · וכאשר ראיתי אני הבעל החתו׳ זה הספר · הנותן אמרי שפר ושערתי הפלג׳ תועלתו · ועלוי מדרגתו · גם ידעתי כל בעל כוסף אמתי ותשוקה נכבדת · יחוקקו צדק זה הספר ישתוקק · אמרתי שם חלקת מחוקק · ובחפשי אמתחות ההעתקות מדפוס ומכתיבת יד ראיתי נאספו · ׳יהם המונים המוני׳ מכמה טעיות ושבושים משונים · מספרם מרב לא יחקר · כלם כוונו לשקר · מום בקדשים הטילו · וגאון עטרת הספ׳ לארץ הפילו · ואני עם היותי נעור מחכמה ומדעת חצני נערתי · עת לעשות ליי׳ אמרתי · קריתי ושניתי ושלשתי · ודקדקתי התיבות והאותיות · וכוונתי הסוגיות · ובררתי סולת המאמרי׳ · מתוך פסולת בורות שבושים זרים ונכרים · לא שערם המחבר · ולא איש בדעת ידבר · כלל הדברים אחר היות רוב דרושי זה הספר כלואים וסגורים נהרסים ונשחתים באין תמונה · ולא דעת ולא תבונה · יגעתי ומצאתי · והחזרתי עטרה ליושנה · ובעבור שיהיה זה החבור אמוד כעמוד סומך כל מה שצריך אליו מהצעות והנחות לתלמוד ויהיה עניינו גדרש לכל שואל · ראיתי לחבר אליו מבא התלמוד לנגיד רבי שמואל ·

נאם הצעיר יהודה בן לאדוני ההר׳ יוסף בן בולאט ז״ל ספרדי מעיר אישטילייא אשר ממלכות נאבארה ·

והיתה השלמתו בערב חג הסוכות שנת שה׳ לפק׳ פה ויניציאה רבתי אשר היא תחת
ממשלת השררה יר״ה בבית האומנים מ׳ זואני די פארי ואחיו העושים מלאכת
הדפוס בתכלית היופי ועל ידי הבקי במלאכה המגיה בדפוס קורניליו
בכ״ר ברוך אדי״ל קינד׳ יצ״ו ובהשתדלות נמרץ במלאכת הש״י הצעיר
יהודה בן לא״א כמ״ר יצחק לבית הלוי ועמו שותפו יחיאל
בכמ״ר יקותיאל הכהן ׳הש״י ברחמיו יזכינו להתחיל
ולהשלים שאר ספרי הקודש שאנו מעותדים
לעשות ובימינו תושע יהודה וישרא׳
ישכון לבטח וכי״ר אמן ׳

[illegible]

[illegible] ויקראו [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] ויקראו שמו [illegible]
[illegible]

[illegible]
ויקראו שמו [illegible]

[illegible] ויקראו שמו [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] ויקראו שמו [illegible]
[illegible]

[illegible] ויקראו שמו [illegible]

[illegible] ויקראו שמו [illegible]
[illegible]

[illegible] ויקראו שמו [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בן כמ"ר [illegible] [illegible]
[illegible] ונקבר [illegible] [illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בן כמ"ר [illegible] [illegible] ונקבר
[illegible] [illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בן כמ"ר [illegible] [illegible]
[illegible] ונקבר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בן [illegible] [illegible] [illegible] ונקבר [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בן כמ"ר [illegible] [illegible] [illegible] ונקבר [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ונקבר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] כמ"ר [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ונקבר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] בן כמ"ר [illegible] [illegible] [illegible]
ונקבר [illegible] [illegible]

יום [illegible] [illegible] [illegible] בן כמ"ר [illegible] ונקבר [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Halichoth Olam

